

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТҶҲЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

Луғат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Луғатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Луғат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий ахборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашриёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқиш мақсадида фойдаланиш мумкин. Тижорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.

В

ВА [а. و] *боғл.* Тенг ҳуқуқли гап бўлақлари ва гапларни боғлаш учун хизмат қилади. *Шаҳар ва қишлоқ. Қор ва ёмғир. Кеча ва кундуз.* ■ *Уй кичкина, лекин ёруғ ва тоза эди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Баҳри хийла олдинда Рисолат билан бирга борар ва отнинг қадам ташлаши мақомига ашула айтар эди.* А. Қаҳҳор, Хотинлар. *Кунгил хазинасининг қулфи тилдир ва ул хазинанинг калити сўздир.* Алишер Навоий.

ВА [а – чўзиқ] *унд. с.* Нарса, кимса, ҳаракат кабиларнинг белгиси меъёрий даражадан пастлигини, мақтайдиган даражада эмаслигини ифодалайди. *Ва-а, бор қилган ишинг шуми?!* ■ *Баъзилари кўзларини ўнатиб, “ўхў! ўхў!” деса, баъзилари лабини буриб, “ва-а!ва-а!” дерди.* Ҳ. Назир, Бир туп ғўза.

ВААЛАЙКУМ [а. وعليکم] – сизнинг устингизда ҳам) (*тўғриси – ва алайкум*). Саломлашувда саломга жавоб беришнинг қисқарган шакли. *Бой унга қарамасдан, “ва-алайкум” деб ўтиб кетди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ВАБО [а. ويا] – юкумли касаллик номи; ўлат) **I** Организмнинг сувсизланиши билан кечадиган ўткир юкумли касаллик; ўта хавфли ичак касалликларидан бири. *Очлик орқасидан вабо келди. Оч, бир бурда нонга муҳтож, қип-яланғоч бўлиб қолган халқ битталаб, унталаб эмас, юзталаб, қишлоқлаб ўла бошлади.* С. Айний, Куллар. *Шаҳарни босиб олган мўғуллар ҳам вабодан қирилатган эканлар.* М. Осим, Карвон йўлларида.

2 *кўчма* Ўз амали, натижаси билан вабога тенг насага нисбатан қўлланади, нарсани вабога тенглаб ифодалайди. *Уруш!*

Инсоният бошига қандай мусибатлар солмади бу лавнати вабо. М. Самадов, Карим партизан. *..XX аср вабоси – СПИД билан касалланганлар пайдо бўлибди.* Газетадан.

3 *кўчма* *айн. эпидемия.* *Бухоро ва шофирконликлар ҳикоя қилишади: ..Абу Али ибн Сино одамнинг мадорини кетказиб, ўлимга олиб борадиган ришта вабосига қарши тадбир излашга уринган.* Туйғун, Йиллар ва кишилар.

ВАВАҒ I *тақл.с.* Бедана сайраганида эшитиладиган овозни, унга тақлидни билдиради. *Ҳа, субҳи козибда эмас, субҳи содиқда.. тезотар беданалар на тун демай, на тонг демай, “вавағ, вавағ, питпилиқ, питпилиқ”лаб сайраб турган бир паллада, елкасига халтасини осиб олган тўрт аскар.. етиб келишганди. “Ёшлик”. Кўзлар илғагунча полиз, бедазор, Бедана вавағлар тўрғай кетидан.* Миртемир.

2 *кўчма* Бирон жиҳатига (беданага ишқибозлиги ёки бошқа хусусиятига) кўра киши номига қўшиб, лақаб сифатида ишлатилади. *–Қаймоқ бозорга кириб.. юрсам, бир бурчакда икки хурма қатиғини ерга қўйиб маҳалладаги оғайнилардан тегирмончи Абдулла вавағнинг укаси.. Убай ўтирибди, – деди Шум бола.* Ф. Ғулум, Шум бола.

ВАГОН [ингл. wag(g)on – арава] Темир йўлларда йўловчилар ва юкларни ташиш учун мўлжалланган, очиқ ёки ёпиқ (уй) шаклдаги гилдиракли махсус қурилма. *Темир йўл вағони. Трамвай вағони. Вагон ўқи.* ■ *Поезд яқинлашди. Вагонларда тик туриб келаётган солдатлар кўринди.* Р. Файзий, Сен етим эмасан. *Бир изли трамвай йўлида биргина вагон бекат-бекатда кутиб турарди.*

Н. Сафаров, Оловли излар. *Ҳа, у юк ташийдиган вагонда жўнайди.. юкларнинг орасида писиб кетади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ВАГОНЕТКА [фр. wagonnet – кичик вагон] Тор изли темир йўлда ва осма йўлларда юк (баъзан одам) ташиш учун хизмат қиладиган, вагонга ўхшаш кичик қурилма. *Вагонеткалар карьер, шахта, завод, шунингдек, қурилиш майдонларида яқин (одатда 0,5-2 км) масофага юк ташишда ишлатилади. “Политехника лугати”. Гунгни олиб кетиш ва сизирларга ем-хашак олиб келиш учун ерда юрадиган осма вагонеткалардан фойдаланилади. “Зоология”.*

ВАГОНЕТКАЧИ Вагонетка билан ишлайдиган, вагонеткани бошқарувчи ишчи. *Йўлдошнинг ўзи авваллари темир-бетон конструкцияларни омборга узатадиган кранда ёрдамчи бўлиб ишлар эди. Ҳозир блокларни печга ташийдиган вагонеткачиларнинг бригадири. А. Мухтор, Чинор.*

ВАГОНЛАБ Вагондаги ҳолича, вагонвагон қилиб. *Вагонлаб сотмоқ. ■ Қоракўл тери дейсизми, ипак молми – барини вагонлаб соттирдим. Ж. Шарипов, Хоразм.*

ВАГОНСОЗЛИК Машинасозликнинг вагон ишлаб чиқарадиган тармоғи. *Вагонсозлик заводи.*

ВАГОНЧА 1 Кичкина вагон. *Темир йўлимиз обод ва кўркем, Вагончаларда уйнаб кетамиз. И. Муслим. Чекадиган эркалар учун алоҳида, чекмайдиган леди ва жентльменларга алоҳида вагончалар кўзда тутилган. Газетадан.*

2 Дала, йўл, қурилиш шароитида яшаш (туриш) учун фойдаланиладиган тўрт гилдиракли кўчма уйча. *Тошқин рўй берган зонадан кўчирилган аҳоли вагончаларга, меҳмонхоналарга жойлаштирилди. Газетадан. Чўлқуварлар ҳақидаги очерклар, репортажлар ва лавҳалар чодирларда, вагончаларда ёзилган эди. «Ўзбекистон кўриқлари».*

ВАГОНЧИ эск. 1 Фалла, пахта сингари молларни бошқа шахарларга вагонлаб олиб бориб савдо қилувчи катта савдогар. [Жондор] *Нари борса шу икки йил мобайнида гуриллаган бойликка эга бўлди, ийрик фалла савдоси билан машғул бўлгани учун вагончи деб аталди. Ойбек, Танланган асарлар. Вагончи бойнинг ўғли эди.. Ваҳоб.. Биласанми? Ана, пул деган нарса ўшанда! Чўлпон, Кеча ва кундуз.*

2 Шундай шахснинг исмига кўшиб (лақаб каби) ишлатилган. *-Биз сеникига меҳмон бўлиб келдик. Бу киши дўстим Жондор вагончи, – деди Тантбойвачча. Ойбек, Танланган асарлар.*

ВАГРАНКА [р. вагранка – чўян эритиш печи] тех. Чўян ва рангли металл эритиладиган махсус печь. *Куюв цехи тинмай гумбурулар.. оёқ остидаги ер дошмо титраб турарди. ..олов пурковчи вагранкалардан оқиб келаётган лава ариқчалардан жилдираб келиб, қолипларга қушиларди. Мирмуҳсин, Дегрез ўғли.*

ВАГРАНКАЧИ Вагранкада ишловчи ишчи, мутахассис.

ВАДАВАНГ с.т. тақл.с. Жуда авжида (ашула, мусиқа, рақс ва ш. к. ҳақида). [Рус-там:] *Бугун ашулалар вадаванг-ку, Шер ака! О. Ёқубов, Чин муҳаббат. Сув бўйида ҳарсиллайди подалар, тўқайларда қушлар базми вадаванг. Миртемир.*

ВАДАВАНГЛАТМОҚ с.т. Авжига чиқармоқ, вадаванг қилмоқ (бирор иш, кўшиқ, чолғу ва ш. к. ҳақида). *Бодомхон чирмандасини вадаванглайтиб юборди. Шакархон «Яхши бор!» деган қушигини бошлади. И. Раҳим, Чин муҳаббат. ..чайқовчилар бу ёқдан тавбатазарру қилган бўлади-да, у ёқдан яна ўз ишини вадаванглайтиб юборди. Газетадан.*

ВАЖ 1 [а. وَجْه – юз, чеҳра; томон; сабаб, асос] 1 Бирор нарса, ҳодиса ва ш. к. ни келтириб чиқарувчи асос; сабаб. *Кўктемирни кўшиб чала ўлик қиятни.. дўхтурга юборганинг важини энди билдим, аблаҳ! А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. Менга айтгин ийғлаганинг важини, Не сабабдан бундай ўксиб ийғлайсан? «Баҳром ва Гуландом».*

2 Иш-ҳаракат, ҳодиса ва ш. к. ни оқлаш учун кўрсатиладиган, келтириладиган сабаб, асос; баҳона. *Дангасанинг важи кўп, оҳангсизнинг – авжи. Мақол. ■ Билиб, кўриб туриб.. ўзини оқлашга важ қидиряпти. С. Нуоров, Нарвон. Йилининг охирида миллион-миллион ажратилган маблағ фойдаланмай қолиб кетади. Унгаям важ топиб берадилар. С. Кароматов, Сўнгги бархан.*

Важ қилмоқ Сабаб қилиб кўрсатмоқ, баҳона қилмоқ. *Чавандоз алақимлар билан маслаҳатлашиб олишни важ қилиб, справкани пайсалга солди. О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.*

3 Бирор нарсага тааллуқли жиҳат, томон. *-Қорин важи унча мақтарли эмас.. – деди*

Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола. Аммо мендан сўрасанг, Марғилондаги на қудамиз ва на келинимизни ҳеч бир важ билан камсита олмайман, балки бизга қудда бўлмоққа энг мувофиқ кишилар эди, балли, уғлим, дейман. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ВАЖ II [a. *وجه* – хизмат ҳақи, бадал] Муайян мақсадга мўлжалланган нарса. *Дехқон ёки боғбон бозорга олиб келган важини кўтарасига наридан-бери сотади-ю, кам-кўстини харид қилиб, тирикчилигига шошилади.* К. Яшин, Ҳамза.

ВАЖИДАН кўм. Бирор нарсага алоқадорликни, сабаб муносабатини билдиради; жиҳатидан, хусусидан; сабаби билан, сабабли. *Хушрўй иккинчи ва учинчи ҳафталарда ўчоқ бошини ўз қўлига олиб, кундошини иккита ёш боласи билан томоқ важидан ҳам сиқа бошлайди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Билмаган одам уни тирикчилик важидан қийналиб қолган гўмон қилади.* А. Қаҳҳор, Асарлар. .. *нима важдан ётганнингизи биламан-у, чалғитмоқчи бўласиз.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Мен хизмат важидан ҳар йили неча марта лаб ўлкамиз қўриқларида бўламан. «Ўзбекистон қўриқлари».*

ВАЖ-КОРСОН Ўз қилмишини асослаш, далиллаш учун келтириладиган сабаб, баҳоналар. *Важ-корсон кўрсатмоқ. ■ Бояги йигит – терговчи шу ерда эди. У Ҳикматилла камерасининг ҳавосини олиб, важ-корсонларини режалаб қўйгунча чақириб суҳбатлашди.* Шуҳрат, Умр поғоналари. *Ҳасанов ва Хидировларнинг важ-корсонларига маҳлиё бўлса керак-да. «Муштум».* *Йиғи-сиғи, важ-корсон билан қутулиб бўлмайди, одам ўлиб турибди! Одам! Кимдир бунга жавоб бериши керак.* А. Мухтор, Туғилиш.

ВАЖОҲАТ [a. *وجاهت* – донгдорлик, муносиблик; аҳамият, муҳимлик] 1 Одамнинг кўзга ташланувчи гавда бичими, қиёфаси, савлати. Бу «*улфати чор*» *ичида катта салали, оппоқ соқоли, лекин важоҳати йигитдай бир кекса киши диққатни ўзига жалб этади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Шукуржонни яна унинг бутун важоҳатидан ёғилиб турган куч-қувват.. юзининг қизиллиги ҳайрон қолдирди.* О. Ёқубов, Ота изидан.

2 Рухий ҳолат, кайфиятнинг кўзга ташланувчи ифодаси, кўриниши; авзо. *Мунира ялт этиб эрига қаради, важоҳатини кўриб, ўрнидан турди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

Отахўжа ака Эсон бобонинг эрталабки важоҳатидан тавишли гап борлигини сезганди. С. Юнусов, Кутилмаган хазина. *Маҳкам қўлларини мушт қилиб, кўрқинчи важоҳат билан Зокирга отиди, аммо бир неча киши бирдан орага тушди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ВАЖОҲАТЛИ Гавда бичими, кийиниши, кўриниши билан ажралиб турадиган; савлатли, салобатли. *Бир қанча вақтдан буён важоҳатли, салла-каллали уламо, мударрис, аъламлар орасида қолдим.* Ойбек. *Танланган асарлар. Биз болалар кўрқадиغان важоҳатли бўлмасак керак.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ВАЖ-ТАҚАЛ айн. **важ-корсон.** *Ҳўн, важ-тақал қилиш на ҳожат, жаноб бой. Яширин фотиҳа қилинганлигини билмаган эканман, жанобларидан узр сўрайман.* К. Яшин, Ҳамза. *Мен истеъфодаги одамман, сўзим ҳам ўтмайди, илтимосим ҳам, деб важ-тақал қилдим.* Газетадан.

ВАЖУ Лағмон хаамири устига солиш учун қийма, сабзи ва ш. к. дан тайёрланадиган махсус пишироқ, қайла. *Лағмон важусига, албатта, саримсоқ солиб пиширилади ва паловнинг бир тури – «саримсоқ палов» дамлаганда, бу таом ғоят шифобахш бўлиб қолади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ВАЖХ [a. *وجه* – сабаб, асос] эск. кт. айн. **важ.** *Фақир бўлсам, бу важдан бисёр малол-хотир бўлиб, ҳар турлик чораларни кўра эрдим.* А. Қодирий, Гирвонлик Маллавоӣ. *..совуқ хабар бўлса керак, эшондан ором қочди.* А. Муқимов, Қопқон. *Хоконимиз назарларида шаҳзодамнинг эътиборларини ҳар важх билан илгари сурурмен.* Ойбек, Навоӣй.

ВАЗА [лот. *vas* – идиш] 1 Мева-чева, ширинлик солиб дастурхонга қўйиладиган идиш. *Бир вазада бандидан янги узилгандек тилла олмалар, иккинчи вазада ҳар биттаси кичикроқ чойнақдай келадиған анорлар.* С. Анорбоев. Оқсодй.

2 Гул солиб қўйиладиган ёки уйларга, жамоат биноларига зийнат учун қўйиладиган нақшдор, чиройли идиш, кўра. [Гулнор] *Безак учун у ерга, бу ерга қўйилган катта-кичик чиройли хитой вазаларини латта билан яхшилаб артди.* Ойбек. Танланган асарлар.

ВАЗЕЛИН [фр. *vaseline* < нем. *Was (ser)* – сув + юн. *elation* – мой] Нефтдан олинadиган ва тиббиётда, косметикада, техникада ишлатиладиган куюқ мой. *Агар вазелинга норка, қоракўзан ёғи қўшилса, у яллиғланишга*

қарши доривор хоссага эга бўлар экан. «Фан ва турмуш». *Тиббиёт вазелини.. яллиғланишга қарши таъсир этади ва терини ҳар хил зарарли таъсирлардан сақлайди.* Газетадан.

ВАЗИР [a. وزير — вазир, министр] **1 тар.** Ўрта асрларда Яқин ва Ўрта Шарқ давлатларида, жумладан, Ўрта Осиё хонликларида ҳукумат идораси ёки кенгаши (девони) бошлиғи. *Сарой вазири ноилж бош эгиб, фармони олий ҳозирлагани чиқиб кетди.* М. Осим, Карвон йўлларида.

Вазир аъзам Улуғ вазир, вазирлар бошлиғи. Ўрта асрларда ҳукуматнинг олий идораларини бошқарган юқори мансабдаги шахс — ҳозирги бош вазир.

2 Мамлакатда муайян тармоқ фаолиятини бошқарувчи шахс. *Соғлиқни сақлаш вазири. Олий ва ўрта махсус таълим вазири.* ■ *Республика Молия вазирининг таъкидлашича, келаси йилда аҳолини ижтимоий ҳимоялаш харажатларига 65 млрд сўм ажратилади.* Газетадан.

Вазирлар Маъкамаси Баъзи мамлакатлар, жумладан Ўзбекистонда, ҳукуматнинг номи.

3 кўча Оилада, жамоада бошлиқдан кейинги мавқеда турувчи шахс. *Ахлоқ-одобда ҳам ўрнак бўла бил, Эрлар бош бўлишса, кучли оила. Рўзғорда аёллар ҳар доим вазир, Фарзандлар равнақин ўйлайди она.* Газетадан. *Овулингиде оқсоқоли мулла Фозил, Ўлтирар бек олдига икки вазир. «Оқ олма, қизил олма».*

ВАЗИР-ВУЗАРО [a. وزرا — “вазир” сўзининг бирлиги ва кўплиги] Подшоҳ ва хонлар саройидаги вазирлар ва бошқа катта амалдорлар, аъёнлар. *Хон ўзининг вазир-вузаролари, нобонлари билан етиб келибди.* «Ўзбек халқ эртаклари».

ВАЗИРЛИК Ривожланган давлатларда (мас. АҚШда) алоҳида бир соҳага раҳбарлик қиладиган ижрочи орган. Ўзбекистон Республикасида давлатнинг марказий бошқарув органи, давлат маъкамасининг муҳим қисми.

ВАЗИФА [a. وظيفه — амал, лавозим; хизмат, топширик; иш ҳақи] **1** Амалга оширилиши, ҳал қилиниши лозим бўлган, кўзда тутилган мақсад, мақсадли иш. *Миллатни уйғотиш — уйғонганларнинг вазифаси.* Чўлпон, Кеча ва кундуз. *Иккинчи жуда муҳим вазифа — халқ истеъмоли молларини ишлаб чиқаришни ривожлантириш.* Газетадан. *Эндиги муҳим вазифа — ўрим-йиғимни ғоятда*

қисқа фурсатда уюшқоқлик билан ўтказиш.. Газетадан.

2 Зиммада бўлган муайян иш, ишлар. *Руслан билан Нормат кўчага чиққанларида, ўз вазифаларини бажарган партизанлар бугдойпояга қайта бошлаган эдилар.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Сиз қишлоқда бўлганингиз сабабдан, келгунингизча ишлар тўхтаб қолмасин, деб вазифамдан ташқари ишларга уриндим.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Тоға, Сизнинг вазифангиз — меҳмонни истаган одам билан гаплаштириш, истаган ерига олиб бориш.* «Гулдаста».

3 Доим амалга ошириш, амал қилиш, бажариш лозим бўлган иш; бурч. *Эр топганини саранжом-саришта қилиш — хотиннинг вазифаси.* «Муштум». *Унинг [элини] овозига қулоқ солмоқ, шикоятларини сабртоқат билан тингламоқ вазифамиздир.* Ойбек, Навоий.

4 Бажариш учун берилган, топширилган иш; топшириқ. *Эртаси кунин [Элмурод] ўз шоғирдларига вазифа бериб қўйди-да, аёлларнинг ўқишини кўришга келди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ўқитувчи уй вазифаларини бера бошлади.* Ў. Усмон, Сирли соҳил.

5 Бирор нарса бажарадиган иш, хизмат. *Товуш тўлқинларини тутғич вазифасини ўтовчи қулоқ супраси табобатда катта аҳамиятга молик экани Шарқ тиббиётида қадимдан маълум.* «Фан ва турмуш». *Ётоқхонада истиқомат қилувчилардан ҳар бирининг китоб ва дафтарлари кечаси ўзига ёстиқ вазифасини ўтар эди.* С. Кароматов, Олтин кум.

6 Хизмат лавозими, мансаб, амал доирасида бажариладиган ишлар мажмуи. *Директорлик вазифаси.* ■ *Комиссия ёш ўқитувчиларни бирма-бир қақриб суҳбатлашишга ва уларнинг қаерда қандай вазифада ишлашини белгилаб беришга киришди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Вилоят халқ депутатларидан беш киши.. жиддий камчиликлари учун ўз вазифаларидан бушатиладилар.* Газетадан.

ВАЗИФАДОР эск. тар. **1** Темурийлар даврида муайян мансабдаги шахс; мансабдор, амалдор. *У Абдусамод мирзо даврида.. майда вазифадорлардан эди.* Ойбек, Навоий.

2 Хонлик даврида ўрдада ишлаб, маълум миқдорда маош, пул олиб турувчи. *Бухорода хатми кутуб қилиб келган бир “олим” ақалли бир маҳалла имоматида хархашасиз ўтол-*

масин-да.. бир бесавод етим.. ўрдадан фалон тилла вазифадор бўлсин. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

ВАЗИФАДОШ Бир хил вазифага эга, бир хил вазифа бажарувчи. «Яшмоқ» феълнинг асл маъноси «барҳаёт бўлмоқ»дир. Бу феъл ҳам «истиқомат қилмоқ»қа вазифадош ишлатилади. «ЎТА».

ВАЗИЯТ [a. وضعیت – мавқе, ҳолат] 1 Бирор нарсанинг фазода эгаллаб турган ҳолати, ўзини тутган ҳолати (бошқа нарсаларга нисбатан). *Нуктанинг вазиятини аниқлаш.* ■ *Ой ўзининг Ер атрофидаги ҳаракатида Кўёшга нисбатан турли вазиятларни олиб турганлигидан Ойнинг кўриниши ўзгаради. “Астрономия”.*

2 Кишининг ташқи кўриниш, руҳий ва б. жиҳатдаги ҳолати; қиёфа, авзо. *Ҳар хил вазият ва турли кайфиятда ўтирган кишиларнинг сон-саноғи йўқ. А. Қаҳҳор, Сароб. Тантубойвачча марғур ва мамнун бир вазият олди. Ойбек, Танланган асарлар. Ўша қувноқ вазиятини ўзгартирмай қўшиб қўйди: Оёғингиз оғримаяптими? С. Кароматов, Олтин қум. Темура ҳам ўйчан вазиятда, кулмай-нетмай жавоб берди. С. Сиёев, Ёруғлик.*

3 Тутган ўрин, мавқе, нуфуз. *Одамлар устидан хусусий мулк ҳукмрон бўлган, кишининг жамиятдаги вазияти, салмоғи, ҳуқуқи, обрўси унинг мулки билан ўлчанадиган бир замонда инсон боласи ота-онасидан бемаҳал ажралар экан, унга бундан оғир кулфат йўқ. П. Турсун, Ўқитувчи.*

4 Жамиятдаги, ҳаётдаги шароит, ҳолат. *Оғир вазият. Жиддий вазият. Сиёсий вазият. Халқаро вазият. Вазиятни тушунтирмоқ.* ■ *Мен унинг ҳар қандай вазиятда ҳам ўзини тута билишига.. қойил қолардим. Мен ҳатто бориб, вазиятни билиб келмоқчи ҳам бўлган эдим. С. Кароматов, Олтин қум.*

ВАЗМИН [a. وزين – оғир; вазндор, салмоқдор] 1 Оғирлик ўлчами катта, катта оғирликка эга; енгилнинг акси, оғир. *Вазмин тош. Вазмин юк.* ■ *Йигиталининг ҳовлисида вазмин чўян дарвоза орқали кирилар, унинг ёнбошидаги.. кичик уйчада чўққисоқол қоровул ўтирарди. Д. Нурий, Осмон устун. Вазминроқ жангчи йўлиқиб қолса, жанг майдонидан олиб чиқишда қийналар эди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.*

2 кўчма Бир маромда, оғир, оҳиста ва салобатли (ҳаракат, юриш-туриш ва ш. к.

ҳақида). *Воҳид Миробидов олимларга муносиб дид билан безатилган кенг, баҳаво хонасида вазмин одимлаб, яна узоқ юрди. О. Ёқубов, Диёнат. Жийдаларнинг эгилган новдалари вазмин тебранади. Ойбек, О.в.шабадалар. Атрофдаги сахро тунининг вазмин сукунати алламаҳал бўлиб қолганини билдирарди. А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.*

3 Табиатан босиқ; оғир. *Бир қарашда вазмин, мулоийм кўринган бу жувон анча шўх экан. С. Нуоров, Нарвон. У [Миржалил] вазмин, ҳар қандай шароитда ҳам ўзини тутиб туради. Газетадан.*

ВАЗМИНЛАШМОҚ 1 Оғирлик ўлчами ошмоқ; оғирлашмоқ. *Юки вазминлашмоқ.*

2 Вазмин характер-хусусият касб этмоқ. *Аҳмаджон анча етилиб, вазминлашиб, бригадага бошлиқ бўлиб олган эди. С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди.*

ВАЗМИНЛИК 1 Сезиларли вазмин даражага эгалик. *Яланғоч теракларнинг шохлари тизилишиб ўтирган қаргаларнинг вазминлигидан эгилган. С. Анорбоев, Оқсой.*

2 кўчма Вазмин хусусият. *Оқил кишиларга истиғно ва ғазаб эмас, андиша ва вазминлик зеб-зийнатдир. С. Сиёев, Аваз. Чидам даркор, вазминлик даркор, Куйлагани эрлар туйғусин. Миртемир.*

3 Вазмин ҳолат, тарз. *Навоий вазминлик билан [подшоҳга] мурожаат қилди. Ойбек, Навоий. Юсупов боланинг ёнига борди-да, гуллаб турган дарахтни кесма, деб вазминлик билан тушунтирди. М. Ҳазратқулов, Журъат.*

ВАЗН [a. وزن – ўлчов, вазн] 1 кам қўлл. *Ўлчов. Табиатда қудрат борми, Биздан вазн олмасин.. Ф. Фулом.*

2 Оғирлик; оғирлик ўлчами; салмоқ. *Юк вазни. Молнинг тирик вазни.* ■ *Эгамберди, шу бугдойнинг вазнига бараварлаб саримағиз ундан торт, айбонанг учун устига ўзимиздан бир пуд ун ҳам қўш! А. Қодирий, Обид кетмон. Сафо махсум таҳорат учун қумғонни кўтарди-ю, вазни енгиллигидан бўм-бўшлигини фаҳмлади. Ҳ.Фулом, Замин юлдузлари.*

3 кўчма кам қўлл. *Шахснинг мавқеи, мавқе даражаси. Салимхон жон-дили билан Саидийни бегонасиратмасликка, ўзи билан бир текисликка қўйишга тиришар ва ҳатто ўзини нодонликка солиб, Саидийнинг вазини орттирар эди. А. Қаҳҳор, Сароб.*

4 ад. *Шеърый сатрда шеърнинг ритм оҳанги ва тузилишини белгиловчи бўғинлар*

сони ва жойланиши; шеър ўлчовлари. *Аруз вазни. Бармоқ вазни.* ■ *Шеърлар маълум ўлчовда ёзилади. Шеър ўлчовлари вазн деб аталади.* “Адабиёт назарияси”.

5 мус. Мусиқа асарида унинг ритм оҳангини ва тузилишини белгиловчи ритмик бирликлар сони ва жойланиши. *Ҳали олдиндадир гўзал кунларим, Ҳали лаб тегмаган кулгулар олдда. Вазнга тушмаган қўшиқлар олдда. Ҳеч нима эмасдир бу кўрганларим.* А. Орипов, Йиллар армони.

ВАЗНДОШ Бир хил вазнга эга. *Мисрадаги шеърларнинг ўзаро оҳангдошлиги, вазндош ва қофиядош бўлиб келиши шеърнинг эмоционалликни оширган.* «ЎТА».

ВАЗНЛИ 1 Маълум оғирликка эга бўлган; салмоқли. *Оғир вазнли курашчи (спрт).* ■ *Сўнгра мулла Обидга хитобан айтади: -Ҳар бир деҳқони мўминга, яъни мусулмонга ўзининг зироатгоҳидан ҳосилотининг ўндан бирини, яъни вазнли ўлчовларда ўн пуддан бир пудини мустаҳиқларга бериш вожиб экан.* А. Қодирий, Ғирвонлик Маллавовай.

2 ад. Бирор шеърини вазнга эга бўлган, бирор ўлчовда ёзилган. *Аруз вазнли шеър.*

ВАЗНСИЗ Вазнга, оғирликка эга бўлмаган. *У вазнсиз, еру осмон ўртасида гард мисоли ҳаволаниб борарди.* Газетадан.

ВАЗНСИЗЛИК 1 мех. Жисмининг муаллақ физик ҳолати. *Учиш вақтида вазнсизликнинг инсон организмга салбий таъсирини йўқотиш учун мускуллар машиқи, мускуллар электр стимуляцияси ва бошқалар бажарилади.* «Политехника лугати». *Космосда узоқ яшаган космонавтлардан бири Георгий Грежконинг фикрича, инсон вазнсизлик шароитида анча узоқ вақт бемалол ишласа бўлади.* «Фан ва турмуш».

2 кўча Шахнинг муайян вазиятда ўнғайсиз ҳолатга тушиши. [*Баҳром*] *Рўпарасидан келаётган Насибанинг дўгонаси ва унинг ёнида Матлубани кўриб, ўзини ғалати бир вазнсизлик ҳолатида ҳис этди.* Ҳ. Олимжонов, Тақдир тақозоси.

ВАЙИШ шв. Ишқом. *Ингичка ходачаларга омонатгина кўтарилган вайишларнинг шохларини япроқлар кўмиб юборган, тоқлар шўраток, ғўраток ҳам қилинмаган эди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ВАЙРОН {ф. *ويران* — йиқик, бузуқ, хароб} **1** Бузилиб, қулаб, харобага айланган (уй-жой, иморат ва б. қурилмалар, қурил-

мали жойлар ҳақида). *Уч кундан кейин, улар келганда, қишлоқ вайрон бўлган, баъзи бинолари ҳамон буруқсаб ёнарди.* Шухрат, Шинелли йиллар. *Бир қўлтум сув учун хонаси вайрон, Қишлоғин тарк этиб, адашарди эл.* Ғайратий. *Ёғди тўрт ёндин асрлар Бошингга тийри камон, Умри қурбон, мулки торож, Юрти вайрон, ўзбегим.* Э. Воҳидов, Ўзбегим.

2 кўча Умуман, бузилган, синган ва б. жиҳатдан яроқсиз ҳолдаги нарса ҳақида. *Устбоши вайрон, юз-кўзлари қон.. сочлари тўзғиб кетган Шаҳзодадон тонготарга яқин «ғит» этиб эшикни очиб, ҳовлига чиқиб, бўлиб ўтган даҳшатли ҳодисадан уйдигиларни хабардор қилди.* К. Яшин, Ҳамза. *Зулму истибдод ила миллатни вайрон этдингиз.* Аваз. *Айронингдан бермасанг, Қозонларинг вайронди.* «Бойчечак».

Кўнгли (ёки қалби, дили) вайрон Руҳан, қалбан жуда ночор, эзилган ҳолатли, кўнгли бузилган. *Хусусан, яқинда эшитган хунук бир хабарни хотирлаб, Авазнинг кўнгли вайрон бўлди.* С. Сиёев, Аваз. *Вайрон дилинг бўлгуси бир лутф ила обод.* «Гулдаста».

ВАЙРОНА {ф. *ويرانه* — вайрон бўлган жой, хароба} **1** *от* Вайрон бўлган жой; хароба. *Кузғуннинг севгани фақат вайрона.. Миртемир. Санобархон зўр қийинчилик билан жойидан қўзғалди. Вайрона, култепага айланган бошпанасини ташлаб кетиш оғир мусибат эди унга.* С. Зуннунова, Гулхан. *Дуст билан обод уйинг, гар бўлса у вайрона ҳам.* Э. Воҳидов.

2 сфт. қ. вайрон. *Ғуломжон хувиллаб, ўти сўниб қолган вайрона хонада бир зум гангиб турди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Камбағалларнинг ўғил-қизлари ота-оналарига ҳайитга уст-бош қилиб беринг, деб йиғлар, ота-оналарнинг вайрона кўнглини яна бузишар эди.* М. Муҳаммадҷонов, Турмуш уринишлари.

ВАЙРОНАГАРЧИЛИК *айн. вайронгарчилик.*

ВАЙРОНАЗОР *кам қўл.* Вайроналар бўлган (эгаллаган) жой. *Гапнинг қисқаси, қишлоққа тушаверишида бир ўйиқ жой бор. Худди вайроназорга ўхшайди.* Ш. Холмирзаев, Юр, тоғларга кетамиз.

ВАЙРОНАЛИК *айн. вайронгарчилик.* *Зуравонлик — охири вайроналик.* Мақол. ■ *Зулму вайроналиклар, талон-тороғлар тинқасини қуритган бухороликлар Мирзо Улғубекнинг.. мадраса қурмоқчи эканини эшитиб қувондилар.* Мирмуҳсин, Меъмор.

Вайрон-валангор Бузилган, вайрон бўлган. *Бориб қарасам, учала водокачка ҳам вайрон-валангор, эгилган, букилган темир-терсақлари занглаб ётибди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ВАЙРОНГАРЧИЛИК 1 Вайрон қилиш иши, хатти-ҳаракати, вайрон қилиш. *Эндликда бизнинг муддаомиз у ўта қонли, ўта вайронгарчилик урушини биз кўрдик, келажак авлод кўрмасин, деймиз.* Н. Сафаров, Оловли излар.

2 Вайрон бўлган ҳолат; вайронлик. [*Биринчи секретар*] *Уруш ва гитлерчи бошқинчиларнинг талончилиги орқасида Польшада вужудга келган даҳшатли иқтисодий вайронгарчилик ҳақида гапирди.* Газетадан.

ВАЙРОНЛИК Вайрон ҳолат. *Катания шаҳридаги ҳарбий аэродромда довул натижасида катта вайронлик рўй берди.* Газетадан.

ВАЙСАМОҚ Эътиборга лойиқ бўлмаган, кераксиз, бемаъни гапларни гапирмоқ. *Юз-кўзини соқол босган мулозим эшак эшар экан, тинмай вайсарди.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Хотинлар бетиним вайсаб.. ўз уйларидай, шовқинлаб [коридордан] чиқиб кетдилар.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ВАЙСАҚИ Ҳадеб вайсайверадиган, кўп гапиришни яхши кўрадиган. *Вайсақи одам.* ■ *Аммо энг ёмони шу бўлдики, бу вайсақи ошна Ҳафизадан гап очиб қолди: -Кўриб турибсанми? — деди у суюғоёқ кимсаларни эслашга ўхшаш бир оҳангда.* Мирмуҳсин, Умид. *Мен индамасам, у индамаса, ҳалиги вайсақи авжга чиқаверади-да.* М. Ҳазратқулов, Журъат.

ВАЙСАҚИЛИК Бўлар-бўлмас гапларни вайсаш. *..мусобақа юзакичилик, гапдонлик, вайсақилик, кўзбўямачиликдан йироқ бўлиши керак.* Газетадан. *..пленум.. вайсақилик, мажлисбозлик ва қоғозбозликни қаттиқ қоралади.* Газетадан.

ВАЙСИРАМОҚ кам қўл. *айн. вайсамоқ.* *Қутлуг турмуш режалар-ла тўлиқ бўлса-да, Ўғит этмас, бир вайсираб ўтмоқ бўламан.* Ф. Ғулом. *Саҳарга яқин унинг вайсираши тўхтади.* Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

ВАКАНСИЯ [лот. vacans — кераксиз, ортиқча; бўш, эгалланмаган] Бўш ўрин, банд қилинмаган лавозим (идора, муассаса ва ш. к.). *Вакансия йўқ. Вакансияни эгалламоқ.*

ВАКАНСИЯЛАР физ. Қаттиқ жисмнинг кристалл панжарасида атом ёки ион бўлмаган бўш тугунлар.

ВАКАНТ [лот. vacantis — бўш, эгалланмаган] Ҳеч ким эгалламаган, бўш (идора, муассаса ва ш. к. штатидаги лавозим, хизмат ўрни тўғрисида). *Эшонбоев аспирантурани битиряпти, кафедрада вакант ўрин йўқ, борини Акбаров банд қилиб турибди.* П. Қодиров, Уч илдиш.

ВАКИЛ [а. وكيل — ишончли, ваколатли шахс] **1** Бирор киши, муассаса, ташкилот ва ш. к. номидан иш кўришга ваколати бўлган, унинг манфаатларини кўзловчи ва ҳимоя қилувчи шахс. *Икки вакил у муладан келади, Келиб қизнинг ихтиёрин сўради.* «Ал-помиш». *Бир оздан сўнг юқоридан келган вакил билан трест бошлиғи ўзларининг ишларидан гап очди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Олим жамиятнинг бир неча вакиллари билан Венгрияга боради.* «Фан ва турмуш».

Вакил ота Мусулмонларнинг никоҳ маросимларида келин томонидан тайинланадиган вакил шахс (никоҳ ўқиш, куёв томоннинг келинга бериладиган мол-мулки ва ш. к. ларни келишишда қатнашади).

2 Бирор давлат ёки ташкилотнинг ваколати билан ўзга элларда унинг номидан иш кўрувчи, унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи лавозимли киши, элчи. *Дипломатик вакил. Мухтор вакил.* ■ *Мен Закаспий ҳукуматининг вакили Азизбек бўламан.* К. Яшин, Ҳамза.

3 Бирор соҳа, ижтимоий гуруҳ, жамият ва ш. к. га мансуб киши; намоянда. *Республикамизнинг ҳар бир соҳа вакили 10 йилликни меҳнатда ажойиб ютуқлар билан кутиб олмақда.* Газетадан. *Даврада бир маҳалла кишилари, аммо турли фан вакиллари тўп-ланган эди.* «Фан ва турмуш».

ВАКИЛА Вакил аёл. *Саводхон авар йигити ўз халқининг вакиласига уйланади.* Газетадан. *Балки сиз энди халқ вакиласи бўлиб, шулар ҳақида ҳам ўйлаётгандирсиз.* «Саодат».

ВАКИЛЛАМОҚ қ. акилламоқ. *Узоқ ва яқиндан бошқа итлар ҳам вакиллашиб, унга овоз бера бошладилар.* Газетадан. *Тўғри, бой отам мол-мулкани ҳужжатлаб беришдан бош тортгандан кейин, Салим тазабланди, болалик қилиб вакиллади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ВАКИЛЛИК 1 Бирор шахс (вакил)нинг иккинчи шахс (ваколат берувчи) номидан ишонч қоғози ёки маъмурий ҳужжатга асосан қиладиган юридик ҳаракатлари.

2 айн. ваколатхона.

ВАКОЛАТ [a. وكالت – вакиллик; ҳуқуқдорлик] Бирор шахс, муассаса, ташкилот, давлат ва ш. к. номидан иш қилиш учун берилган ҳуқуқ, вакиллик ҳуқуқи. *Кенг ваколат. Депутат ўзининг юксак ваколатини сайловчилардан олган.* ■ [Имом Сафар бўзича:] *Мен сизга мизодан хизмат сўраб беринг, деб ваколат берган эмас эдим-ку!* А. Қодирӣ, Меҳробдан чаён. *Ваколат ёрлигини қўлингдан тортиб олиб, ўзингни Шоҳимардондан қувлаганим бўлсин!* К. Яшин, Ҳамза.

ВАКОЛАТДОР эск. Ваколатли. *Расмий намоёнда бўлишим сифатида сиз жаноб комиссарга баён этишга ваколатдорманки..* А. Ҳакимов, Илон изидан.

ВАКОЛАТЛИ Ваколати бор, вакиллик ҳуқуқига эга бўлган. *Улар орасида.. мустамлака ва қарам мамлакатларнинг ваколатли кишилари бор эди.* Газетадан.

ВАКОЛАТНОМА Ташкилот ва фуқароларнинг вакиллик қилиши учун берилган ёзма ҳужжат; ишончнома, ишонч қоғози. *Бу брошюрада.. васиятнома, ваколатномаларни қай тартибда ёзиш лозимлиги кўрсатилган.* Газетадан. *Азизим, омонат сақлайсиз, ишололо, вақт-соати келса, ўзимга ёки менинг ваколатномамни кўрсатган кишига берарсиз.* А. Ҳакимов, Илон изидан.

ВАКОЛАТХОНА Бирор давлат томонидан ўзга мамлакатда таъсис этилган ва унинг манфаатларини кўзлаб иш кўрадиган муассаса. *Шу билан бир қаторда Ўзбекистонда тўрт немиц банки ўз ваколатхоналарини очди.* Газетадан. *Москвадаги Венгрия савдо ваколатхонаси биносига «Электроника» фирмасининг кўрғазмаси ишлаб турибди.* Газетадан.

ВАКУУМ [лот. vacuum – бўшлиқ] 1 Идишга қамалган, босими атмосфера босимидан анча паст бўлган газнинг ҳолати. *Вакуумда эритиш усулидан нозик буюмлар учун металллар ишлаб чиқаришда муваффақиятли фойдаланиш мумкин.* «Политехника луғати». *Медиклар тавсия этган вакуум мосламалар 18 суткалик учидан 96 суткалик учуш сари катта одим ташлаш имконини берди.* «Фан ва турмуш».

ВАКУУММЕТР [вакуум + юн. metron – ўлчов] Сийраклаштирилган газлар босими ўлчанадиган асбоб.

ВАКЦИНА [лот. vaccinus – сигирга оид < vaccula – сигир] Юқумли касалликларнинг

олдини олиш ва даволаш учун ишлатиладиган эмдори; эмлашда ишлатиладиган дори. *Вакцина билан эмлаш.* ■ *Бугунги кунда вирусларга қарши вакцина ёрдамида организмда иммунитет ҳосил қилишдан ортиқ ўткир, ишончли курул йўқ.* «Фан ва турмуш». *Сарагулли ишдан чақириб келишди, келса – вақт ўтиб қолибди, боланинг ҳоли оғир, эмлашга вакцина керак эди.* А. Мухтор, Чинор.

ВАЛ [нем. Walze – жўва, гўла, вал] тех. Турли машина ва механизмларда ўз ўқи атрофида айланадиган ва ўзига ўрнатилган деталга айланма ҳаракат ва куч узатадиган деталь; ўқ. *..вал орқали ҳосил қилинган айланма ҳаракатни шатун ёрдамида тебранама ҳаракатга келтириш мумкин.* «Фан ва турмуш».

ВАЛАД [a. ولد – ўғил бола, ўғил; фарзанд] 1 с.т. эск. Шариат йўли билан никоҳланмаган ота-онадан туғилган бола; ҳароми.

2 сўк. Шундай шахсга нисбатли ҳақоратни билдиради; ҳароми. *Бора-бора мени менсимай кўяди бу валад!* М. Осим, Карвон йўлларида. *..электросушилка қилиб берайми, деб пичинг қилди. Қаёқда қилиб беради ўша валад.* И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари.

Валади зино Ҳаромдан бўлган бола; ҳароми. *Биласиз-ку ануни! Жуда ёмон чиқдида, валади зино эканми, билмайман.* «Муштум». *Бу валади зинонинг чангалига сен ҳам тушингми? Бировнинг ҳалолини биров суйдиган замон экан-да, водариф!* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

ВАЛАКИСАЛАНГ с.т. Ўтакетган беғам, бепарво; ишёқмас; хумпар, девона. [Абдурайим:] *Кўздан қолдингми, валакисаланг, колхозимизнинг бўрдоқига боқилган олди қўйлари-ку.* “Муштум”.

ВАЛАНГОР Бузуқ-юлуқ; бузуқ, яроқсиз. *Аллақачон фойдаланишга топширилиши лозим бўлган 12 квартирали 9-уй тепаси ёпилмай, валангор бўлиб ётибди.* «Муштум». *Бир кун яна жўрамни кўргани борсам, аҳволи оғир, ҳувиллаган валангор ҳовлида, катта садақайрағоч таида ёлғиз ўзи.. ётибди.* Н. Сафаров, Наврўз.

ВАЛАҚЛАМОҚ Тўғри келган мавзуда бўлар-бўлмас, ҳуда-беҳуда гапларни гапирмоқ. *Нимага буларни ишдан қолдириб, валақлаб ўтирибсан?* М. Ҳазраткулов, Журъат. *Совуқ қилиқлари, ҳуда-беҳуда валақлай бериши, ҳамма ишга бош суқиши билан одамларни ўздан бездирган.. эди.* С. Кароматов, Олтин қум.

ВАЛДИРАМОҚ *с.т.* Бўлар-бўлмас, нота-ийн гапларни гапирмоқ, оғзига келганини сўзламоқ. *Тожибой яна нималардир валдиради. Элмурод қулоқ солмади.* П. Турсун, Ўқитувчи. - *Укамиз Салим, — деди Ҳакимбойвачча, — оғзига нима келса, шуни валдирайверади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Валдираб қолибсиз, кўтаролмасангиз, ичиб нима қилардингиз.* А. Мухтор, Тонг билан учрашув.

ВАЛДИРВАСАР *с.т. қ. валдирвоқи.*

ВАЛДИРВОҚИ *с.т.* Бўлар-бўлмас гапларни кўп гапирадиган, валдирайверадиган; эзма. *Нафисахон назарида қизи энгилтак эмас.. Баъзи қизлардек валдирвоқи эмас.* Мирмуҳсин, Умид.

ВАЛЕНКА [*р.* валенки < валять — думалатиб босиш (наматни)] *қ. пийма.* *Қирқ икки градус.. беш яшар Олег, Оёқда валенка, эгнида тулуп, Чана судрамоқда қаҳ-қаҳа уриб.* Ф. Ғулум.

ВАЛЕНТЛИ *ким.* Муайян валентлик хусусиятига эга бўлган. *Икки валентли кимёвий элемент.*

ВАЛЕНТЛИК [*лот.* valens, valentis — кучли; мустаҳкам; соғлом] **1** *ким.* Бирор элемент атомининг бошқа элементнинг муайян сондаги атомини бириктириб ёки алмаштириб, кимёвий боғ ҳосил қила олиш қобилияти, хоссаси.

2 *тил.* Тил бирликларининг (мас., сўзнинг) гапла бошқа сўзлар билан ўзаро бирика олиш қобилияти, имконияти. *Валентлик назарияси, луғавий бирликларнинг семантик валентлари.. бўйича бир қанча илмий мақолалар, махсус монография босилиб чиқди.* «ЎТА».

ВАЛЕРИАНА [*лот.* valeriana < Valeria — шу ўсимлик келиб чиққан жой номи] Пуштиранг гулли, илдизидан шифобахш дамлама тайёрланадиган кўп йиллик ўт ўсимлик.

ВАЛЕРЬЯНКА Валериана ўсимлигининг илдизидан эфир ёки спиртда тайёрланган, асабни тинчлантириш учун истеъмол қилинадиган дори. *Овқатдан олдин ва кейин кодекин.. валерьянка томчиси каби дорилар берилди.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

ВАЛИАҲД [*а.* وليعهد — тожу тахт меросхўри, тахт вориси] Подшоҳ ёки хон ўз тириклигида ўрнига тайинлаб қўйган тахт вориси. *Хон уй дарёсига фарқ бўлди: "Кимни валиаҳд қилай? Шуними? Катта ўғилларим бир-бирлари билан уришмасмикинлар, тахт*

талашмасмикинлар?" Ж. Шарипов, Хоразм. *..Самарқанд подшосининг қизи бизнинг валиаҳдимиз Бобур мирзога беш яшарлигидан унаштириб қўйилган эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

ВАЛИДОЛ [*лот.* validus — кучли, ўткир; соғлом + oleum — ёғ, мой] Марказий нерв системасини тинчлантирадиган ва томирларни рефлекс йўли билан кенгайтирадиган дори. *Бирдан "гум-бур!" Чучиб кетган болакай безовталаниб йиғлай бошлади, бир сапчиб тушган юраги хаста одам тил тагига валидол тащлайди.* Газетадан.

ВАЛИЙ [*а.* ولي — эга, соҳиб; авлиё] *дин.* Худонинг гўё бўлажак ҳодиса, воқеаларни олдиндан айтиш, ғойибдан хабар бериш қобилиятига эга бўлган энг севимли, энг азиз бандаси; авлиё. *Одамлар Султон девонани "оташнафас" валий деб мақташар эди. Уша нодон, алданган кишиларнинг мақтаб.. юрган "соҳиби каромати", бир алжиллаб ўтирган банги экан.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. *Ғайбдан хабар берувчилар икки турли бўладилар: биринчиси — валий, иккинчиси — коҳин (фолбин).* С. Айний, Эсдалиқлар.

ВАЛИНЕЪМАТ [*а.* ولي نعمت — неъмат эгаси, боқувчи; олиҳиммат, сахий] **1** Ўзига қарам кишиларни моддий жиҳатдан таъминлаб турувчи, уларга неъмат берувчи шахс. - *Бу киши [Жамолбой] менинг валинеъматим, пирим бўлади, — жиддий жавоб берди Абдишукур.* Ойбек, Танланган асарлар. *Муля Абдурахмон ҳам валинеъмати бўлган Анварнинг риоясини унута ёзди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. - *Баракалла! Акбарали мингбоши сенга ким бўлади?! — Отахон. Валинеъмат..* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

2 Олиҳиммат, сахий одам; хайр-саховатли, қўли очик киши.

ВАЛИШ *шв.* Ишком. *Ҳовли унчалик катта эмас, лекин атрофи қатор уй, уйлар устигача валиш. То қиров тушгунча турли хил узумлар сарғайиб, қуёшда товланиб ётади.* Газетадан.

ВАЛЛАМАТ **1** *с.т. айн.* валинеъмат **1.** Ёрим Аҳмад, азаматим бўлмаса, Ҳолим сўрар валламатим бўлмаса. «Ойсулув».

2 Элнинг каттаси; бошлиқ, амалдор. *Юртнинг валламатини қақир.* Ойбек, Навоий. *Отажон, сендирсан юртнинг эаси, Қаддиндан, валламат, сенга йўл бўлсин.* «Равшан».

3 Эл хизматида бўлган; сахий (шахс ҳақида). -*Раҳматли валлават одам эдилар, — таассуф билан гапирарди кимдир, — маҳалла тавиши, маҳалла дарди билан яшардилар.. «Ёшлик». Шеър-ку борликка бор, аммо муштумбон эмас, пахтамик, «оқ олтин» этиштираётган валлават пахтакорларимиз хусусида эди. «Муштум».*

4 *кўчма* Мард киши; мард. *Ана, бек Гўрўғли жомни кўтарди, Олиб ичадиган валлават борми?* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

5 (3-ш. кўшимчаси билан — **валламати**). Ман-ман дегани, ҳар қандай. *Валламати ҳам дунёга икки марта келмайди-ку, ҳаммага ҳам жон ширин.* Х. Султонов, Онамнинг юрти. *Бугун-эрта менга сув тегадиган. Ма, мандан бошқа валламати айтсаям, берма!* С. Сиев, Ёруғлик.

ВАЛЛАМАТЛИК Бағри кенглик, сахийлик маъносида. *Шундан тезроқ қутулгиси келиб, Искандарнинг кўнглига беихтиёр бир гап келиб, қувлиги тутди. Бундан ўзининг ҳам чиройи очилиб кетди: -Қанча керак? — деди валлаватлик билан.* М. Мансуров, Ёмби.

ВАЛЛОҲ(И) [a. والہ — худо ҳаққи, азбаройи худо] Худо ҳаққи, азбаройи худо. *Бунда қандай маъно бор? Валлоҳи, тушунмайман!* Ойбек, Навоий.

Валлоҳи аълам [a. والہ اعلم — Аллоҳ яхши билувчидир] Аниқ эмасликни, аниқ билмасликни ифодалайди; Аллоҳ, худо билади, билмадим. *Қора паранжиси бориди.. Валлоҳи аълам, отасининг исми.. бир нарса сўфи.. Ҳа, Раззоқ сўфи.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ВАЛФАЖРИ [a. والفجر — тонг; ибтидо; Қуръондаги 89-сура номидан]: **валфажри ўқимоқ** Қалдирғочнинг ўзига хос овоз билан куйлаши, сайраши ҳақида. *Қалдирғоч маҳитнинг.. баланд панжарасига ўтириб олиб, ҳадеб валфажри ўқимоқда.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Бир неча қалдирғоч Салор оқими бўйлаб учар ва учган кўйи «валфажри» ўқир эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ВАЛЬВАЦИЯ [фр. evaluation — баҳо; баҳолаш < лот. valere — кучаймоқ; баҳоланмоқ] Чет эл валютаси ва қимматбаҳо нарсаларни миллий пул бирлигида белгилаш.

ВАЛЬС [фр. valse < нем. Walzer < walsen — думалатмоқ, айлантирмақ] 1 Одатда жуфт-жуфт бўлиб, уч такта бир айланиб, оҳиста давра олиб ўйналадиган равон ва

вазмин рақс ва шу рақс мусиқаси. *Қадаҳлар жаранглар.. юзлар худди чўғ. Радио вальсидан дилларда тугён.* Ж. Жабборов.

2 Уч чоракли мусиқа асари. *Денгиз тўлқинида тиниқ бир куй янгради. «Штраус.. Мовий Дунай вальси», — деб ўйлади Алимардон.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулок сол.

ВАЛЮТА [итал. valuta — қиймат, баҳо < лот. valere — кучли бўлмоқ; қадрланмоқ, баҳоланмоқ] 1 Муайян давлатнинг пул бирлиги (сўм, танга, доллар ва б.).

2 Пул тизимининг тури (олтин, кумуш ёки қоғоз валютаси).

3 Хорижий давлатларнинг пуллари, халқаро ҳисоб-китобларда қўлланидиган хорижий пул бирлигидаги кредит ва тўлов ҳужжатлари (векселлар, чеклар ва ҳ.к.).

Валюта бозори Чет эл валюталари ва чет эл валюталари ҳисобидаги тўлов ҳужжатларининг олди-сотдиси бўйича барқарор иқтисодий ва ташкилий муносабатлар тизими. **Валюта курси** Мамлакат пул бирлигининг бошқа мамлакат пул бирлигида ифодаланган баҳоси. **Валюта тизими** Валюта ҳаракати билан боғлиқ бўлган иқтисодий ва ҳуқуқий муносабатлар тизими.

ВАМПИР [фр. vampire < нем. Vampir] Герман ва славян халқларидаги хурофий ривоятларга кўра, гўрдан чиқиб, тириклар қонини сўрувчи афсонавий одам-махлуқ.

ВАМПИРЛАР [нем. Vampire] Субтропик ва тропик Америкада тарқалган, иссиққонли жониворлар қони билан озиқланадиган кўршапалақлар оиласи.

ВНАДИЙ [лот. Vanadium < қадимги скандинав гўзаллик маъбудаси Ванадис номидан] Кимёвий элемент, Менделеев даврий системасининг V гуруҳига мансуб кумушранг қаттиқ, мўрт металл.

ВАНГ-ВАНГ қ. **анг-анг**.

ВАНГИЛЛАМОҚ қ. **ангилламоқ**.

ВАНДАЛИЗМ [лот. vandali] Маданий-тарихий ва моддий бойликларни ваҳшийларча бузиш, йўқ қилиш.

ВАНДАЛЛАР [лот. vandali ва нем. Wandalen — қадимги немис қабиласи номидан] 1 Қадимги германларнинг шарқий тармоғига мансуб қабилалар.

2 *кўчма* Маданий бойликларни, тарихий ёдгорликларни оёғости қилувчи, ваҳший одамлар.

3 *кўчма* Маданиятсиз, жоҳил одамлар.

ВАНИЛИН [фр. vanilline] Ваниль ҳиди келадиган, сунъий йўл билан олинадиган рангсиз аччиқ кристалл модда. *Кобальт гамма нурлари билан гўзапояни нурлантириб, саноат учун қимматбаҳо хомашё – ванилин олиш мумкин эканлиги аниқланди.* «Фан ва турмуш».

ВАНИЛЬ [фр. vanille ёки исп. vanilla – кўзоқча; тропик мамлакатларда ўсадиган ўсимлик] *бот.* Орхисдошларга мансуб, узунчоқ ингичка мевали тропик ўсимлик ва унинг зиравор сифатида ишлатиладиган меваси.

ВАННА [лот. vannus – идиш, коса] **I** Чўмилиш, ювиниш учун ясалган катта узунчоқ тос, идиш. *Сирланган ванна. Ваннада чўмилмоқ.* ■ *Нам сочининг йилтиллаб туриши қизнинг ҳозиргина ваннадан чиқиб келанлигидан далолат берарди.* Ж. Абдуллахонов, Орият.

2 *тех.* Ҳар хил эритма, суюқлик ва ш. к. ни солиш ёки турли жараёнларни олиб бориш учун фойдаланиладиган махсус идиш. *Ремонт олиб борилаётган ёпиқ майдонча бу ишга мутлақо мослаштирилмаган: бу ерда верстаклар, ванналар йўқ.* Газетадан.

3 Гигиена ва профилактика мақсадида сув, балчиқ, ҳаво ёки офтоб таъсир эттириш йўли билан амалга ошириладиган муолажалар; даволаш (даволаниш)нинг шундай воситаси. *Кўёш ваннаси. Ҳаво ваннаси.* ■ *Ёз ойларида бу ерда [Чимён сувида] ҳар куни беморлар икки юзга яқин ванна олишади.* М. Мансуров, Чимён суви. *Совуқ пайтда – иссиқ, иссиқда – совуқ сувли оёқ ваннаси қабул қилинади.* «Фан ва турмуш». *Турли хил даволаш ванналари беморларнинг соғлиғини яхшилашда катта роль ўйнамоқда.* Газетадан.

ВАННАХОНА Ванна ўрнатилган уй, хона. *Энди ўрнимдан турсам.. бир ваннахонага чиқиб.. яхшилаб ювинсам..* Чўлпон, Кеча ва кундуз. [Расул ака] *Боя ўзи ўт ёққан ваннахонага чўмилгани кириб кетди.* М. Исмоилий, Бизнинг роман.

ВАНҒ **I** с.т.. Авжида, баравж. – *Турмуш ванғ дегин ҳали, – деди Элмурод истеҳзоомуз.* Шухрат, Шинелли йиллар.

Ванғ бўлмоқ Ханғ-манғ бўлмоқ, ҳайрон қолмоқ. *Мен шундоғ оғзим очилиб, ванғ бўп қолдим.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ВАНҒ **II** тақл с. Шовқинли овозга тақлидни билдиради. *Милтиқнинг ванғ этган овози эшитилди.*

ВАНҒИЛЛАМОҚ **I** с.т. Яхши йўлга тушиб кетмоқ, юришиб кетмоқ. *Мана шундайлари топилди-ю, унинг иши яна ванғиллаб кетди.* А. Муҳиддин, Ўтники ўтга, сувники сувга.

ВАНҒИЛЛАМОҚ **II** Шовқинли, ёқимсиз баланд овоз чиқармоқ (ҳаракатдаги нарсалар ҳақида). *Трамвай ванғиллаб кетаётир. Самолёт ванғиллаб учиб юрибди.* ■ *Деворга – михга илиб қўйилган кичкина радио бирдан ванғиллаб гапириб юборди.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. *Худди шу пайт наstdа, қасрнинг ичида, нимадир портлаб, бўш хоналар ванғиллаб кетди.* О. Ёқубов, Излайман.

ВАРАЖА *шв.* Титроқ, қалтираш. *Мен энди қизий бошладим. Баданим жимирлаб, ваража қилди. Файратим келди.* Т. Мурод, От кишнаган оқшом. *Бир кун денг, шундай иситма қилдим, ваража тутди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ВАРАНГЛАМОҚ Қаттиқ жарангли товуш чиқармоқ. *Азмиддин чўнтагидан наганини олишга улгурди. Уқ варанглади.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Варангламай овозинг ўчкур, эски карнайдан ясалганми, нима бало!* «Гулдаста».

ВАРАҚ [а. ورق – барг, япроқ; қоғоз варағи] **I** Бўйи ва эни маълум ҳажмга эга бўлган, асосан ёзиш учун ишлатиладиган қоғоз, қоғоз бўлаги. *Эртөөв стол тортмасидан бир варақ қоғоз олиб, нималарнидир тез ёзди.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. *У бир варақ қоғозга тажрибанинг формуласини ишоа-пиша ёзиб кўрсатди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

2 Дафтар, китоб ва ш. к. ни ташкил этувчи олд-орқа саҳифадан иборат ҳар бир қат, бўлак. *Уз каравотида ёнбошлаб олиб, китоб ўқиётган Зулайҳо варақларни шитирлатиб очаётганида, унга қараб-қараб кўяр, аммо индамасди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. *Аҳмад варақнинг учини буклаб, журнални ёпди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Машхур хат-тотлар катта пуллар эвазига кўчирган, ҳар бир варағига нафис безаклар ишланган бу кўлёмза китобларнинг ҳар бири бир неча минг динор туришини Бобурнинг ёнида турган Қосимбек ҳам билар эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

3 *кўчма* Ўтмиш ҳаёт, тарихнинг муайян даврлари, қисмларидан ҳар бири, саҳифаси. *Узилмасин замоннинг риштаси дея, Асрларнинг ораси қолмасин деб бўш, Емасин деб тарихнинг варағин куя, Куликка эрк тилаги кериб турди тўш.* М. Шайхзода, Тошкентнома.

Ўн варақ ўтади шв. Ўн чандон ўтади, ортиқ (қийёслашда маънони, фикрни кучайтиради). *Сизнинг шерингиз Файзи дастурхончи бўлса, сиздан ўн варақ ўтади.* Х. Шамс, Душман.

ВАРАҚА [а. *ورق* – барг, япроқ; қоғоз, хужжат] I Муҳим бир гап, матн босилган ва оммага тарқатиш учун мўлжалланган қоғоз; ижтимоий-сиёсий ташвиқот воситаларидан бири. *Ташвиқот варақаси.* ■ *Раиса шу атрофдаги қишлоқларга бориб, аҳоли ўртасида варақалар тарқатар, душман ҳақида маълумотлар олиб қайтарди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Маълум бир нарсалар ҳақида маълумот ёзиш учун белгиланган расмий қоғоз, бланка. *Касаллик варақаси. Мукофот варақаси.* ■ [Отахон] *Тортмадан рўйхат варақасини олди.* Газетадан. *Кадрлар бўлимидан шахсий варақангизни олдирдим.* «Ёшлик».

ВАРАҚ-ВАРАҚ I Жуда кўп варақлардан иборат бўлган, варағи кўп. *Варақ-варақ қоғоз.* ■ *Варақ-варақ хат ёзганлар гапни қаёқдан топаркин-а?* Х. Назир, Ёнар дарё.

ВАРАҚ-ВАРАҚ II *айн. жарақ-жарақ.* *Пул десанг – варақ-варақ, тилла десанг – хумлари тўла.* Ойбек, Болалик.

ВАРАҚ-ВАРАҚ III *тақл. с.* Қайнаётган ёки оқаётган суюқлик товуши ҳақида. *Кумғонни варақ-варақ қайнатиб, аччиқ-аччиқ чой дамлаб берарди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ВАРАҚЛАМОҚ I Юпқа ёйилган варақ-варақ ёғли хамир ичига қийма солиб, ёгда пиширилган таом; сомсанинг бир тури. *Офтоб ойим варақи пиширишдан бу кунги меҳмоннинг унча-мунча киши бўлмаганлигини билди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Патнусларда, тоғораларда.. қовурма чучвара, варақи, қатлама ва бошқа ҳар нав мева-чевалар.* Ойбек, Танланган асарлар.

ВАРАҚЛАМОҚ I I Китоб, дафтар ва ш. к.нинг варақларини бирма-бир очмоқ. *Журнални варақламоқ. Альбомни варақламоқ.* ■ *Ботирали қизнинг дафтарларини чироққа яқинроқ тутиб, бирма-бир варақлаб кўрди.* Х. Фулом, Машғал.

2 *кўчма* Тарих, ҳаёт варақларини хаёлдан (назардан) ўтказмоқ. *Аста варақлайман ўтган кунларни..* Рауф Парфи.

ВАРАҚЛАМОҚ II Варақ-варақ, бақирбуқир овоз чиқармоқ (қайнаётган ёки оқаётган суюқлик ҳақида). *Ариқда сув варақлаб*

оқаёттир. ■ *Эргашев пулемётдан шунчалик кучли ўт очдики, ҳатто пулемёт кожухидаги сув самовардагидек варақлаб қайнаб кетди.* Н. Сафаров, Қаҳрамоннинг туғилиши.

ВАРАҚЛИ Варақлари бор, маълум миқдордаги варақдан иборат бўлган. *Юз варақли китоб. Ўттиз варақли кўлёмза.*

ВАРАҚЧИ *эск.* Куръон оят ва сураларини ёддан билмайдиган, фақат китобга қараб ўқийдиган чаламуллаларни англатади. *Мулланнинг ёмони – варақчи, одамнинг ёмони – қароқчи.* Мақол.

ВАРВАР [юн. *barbaros* – Шимолий Африкадаги қабилалардан бири] I *тар.* Қадимги юнонларда ва римликлар назарида ҳар қандай чет эллик киши, бошқа эл одами.

2 *кўчма* Ваҳший, қолоқ, маданиятсиз.

ВАРВАРАК *айн. варрак.* *Чучмомали тепанинг кўм-кўк бошида Бир тўда шўх болалар – тўзимсиз юрак, Кулгисидан осмоннинг жоми жаранглар, Тентак шамол йўлини пойлар варварик.* Ф. Фулом.

ВАРВАРИЗМЛАР [юн. *barbarismos* – «келгинди» сўзидан] Она тилига ўзлашмаган, унинг меъёрларига хос бўлмаган, ўзга тил ҳодисаси сифатида қўлланадиган сўз ва иборалар. *Комедия персонажлари нутқида учрайдиган варваризмларни қайси тилга алоқадорлигига кўра тўрт гурпуага ажратиш мумкин.. «ЎТА».*

ВАРЗИШ [ф. *ورزش* – машқ, кўникма]. *эск.* Уста, уддасидан чиқадиган. *Кўлларим жазм этса, саранжом ҳар иш, Ҳар қандай жумбоқни ечишга варзиш.* Миртемир.

Варзиш етказган Тажрибали, моҳир. *-Ҳар қанча варзиш етказган ғассол бўлса ҳам, бир ўликни шунчалик ювар-да, – деди Шум бола.* Ф. Фулом, Шум бола.

ВАРИАНТ [лот. *variantis* – ўзгарувчан] Лойиҳа, режа, илмий, бадий, адабий асар, машина ва ш. к.нинг бошқача ишланган тури, бошқа хил ишланган нусхаси. *Икки вариантда тайёрланган лойиҳа.* ■ *“Алпомиш” достонининг Фозил шоирдан ёзиб олган варианты. Албатта, ўзи эмас, бу қайта ишланган варианты..* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ВАРИЛЛАБ I «Вар-вар» деган ва шунга яқин давомли товуш чиқариб. *Тракторлар чуриллаб-винллаб, ёввойи жийда, чангал.. дўлана сингари бута ва майда дарахтларни таг-томири билан кўпориб ташлар эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Саид ва-*

риллаб айланиб турган кучли вентилятор ёнига келиб, кўкрагини тутди. Й. Муқимов, Оловли соҳиллар.

2 Тез ва кучли, равон ҳаракатланиб. *Кишимларини ечиб, варилаб оқаётган крандан ювинаркан.. молбоқар Эргаш ака унинг ёнига келди.* Р. Файзий, Раҳмат, она қизим.

ВАРИОМЕТР [лот. *varia* — ҳар хил + юн. *metron* — ўлчов] 1 Самолётнинг баландлашиш ва пастлашиш тезлигини аниқлайдиган, учишнигор горизонталлигини кўрсатадиган назорат-ўлчаш асбоби.

2 Горизонтал йўналишдаги эркин тушиш тезланиши ва оғирлик кучи потенциалига тенг сирт эгрилиги ўлчанадиган асбоб.

3 Магнит майдонининг вақт бўйича ўзгариши ўлчанадиган асбоб.

4 Икки индуктивлик галтагининг вазиятини механик ўзгартириб, ўзоро индуктивликни текис ўзгартирадиган асбоб.

ВАРРАК Бир тахта юпқа қоғозга ёки матога қамиш ёки савағич чўпларини белгили тартибда қўйиб, елимлаб тайёрланадиган ва ипга улаб, шамолда учирладиган ўйинчоқ; варварак. *Варрак учирмоқ.* ■ *Шамол келмас, кўтарилмас дока варрагим, Дардарақдай типирчилар, тошар юрагим.* Ф. Фулом. *Бир вақтлар у ўша том устида варрак учирарди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ВАРРАНТ [ингл. *vagrant* — ваколат, вакиллик ҳуқуқи] 1 Маълум муддат ёки чекланмаган муддат давомида белгиланган нархда қимматли қоғозларни сотиб олиш ҳуқуқини берувчи гувоҳнома.

2 Товар омборга сақлаш учун қабул қилинганлигини тасдиқловчи ҳужжат.

ВАРТА [а. *ورطه* — оғир, қийин аҳвол; ҳалокат; кўнгилсизлик] Ҳалокатли, жуда ёмон ҳолат, аҳвол. *..Офтоб ойим учун куёвнигини эмас, ҳатто эрининг ҳам бу вартага тушмоғи чидай оларлик бир ҳол эмас эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ВАРЬЕТЕ [фр. *variete* — хилма-хил, ҳар хил] Томошаларида рақс, мусиқа, эстрада ва цирк санъатининг турли жанрлари қўшилиб кетадиган, асосан комедия хусусиятига эга бўлган театр тури.

ВАСВАСА [а. *وسوسة* — тўғри йўлдан оздириш; хавф-хатар, хавотир] Одамда ғайритабиий ҳаёллар, ғоялар пайдо бўлиши, фикрлаш ва фараз қилиш фаолиятининг бузилиши, шундай руҳий ҳолат. *Уруш вас-*

васаси. ■ *Фуломжон севги васвасасига учганини, шаънига ярашмаган қилиқ қилганини энди англади.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Одам васвасага тушса, ёмон бўларкан.* «Ёшлик».

2 Кишини йўлдан оздирадиган гап, хатти-ҳаракат, иғво ва ш. к. [Юсуфбек ҳожи *Отабекка:*] *Қайин отангдан, мени қувлади, деб кўнглинг олинмасин, чунки бу бечора ҳам бир шайтоннинг васвасаси билан бу хатога тушган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Эй улўшох, бу йўлдан қайт, шайтоннинг васвасасига учма, кейин пушаймон бўлиб юрма..* «Олтин бешик».

3 Ваҳимали, гулғулага солувчи ўй-фикр, хаёллар, шундай ўй-фикр, хаёлли ҳолат. *Дилинғиздаги васвасаларни ҳайданг..* К. Яшин, Ҳамза. *Доимо умидим бардам бўлса ҳам, Базан васвасалар босар дилимни.* Ф. Фулом.

4 кам қўлл. айн. **ВАСВОС.** *Нега васваса дейсан мени, Берди?..* И. Раҳим, Ихлос.

ВАСВАСАЛИ Васваса ҳолатли, васваса ҳолатдаги. *У чинакам, ҳаммавақт бу хотиннинг ёнида ўтириб, у билан бир хонада ётиб боришга мажбур бўлса ҳам, унга қўл узатиш деган васвасали фикр билан доимо курашиб келарди.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ВАСВОС [а. *وسواس* — йўлдан оздирувчи, васваса қилувчи] Бошига савдо тушиб ёки бирор нарсага ортиқ даражада берилиб, эс-ҳушидан озган; васвасага тушган, савдойи. *Васвос одам.* ■ [Бўри-дев] *Ғамгин қиёфада қайтиб келиб, Ҳодиқул боя ўтирган ерга тикилиб қолди. Кексароқ бир деҳқон: -Васвос бўлиб қолибди, қариндошингизми? — деди Бўри-дева.* С. Кароматов, Бир томчи қон. *Васвос дардига йўлиққан ҳокимдон ҳар нарсани кутмоқ мумкин.* О. Ёкубов, Кўҳна дунё. *Бекам, васвос бўлиб қолибсиз!..бир оз дадил бўлинг!* *Ваҳима қилаверманг..* Мирмуҳсин, Меъмор.

ВАСИЙ [а. *وصى* — ҳомий; васиятни бажарувчи] Вояга етмаган етим болаларга ғам-хўрлик қилишни ва уларга мерос қолган мол-мулкка (болалар вояга етгунча) қараб туришни ўз устига олган (васият қилинган) шахс; маънавий ота. *..ота-оналар ва васийлар розилигисиз никоҳ тузиш мумкин эмаслиги ҳақидаги қоидалар ҳам бекор қилинди.* Газетадан.

ВАСИЙЛИК Вояга етмаган болаларнинг, руҳий касаллиги ёки ақли заифлиги туфайли суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган шахсларнинг ҳуқуқ

ҳамда манфаатларининг давлат томонидан ҳимоя қилиниши, ҳимоя қилиниш ҳолати. *Васийлик ва ҳомийлик мажбуриятларидан четлаштирилган шахслар болаларни тарбияларига ололмайдилар.* Газетадан.

ВАСИЛА [a. وسيله – восита; баҳона] эск.

1 Бирор ишни амалга ошириш учун йўл, баҳона, сабаб. *Маъсумани эзарга бу бир васила эрди, Дин исмидан қилинган найрангу ҳийла эрди.* Ф. Фулом.

2 Василя (хотин-қизлар исми).

ВАСИЯТ [a. وصيّة – ўлим олдидан айтиб қолдириладиган гаплар, ўлим олдидаги охирги сўз] Марҳумнинг ўз яқинларига айтиб ёки ёзиб қолдирган топшириғи, истаги, насиҳати. *Ўқиш.. Уни ўзим жондан истаганим каби, отамнинг ҳам охирги нафасида менга қилган бирдан-бир васияти шу эди.* С. Айний, Эсдаликлар. *..даданг фронтдан ёзган охирги хатида «Зулайхо катта бўлса, менинг ишимни охирига етказсин», деб васият қилганди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Ҳадича хола ўлиmidан олдин уй-жойларини набираси Эргашга васият қилиб қолдирди.* Газетадан.

ВАСИЯТНОМА [васият + нома] Ёзма васият; муайян шахснинг (васиятчининг), у вафот қилган тақдирда, ўзига қарашли бўлган мол-мулкнинг тасарруф этилиши бўйича хоҳиш-иродаси баён қилинган ҳужжат. *Васиятнома қолдирмоқ. Васиятномани тасдиқламоқ. ■ Борингки, мингбоши ўлишга яқин унинг Пошшахондан бошиқа меросхўри қолмаслиги керак эди. Ё бўлмаса, васиятнома бўйича ҳамма нарса ўшанинг номига ёзиларди.. Чўлпон, Кеча ва кундуз. Васиятномани кимдир ёзган-у, охирига Тўхтасин ака лотинча имзо қўйган эди.* Ю. Шомансур, Қора марварид.

ВАСИҚА [a. وثيقة – ҳужжат, шаҳодат] Яқин ва Ўрта Шарқ мамлакатларида (жумладан, Туркистонда) ер-мулк олди-сотдиси тўғрисида тузилган расмий ҳужжат. *Ўз уйимга ўзим қира олмайман.. Ўз уйим. Васиқам бор.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Сотувчи ва олувчи ўзаро келишганларидан кейин.. қозихонага бориб, васиқа қилиб, қозикалонга тегишли муҳронани бериб, муҳр бостирганлар.* С. Айний, Эсдаликлар.

2 Шахсий гувоҳнома, ҳужжат. *Маждиддин.. муҳрлар босилган бир тахта қоғоз чиқариб: “Мана бу сизнинг васиқангиз”, – деди.* Ойбек, Навоий.

3 кўчма Ҳужжат, далил ўрнидаги нарса. *Сайлов бюллетени – бу оддий қоғоз эмас. Бу – меҳнат, ижод, бахт-иқбол васиқаси.* Газетадан. *Ариқлар чалгани ширин мусиқа, баракат – кузакдан дарак – васиқа.* М. Шайхзода.

Васиқаси йўқ Гапида турмайдиган; бетайин, бебурд. *..дийдаси қаттиқ бек ва унинг васиқаси йўқ яқинлари учун масала аён.* С. Азимов, Оппоқ тонг кўшиғи. *Мен Асадни васиқаси йўқроқ, ҳойнаҳой, бу мулоҳазага қўшилмайди, деб уйлаган эдим..* Ҳ. Назир, Кўктерак шабадаси.

ВАСИҚАЛИ Эғалик ҳақида тегишли ҳужжат билан расмийлаштирилган; керакли хат-ҳужжатга, васиқага эга бўлган. *Васиқали жой. ■ [Бобомирза] Ёшлигидаёқ отасининг васиқали вориси бўлиб қолди.* И. Раҳим, Тақдир.

ВАСЛ [a. وصل – бирикиш; боғланиш; учрашув] кт. Ёрга эришув, ёр билан учрашув. *Гар вафо бўлмаса, васл бегумон бўлмас эди.* С. Абдулла. [Анвар:] *Ишқ давоси авом уйлаганча васл эмас – ҳажрди.* *Зеро, васл ишқ утини сўндирувчи, ҳажр эса камолотга эриштирувчидир.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

Васлига етмоқ Висолига эришмоқ; етишмоқ. *Унинг васлига етган йигитнинг армони бўлмаса керак бу дунёда!* К. Яшин, Ҳамза.

ВАССА бнк. Оқ тол гўлаларидан бир томони ясси, иккинчи томони дўнг қилиб тайёрланадиган, иморатнинг тўсинлари устига зич қилиб кўндаланг териладиган калта таёқча; тоқи. *Васса ўрнига орасини очик-очик қилиб эгри-бугри тараша терилган.. пастаккина қоронғи чойхонада.. самоварчи чойнакка янги чой дамлаб олиб келди.* Ш. Ризо, Қор ёғди – излар босилди. *Қурбон шифтга, вассаларни кўрмай, тикилди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

ВАССАЖУФТ бнк. Тўсинлари устига зич қилиб васса териб қурилган. *Вассажуфт иморат. ■ Эринмай, устунларига нақш солибди, кўчма қироатхонанинг китоблари учун жавон ясабди, шипини вассажуфт қилиб, қадимги бўёқларда безабди.* И. Раҳим, Ҳилола. *Мақбара ёнидаги кўҳна, вассажуфт шифтли масжидда аср намози ўқилди.* Х. Султонов, Бобурийнома.

ВАССАЖУФТЛИ айн. **вассажуфт.** *Жамшид вассажуфтли, деворларига қозиклонгунг осилган, нимқоронғи ва салқин меҳмон-*

хонани жимгина томоша қиларкан, шунча йўл босиб келиб, уйда қамалиб ўтирганидан норози эди. «Ёшлик».

ВАССАЛ [лот. vassalus < vassus — хизматкор] 1 Ўрта асрларда: Фарбий Европада йирик феодалга ундан ер-сув инъом олгани учун тобе бўлган кичикроқ феодал.

2 Бўйсундирилган, тобе одам ёки давлат. *Вассал давлат.* ■ Амурарёнинг ўнг қирғоғидаги Тўртқўл, Шобоз, Нукус шаҳарларидан тортиб то Орол денгизига қадар Россиядан ўтган, Хива хонлиги эса оқподшонинг вассалига айлантирилган эди. Ж. Шарипов, Хоразм.

ВАССАЛЛИК Қарамлик, қарашлилик. *Аваз тикка кириб, Ферузга қаради. У ўз ўрнида, эғнида яшил мовут тўн, елкаларида генераллик рутбасини билдирувчи нишонлар, кўкрагида оқподшога вассаллик тимсоли — кўк шойи тасма қийшиқ ташланган.* С. Сиёев, Аваз.

ВАССАЛОМ [a. والسلام — бўлгани шу; охири, тамом] 1 унд. с. Гап тамом, гап шу, бошқа гап йўқ, бошқа гап бўлиши мумкин эмас. *Бўлган воқеа шуки, мени от оққочди.. Вассалом!* Мирмуҳсин, Меъмор. *Узингни гаровга қўйиб бўлса ҳам яқан топасан, вассалом!* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

2 Шунинг ўзи кифоя; бўлди, тамом. *Орқасидан бир тош юмалатиб юборсанг, вассалом, тош ўз ишини қилади.* Шухрат, Шинелли йиллар.

ВАСФ [a. وصف — таъриф, мақтов; белги, хислат] эск. кт. Таъриф, тавсиф (кўпинча оғзаки тарзда). *Жамолинг васфини, эй ой, неча элдин эшитгаймен.* Бобур. *Шунда менга деди у, эвоҳ, Ишқ васфига топилмас сўзлар.* Э. Воҳидов, Муҳаббат.

ВАТАН [a. وطن — туғилиб ўсган жой, юрт] 1 Кишининг туғилиб ўсган ўлкаси, шаҳри ёки қишлоғи; юрт, диёр. *Булбул чаманни севар, одам — ватанни.* Мақол. ■ У [Бектемир] узоқ ватани, ота-онаси, сермеҳнат, серташвиш, ҳаммавақт болаларнинг қийчуви билан тўлган катта оилани.. эсларди. Ойбек, Қуёш қораймас. *Туғилган ватаним — шу Ўзбекистон..* Фозил Йўлдош ўғли.

2 Киши туғилиб ўсган ва ўзини унинг фуқароси ҳисоблаган мамлакат; она юрт. *Она ватан. Улуғ ватан.* ■ Кишининг қадрли амали ва унвони билан эмас, ватанига, халқига қилган хизмати билан ўлчанади. Шухрат, Шинелли йиллар.

3 Тураржой, бошпана, маскан, уй. *Ёши йигирма бешни қоралади. Лекин бошида на буйрадек ватани бор, на жонида ҳаловати.* С. Сиёев, Аваз. *Тиктепада турадиган ватани йўқ, отасидан қолган чолдевор бузилиб, ёрилиб кетган.* А. Қодирий, Обид кетмон.

4 Ўсимлик ва ш. к. ларнинг асли келиб чиққан ерини билдиради. *Уй лимони — рутагуллилар оиласига мансуб, доим яшил субтропик ўсимлик. Ватани — Хитой, Япония, Шарқий Ҳиндистон.* «Уй-рўзғор энциклопедияси».

ВАТАН ҚИЛМОҚ Яшаш жойи қилиб ўрнашмоқ. *Тақдир қилган жойга ватан қиламиз, Ажал етган жойда бир кун ўлаамиз.* «Юсуф ва Аҳмад». Андижондан Мирзачўлга келиб, чўлни ватан қилган, гўзани ўз фарзанди билган Фанишер Юнусов номини халқимиз бир умр ёдда сақлайди. «Ўзбекистон кўриқлари».

ВАТАНГАДО [ватан + гадо] Ватандан кечиб, қочиб, ўзга элларда дарбадар юрувчи; қочқин. *Ватангадо бўлунча, кафангадо бўл.* Мақол. ■ *Ажаб ҳол! Ҳатто бир сиқим тунроқ ҳам ватангадонинг кўз ёши ўз бағрига сингишини истамайди.* С. Азимов, Оппоқ тонг кўшиғи. *Бераҳм замон ва шўр пешонам мени фарзандларимдан, эл-юртимдан жудо қилиб, ватангадолар кўйига солди..* А. Ҳақимов, Илон изидан.

ВАТАНГАДОЛИК Ватангадога хос ҳаёт, ҳолат, ватангадо бўлиб яшаш. *Ватангадолликнинг азоби гўр азоби билан тенг экан. Ўн уч йил саргардонликдан кейин, юрагини ҳовучлаб бўлса ҳам, юртига қайтди.* А. Мухтор, Чинор.

ВАТАНДОШ Ватани бир, бир мамлакатда туғилиб ўсган кишилар (бир-бирига нисбатан). *Фурқат чет элларда яшаган йилларида ватани ва ватандошлари билан доимо алоқада бўлди.* «Ватан адабиёти». *Уйлайманки, бу йўлда бошқа ватандошларимиз ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини ўртага ташлашга шошиладилар.* Газетадан.

ВАТАНЖУДОЛИК Ватандан жудо ҳолатдаги ҳаёт, шахснинг шундай ҳаёт кечирishi. -*Оламда ватанжудоликдан ёмон нарса йўқ, Хайриддинжон ака, — деди у хўрсиниб.* Х. Султонов, Бобурийнома.

ВАТАНЛИ Тураржойга, бошпанага эга бўлган; уйли-жойли. *Ватанли бўлмоқ.*

ВАТАНПАРВАР [ватан + ф. پرور — ғам-хўрлик қилувчи] Ўз ватанини, она юртини, халқини чексиз севувчи, ватан манфаатлари

учун жонбозлик кўрсатувчи. Бу тўрт ватанпарвар хизмат қилаётган взвод қаттиқ жанг кунларидан бирида душманни қувиб чиқариб, қириб ташлаш ҳақида буйруқ олди. Назармат, Мангу жасорат. Сиз ўқиётган афандилар мактаби ватанпарварлар мактаби эмас, ватанфурушлар мактаби. Ҳ. Фулом, Машғал.

ВАТАНПАРВАРЛИК Ватанпарварларга хос иш, хагги-ҳаракат, хислат. *Ватанпарварлик бурчи.* ■ *Қуйида матбуотимиз учун ғоят муҳим бўлган, лекин негадир панжа орасидан қаралаётган ҳарбий ватанпарварлик мавзуси борасида бир оз сўз юритмоқчимиз.* Газеталар.

ВАТАНФУРУШ [ватан + ф. فروش – сотувчи] Ўз ватанига хиёнат қилувчи, ватанини сотувчи. *Ўз юртини империалистларга сотган ватанфуруш хоинларга қарши, ўт (оч)! Ш. Тошматов, Эрк куши.*

ВАТАНФУРУШЛИК Ватанни сотиш, унга хиёнат қилиш. *Ватанфурушлик уят, ғарлик, ўғирлик уят. Юртни соғиниш уят бўлибдими!..* Шухрат, Жаннат қидирганлар.

ВАТАР [а. وتر – мусиқа асбоби тори; камон ипи] *мат.* Айлананинг икки нуқта-сини туташтирувчи тўғри чизик кесмаси.

ВАТЕРПАС [голл. water – сув + pas – ўлчагич] Горизонталликни текшириш ва кичик қиялик бурчакларини ўлчаш учун ишлатиладиган оддий асбоб.

ВАТЕРПОЛИСТ Ватерполо ўйинида қатнашувчи спортчи.

ВАТЕРПОЛО [ингл. water – сув + polo – тўп] қ. сув полоси.

ВАТИН [нем. Watte – момиқ пахта] Иссиқ (қишлик) кийимнинг авраси билан астари орасига солинадиган, сийрак тўқилган сермомиқ трикотаж мато.

ВАТМАН [ингл. < қоғоз фабрикаси эгаси Ж. Уотмен (Whatman) номидан]: **ватман қоғоз** Чизма чизиш ва расм солиш учун ишлатиладиган юқори навли қалин оқ қоғоз.

ВАТТ [ингл. watt < инглиз физиги Жеймс Уатт (Watt) исмидан] Халқаро бирликлар тизмида қувватнинг универсал ўлчов бирлиги (белгиси – Вт). *200 ватт қувватли лазер нури бир ярим миллиметр қалинликдаги титан тахтасини минутга ярим метрдан зиёд тезликда кесди.* «Фан ва турмуш».

ВАТТМЕТР [ингл. watt + юн. metron – ўлчов] Фаол электр қувватини Вт ларда ўлчайдиган асбоб.

ВАУЧЕР [ингл. voucher – тилхат] Ёзма гувоҳнома, кафиллик, кафолат ёки тавсия; товар ёки хизматлар тўловини, кредит беришни, пул олишни ва бошқаларни тасдиқловчи ҳужжат.

ВАФЛИ [нем. Waffel < Wabe – асал] Шакар, қаймоқ, тухум кўшиб пишириладиган, усти катак-катак печенье. [Иноят] *Патнисдан вафли кувачали мороженоелардан бирини олди.* С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема. *Мўмин онаси берган пулни ҳеч нарсага харж қилмади. Эрталаб мактаб ошхонасидаги вафлидан жуда-жуда егиси келса ҳам олмади.* А. Жўраев. Тошбақалар пойгаси.

ВАФО [а. وفا – садоқат; ваъдани бажариш] 1 Ёрга, дўстга, яқин кишиларга садоқат; ўз аҳд-паймонини муқаддас тутиш; сўзда, ваъдала қатъий туриш. *Яхшидан вафо – ёмондан жафо.* Мақол. *Ваъдага вафо – марднинг иши, ваъдасиз – субутсиз киши.* Мақол. ■ *Аввалда олиб кўнглим чин аҳду вафо бирлан, Охида жафоларга ҳамхона қилиб кетди.* Ҳамза, Паранжи сирлари.

Вафо қилмоқ 1) содиқ турмоқ, садоқат кўрсатмоқ. *Мен унга Умри тўғрисида билганларимни айтдим, сўзимнинг охирида: -Ўз эрига вафо қилмаган хотиндан вафо кутма, – дедим.* А. Қаҳҳор, Хотинлар; 2) кунига ярамоқ, асқатмоқ. *Не қилайким, дунё вафо қилмади, Вафо эмас, қатра шафқат қилмади.* Ҳ. Шамс. **Ваъдага вафо қилмоқ** Ваъдаси устидан чиқмоқ, ваъдани ўрнига қўймоқ, лафзида турмоқ. *Ваъдага вафо қилмоқ – мардларга хос фазилат.* Файратий.

2 Баъзи иш, уй ҳайвонларининг эгасига «садоқат»ига нисбатан қўлланади. *Мақол тўқийдилар мослаб ўзига, Масалан, ит – вафо, дейдилар ҳайҳот.* А. Орипов, Йиллар армони. *От вафоси тўғрисидаги оталар нақли икки рақибнинг от устидида жангида синалди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

ВАФОДОР 1 Ўз аҳд-паймонини муқаддас тутувчи, сўзида, ваъдасида қатъий турувчи; содиқ. *Вафодор ёр. Вафодор дўст.* ■ *Аниқ билдим: менга кўнгли бор экан, Икки йилдан бери интизор экан, Ҳақиқат, Нигор қиз вафодор экан.* «Нигор ва Замон».

2 Кўчма Эгасига содиқ (ит, от ва ш.к. ҳақида). *Белгиланган жойда вафодор от пайдо бўлибди.* «Олтин бешик». *Икки тозим эди, она, вафодор, Душман келса, бўлар эди баробар.* «Рустамхон».

ВАФОДОРЛИК Вафодор кишиларга хос иш, хатти-ҳаракат; вафодорларга хос хусусият. *Мендан қолсин элга яхши от: вафодорлик ва мардоналик.* Т. Тўла. *Ҳабибанинг мақсад-муродини билиб олиб, унинг вафодорлигини кўрганимдан кейин, ҳалиги ғазаб яна ҳам кучайди.* С. Айний, Эслаликлар.

ВАФОЛИ айн. **вафодор.** *Вафоли дўст йўлга солар, Ивгогар дўст пайдан олар.* Мақол. ■ *Умидим шул эди, вафоли ёрим.* «Ойсулув». *От вафоли бўлади, хотин вафосиз – Бек буни ўз турмушида синаб билган.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ВАФОСИЗ Вафоси йўқ, бевафо. *Вафосиз одам. Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ.* Мақол. ■ [Фуломжон устага:] *Бу вафосиз дунёда истак ва заруратдан ташқари кўнгли деган нарса ҳам бор экан.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Виждонсиз, вафосиз ул она ҳали бу гўдакнинг тирноғига ҳам зор бўлади.* М. Алиев, Шонли авлод.

ВАФОСИЗЛИК Вафосизга хос иш, ҳислат, хусусият. *Инсон бўлсанг, вафо қил, Вафосизлик – хато, бил.* Мақол. ■ *Чунки мен ўзимнинг вафосига ишонганим бир йигитдан улуғ вафосизлик кўрдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Машраб вафосизлик тўғрисидаги китобларни ўқиса, эсига ҳамиша Мастура тушади.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.

ВАФОТ [a. وفات – ўлим, ажал] Ўлим. *Солиҳ маҳдум отасининг вафотида йигирма ёшлик талаба эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Бугун Гулнор вафотининг саккизинчи куни.* Ойбек, Танланган асарлар.

Вафот этмоқ (ёки қилмоқ) Ўлмоқ, оламдан ўтмоқ. *Мирзакаримбойнинг хотини Лутфинисо тўсатдан, қалб хасталигидан бўлса керак, бир кечада вафот этди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Аммам вафот қилганидан кейин, тоққа кетиб қолган.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ВАХЛИ(К) с.т. қ. вақтли. *Вой боламей, вахлик келадиган кунинг ҳам бўлар экан.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Хўжайин, эртага вахлироқ келарман.* Т. Алимов, Жоним ҳиқилдоғимда.

ВАХТА [нем. Wacht – қўриқчилик, қоровуллик хизмати] 1 *Кемада посбонлик, навбатчилик.*

2 *Бирор иш-меҳнат, жараён ҳолати, пости.* *Юбилей вахтаси. Тинчлик вахтаси.* ■ *..атом қуроли билан қуролланишга қарши*

норозилик вахтаси уюштирилди. Газетадан. *Меҳнат вахтасида туриб ишлаётган жамоа ўз зиммасига янги мажбурият олди.* Газетадан.

ВАХТЁР [нем. Wachter – қоровул] Муассасаларда навбатчи қоровул. *Бир гуруҳ юқори курс студентлари турадиган бу уйда хоналар кам ва тарқоқ бўлгани учун вахтёр ўтирмас, ҳар хонанинг калити маълум бир жойга яшириб қўйилар эди.* П. Қодириев, Уч илдиз.

ВАШИЛЛАМОҚ «Ваш-ваш» деган (шунга яқин) товуш чиқармоқ. *..ўғлининг «Давотим қани?» деб, у ёқдан-бу ёққа югургани эшитилди, примус вашиллади.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Бошқа мурватни бураган эди, нимадир вашиллаб, цемент чангиди.* С. Анорбоев, Йўлда йўлдош бўлганлар.

ВАЪДА [a. وعده – сўз бериш, ваъда; муддат] Нимадир қилиш-қилмасликка берилган сўз. *Қуруқ ваъда.* ■ *Ваъда осон, лекин гап ваъдага вафода.* Ойбек, О.в. шабадалар. *Тўқсонов жўнаётганида, муаллимни алмаштириш тўғрисидаги ваъдаси билан Тожибойни қаттиқ ишонтириб кетган эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ўрмонжонга, Бўтабойга, Канизакка кўндан-кўп салом айтди ва «Кўшчинор»га шу ҳафта ичи, яъни ваъдасидан бурунроқ боришини айтди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

Ваъда бермоқ айн. ваъда қилмоқ 1) *Фуломжон кечқурун келишга ваъда бериб, Ольга Петровна билан чиқиб кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Ваъда олмоқ** Бирор ишнинг, мажбуриятнинг бажарилиши ҳақида сўз олмоқ. [Юсуфбек ҳожи Зайнабга:] *Жўда тўғри гапирдинг, болам, сендан олган ваъдани ундан [Кумушдан] ҳам оламиз.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Ваъда қилмоқ** 1) бирор ишни, вазифани адо этиш ҳақида мажбурият олмоқ, сўз бермоқ. *Хафа бўлманг, опа, мен уни унуттишга ваъда беролмайман.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол; 2) бирор нарса бериш ҳақида мажбурият олмоқ, сўз бермоқ. *Фотима ваъда қилинган гапни кутар, Элмурод эса, нимадан, қандай бошлашни билмай, мувофиқроқ сўз қидирар эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Ваъдага вафо қилмоқ қ. вафо.** **Ваъдани бузмоқ** Лафзани ютмоқ, берган сўздан, ваъдасидан қайтмоқ. **Ваъданинг устидан чиқмоқ айн. ваъдага вафо қилмоқ қ. вафо.** *Ваъдамининг устидан чиқмасак, ҳамқшилоқларга қайси юз билан қараймиз.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

ВАЪДАБОЗ салб. Қуруқ ваъдалар бе-
раверадиган. «Хўп-хўп» деган ибора ваъда-
бознинг қиёфасини беркитиш учун бир нарда
экан. Газетадан.

ВАЪДАБОЗЛИК Ваъда бериб, устидан
чиқмаслик, бажармаслик хислати. *Ҳар кунги
ваъдабозликдан бир кунги жонбозлик яхши.*
Мақол.

ВАЪДАЛАШМОҚ Бир-бирига ваъда
бермоқ, бир-бири билан аҳд-паймон қил-
моқ, сўзни бир жойга қўймоқ. [*Отабек
устага:*] *Туякашлар билан Андижонда бу
кунга учрашиш учун ваъдалашган эдим.* А.
Қодирий, Ўтган кунлар. Бу ёққа келишда у
*Гавҳар билан ёзишиб туришга ваъдалашган,
иккови ҳам хатларни почтадан.. оладиган
бўлган эди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ВАЪДАСИЗ Ваъдасиз, лафзидан тур-
майдиган; субути йўқ, субутсиз. *Ваъдасиз
одам. Ваъдага вафо – марднинг иши, ваъдасиз
– субутсиз киши.* Мақол.

ВАЪЗ [а. وعظ – панд-насиҳат; насиҳат
қилиш] 1 Диний тушунчаларни халққа,
қавмга тушунтиришга, тарғиб қилишга
қаратилган нутқ; яхшилик ва эзгуликка
чақирувчи даъват. *Орадан уч кун ўтиб, намоз
жумадан кейин, Абдуваққос эшон ваъз ай-
тибди, газотга фатво берибди.* А. Қаҳҳор,
Кўшчинор чироқлари.

2 Маъруза; лекция; нутқ. *Ўз ваъзини
тамомлар экан, деди: «Танқид келтирар
фойда».* М. Икром, Кўнгил гули. *Халил ота
Тўрахоновнинг баландпарвоз ваъзини жим-
гина ўтириб тинглади.* Ш. Рашидов, Қуд-
ратли тўлқин.

3 Насиҳатомуз ёки ташвиқий нутқ; панд-
насиҳат, ўғит. *Мажлисда озиқ-овқат раз-
вёртқаси ҳақида ваъз айтади-ю, уйда шол-
лини ўрага кўмади.* Ҳ. Фулом, Машғал.

Ваъз айтмоқ (ёки ўқимоқ, қилмоқ)
Маъруза қилмоқ, нутқ сўзламоқ; ташвиқ-
тарғиб тарзидаги сўзлар айтмоқ. *Ниҳоят,
дўппайган икки гўр устида Олимжон ака кў-
чани тўлдирган халққа қарата ваъз айтди.*
Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *У [қаландар]
овозини баланд қўйиб, охираат кунидан ваъз
айтарди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Ғиёсхон жиғи-
бийрони чиқиб, унга ваъз ўқинишга тушиб ке-
тарди.* Х. Султонов, Онамнинг юрти. *Биз уни
кохоз радиоузелида микрофон ёнида ваъз
қилаётганида учратдик.* Ҳ. Назир, Ўтлар
туташганда.

ВАЪЗ-НАСИҲАТ Ташвиқ-тарғиб, наси-
ҳат тарзидаги сўзлар. *Халқ подшо амал-
дорларининг: «Мардикорлар фақат фронт
орқасидаги ишларинигина бажаради..» деган
ваъз-насиҳатларига ишонмас эди.* М. Ўрин-
хўжаев, Унутилмас кунлар.

Ваъз-насиҳат қилмоқ Ваъз, насиҳат
тарзидаги сўзларни айтмоқ. *Имом, тўполонда
бошидан тушиб, тупроққа қориган сал-
ласини қоқиб-қоқиб, қайтадан ўраркан, ўз
қавмига ваъз-насиҳат қилди.* Ойбек, Тан-
ланган асарлар.

ВАЪЗХОН [ваъз + ф. خوان – ўқувчи,
ўқийдиган] эск. Ваъз айтувчи; нотик. *Меҳ-
риниса Зоҳиданинг гапларига қотиб қол-
ганди. Уни сира танимади.. Одам деганам
шунақа ўзгариб кетадими? Ваъзхон-а, ваъз-
хон!* Р. Файзий, Ҳазрати инсон. *Ваъзхон
йигит овозини баланд қўйиб, Боқирғоний-
дан, Иброҳим Адҳамдан, Румийдан кетма-
кет байтлар ўқиб ташлади.* С. Сиёев,
Ёруғлик.

ВАЪЗХОНЛИК 1 Диний мазмундаги
ташвиқий нутқ. *Баҳромбек намозга зўрға
улгурди. У имом Шариф Исмоилнинг узундан-
узоқ чўзиладиган ваъзхонлигининг ниҳоясини
сабрсизлик билан кутди.* «Ёшлик».

2 Амалий, аниқ иш ўрнига ҳадеб нутқ
сўзлайвериш, қуруқ гап сотиш, ҳамма ишни
оғизда битириш. *Ҳар кунги ваъзхонликдан бир
кунги жонбозлик яхши.* Мақол. ■ *Тарғибот
ишларида дабдабозликка, ваъзхонликка,
расмиятчиликка қатъиян барҳам бериш
лозим.* Газетадан. *Баъзан маърузалар ҳаёт
билан боғланмай, қуруқ ваъзхонликдангина
иборат бўлиб қолаётир.* Газетадан.

ВАЪЗЧИ эск. айн. ваъзхон.

ВАҚ-ВАҚ тақл. с. Қурбақанинг овози
ҳақида.

Вақ-вақ қилмоқ 1) вақирламоқ, вақир-
вақир сайрамоқ; 2) кўчма маза-бемаза гап
қилмоқ, валақламоқ.

ВАҚИЛЛАМОҚ 1 «Вақ-вақ» деган
товуш чиқармоқ (қурбақа ҳақида). *Ҳовузда
қурбақа вақиллайди, нодон – даврада.* Мақол.
■ *Олисдаги зовурда ёлғиз бақа аҳён-аҳёнда
вақиллаб, шерикларини базмга чорлайди.*
«Гулдаста».

2 кўчма Бўлар-бўлмас, бемаъни гаплар
гапирмоқ; валақламоқ. *Кўп вақиллайверма!
Кўриб турибсан-ку, бола эсини таниб олсин-
чи..* Б. Раҳмонов, Юрак сирлари. -Бас, кўп

вақиллама! — деди махдум қўл слтаб. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

3 «Вақ-вуқ» ва шунга яқин товуш чиқармоқ (оқаётган ёки қайнаётган сув ҳақида). Гулханнынг олдида қора қумғонлар вақиллаб қайнамоқда. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ВАҚИР-ВАҚИР, вақир-вуқур тақл. с. 1 Қурбақанинг тўхтовсиз сайраш овози, шу овозга тақлидни билдиради. *Вақир-вуқур қурбақа, нега афтинг бундақа.*

2 Сувнинг қайнашдаги товушини, шу товушга тақлидни билдиради. *Кўп ўтмай гулхан ёқилди. Қумғонлар вақир-вуқур қайнаб қолишди.* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

ВАҚИРЛАМОҚ қ. вақилламоқ. Бу ерда қурбақаларнинг бир маромда вақирлаши билан бирга электр узатувчи симларнинг ғалати чийиллаган товуши ҳам эшитилиб турарди. Газетадан. *Чол вақирлаб қайнаб турган қумғонга кўк чой солиб дамлади.* С. Аҳмад, Иқбол чироқлари. *Декча бир неча дақиқа вақирлаб қайнади-ю, ўт пасайиши билан яна жимиб қолди.* Х. Гулом, Машъал. *Мингбоши хотинини жеркиб ташлади: -Уч талоқ кўйиб кетибди-ку, энди дидингдагини топиб берарсан, кўп вақирлайверма!* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ВАҚО [ا. وقايح — воқеалар, ҳодисалар]: **ҳеч вақо** Ҳеч нарса. *Шудгорларга уруғ ташланмаган, ерлар ҳайдалмаган — бари бир эккани ҳеч вақо йўқ.* С. Сиёев, Аваз. *Шерниёз жун қалтоғини кийди-да, ҳеч вақодан хабари бўлмаган Анор томонга кетди.* «Ёшлик». *Лекин ҳозир Солиҳнинг кўзлари ҳеч нарсани кўрмас, қулоғи ҳеч вақони эшитмасди.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув.

ВАҚТ [ا. وقت — замон, вақт муддати; он; мавсум] 1 Юз бериб турувчи воқеа-ҳодиса, нарсаларнинг асрлар, йиллар, соатлар, минутлар ва ш. к. билан ўлчанадиган давомийлиги, шундай ўлчов белгисига эга бўлган объектив ҳодиса. *Вақт ғоят имилаб ўтарди. Ҳамма хавотирланиб безовта бўла бошлади.* К. Яшин, Ҳамза. *Лекин вақт ўз ишини қилди — оини ғарб уфқидан тортиб кириб кетди. Демак, тонг отди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Шу объектив ҳодисанинг минут, соат, кун, йил ва ш. к. билан алмашинувидаги оралиғи, қисми, бўлаги. *Байрамлардагина киядиган, бошқа вақтларда чамадониди авайлаб сақлайдиган оқ сурп кўйлагини кий-*

ди. С. Кароматов, Олтин қум. *Биз буларнинг ёшида ўқишни билардик. Бўш вақтларни жамоат ишига сарфлардик.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Отабек кейинги вақтларда савдога юришни тарк қилиб кўйгани учун, Ҳасанали ишсиз қолган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Соат, кун, ой, йил ва ш. к. нинг узлуксиз изчил алмашувида бирор мақсад учун белгиланган ёки бирор мақсад учун фойдаланилиши мумкин бўлган муддат оралиғи; фурсат. *Вақтни қўлдан бермоқ. Вақтдан ютмоқ. Вақтдан тўғри фойдаланмоқ. Вақтинг кетди — нақдинг кетди.* Мақол. ■ *Унинг овозини эшитиб, кўни-қўшинлар йиғила бошлашди. Вақтни бой бериш мумкин эмасди.* К. Яшин, Ҳамза. *..бошингизни икки қилиш учун, албатта, вақт етгандир, деб ўйлайман.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. *Вақт ўтди, биз озчиликмиз.* К. Яшин. Ҳамза. *Вақтингиз бўлса, бирпас гаплашайлик.* С. Аҳмад, Юлдуз.

4 Вақтнинг бирор нарса, иш-машғулот учун белгиланган, ажратилган бўлаги; муддат. *Масалани тўғри ечди-ю, оққа кўчираётганида, вақти тугаб қолди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Танаффус вақтида ҳамма мукофотланганларни, мукофотланганлар эса бир-бирларини табриклаб, зал ва фойелар говур бўлиб кетди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Суҳбатимиз шу ера етганда.. соқчи кириб, вақтларинг тугади, дея огоҳлантириб кўйди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.

5 Объектив ўтувчи вақтнинг маълум ижтимоий ҳодиса, ҳолатлар билан боғлиқ, улар билан кечган бўлаги; замон, давр. *Қўлдорлик вақтида. Мўғуллар ҳукмронлиги вақтида.* ■ *Чор ҳукумат вақтидаги қўлигингни ўйласанг.* Ҳамза.

6 Объектив тарзда кечувчи замон, даврнинг, киши ҳаётининг маълум, аниқ бир бўлаги, нуқтаси, оралиғи. *Вақт кеч бўлиб қолди. Болалик вақти. Ёшлик вақти. Ёз вақти. Намоз вақти.* ■ *Эрталаб Қўқондан чиқса, аср вақтларида Марғилонга кирадир..* А. Қодирий Ўтган кунлар. *Вақт пешиндан ўтган, кўк юзиди кўёш чарақлаб турарди.* С. Кароматов, Олтин қум. *..қизлик вақтида Нури уларнинг кулбасига жуда оз чиқар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

7 *флс.* Борлиқнинг, макон каби, объектив реал шакли, материянинг яшаш шакллари-

дан бири. *Нисбийлик назарияси — материя мавжуд бўладиган фазо ва вақт назариясидир.* «Фан ва турмуш».

Айни вақт(да) 1) шу вақтда, ҳозир(да), ҳозирнинг ўзида. *Айни вақтда концерт давом этяпти;* 2) шу билан бирга. *Журналистика шу қадар оммавий, айна вақтда, шу қадар ёқимли ишки, шу касбнинг соҳиблари доимо юртнинг фикри-зикрида яшайдилар.* Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари. *У биров билан шахмат ўйнар ва, айна вақтда, йигирмага яқин одамни оғзига қаратиб, кулдириб ўтирар эди.* А. Қаҳҳор, Қуюшқон. **Аксар вақт** Кўпинча. *Аваз.. ёзда.. боғ-ҳовлига чиқиб кетар, кўлларга бориб, балиқ овлар, аксар вақти ижод билан банд бўлар эди.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Баъзи вақт** Баъзи-баъзида, баъзан. *Баъзи вақт шуларни ўйлаб қоламан.* **Беш вақт намоз** Кунига беш марта ўқиладиган намоз (фарзлардан бири). *Беш вақт намозни қанда қилмасдан ўқийди, ихлос билан рўза тутади.* Ойбек, Танланган асарлар. **Бир вақт** 1) айн. **Бир вақтлар.** *Унинг ўзи бир вақт Рустамни яхши кўрарди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол; 2) ўйламаган, хаёлга келмаган, билмаган бир вақтда. *Бир вақт эшикдан икки ўспирин кириб келди.* «Гулдаста». *Бир вақт мундай қараса, уни чақираётган Оқила буви эмас, жигарранг пальтоли чиройли қиз экан.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Бир вақт Мажид қулоғи тепасида Файзи отанинг овозини эшитиб, бошини кўтарди.* «Гулдаста». **Бир вақтлар** Ўтган вақтларда, илгари (лари). *Бир вақтлар эркак зотини телба қилишга қодир бўлган бу оҳу кўзларига, ҳамон бичими бузилмаган қадди-қоматига тикилганча, миқ этмай ўтираверди.* К. Яшин, Ҳамза. *Бир вақтлар жўр бўлиб ўти ёшликка, Юрардим ҳеч сўнмас тилагим билан.* А.Орипов, Йиллар армони. **Бир вақти келиб айн. вақти келиб.** *Бу қишлоқда ўсадиган болалар бир вақти келиб, эҳтимол, бизнинг кўп ишларимиздан қулишар.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Вақти келиб** Вақти етганда, тақозо вақти етиб (етганда). *Вақти келиб, бу одамга нима учун «инобатлик» сифати берилгани кишиларнинг эсидан чиқиб кетади.* А. Қаҳҳор, Асарлар. *Шундай янги хил ўсимликларни яратиш мумкинки, улар, вақти келиб, овқат хилларини кўпайтиради.* Газеталдан.

ВАҚТБАЙ Вақтга қараб тўланадиган, белгиланадиган. *Вақтбай иш ҳақи.*

ВАҚТ-БЕВАҚТ Маълум (тайин), но-маълум (нотайин) вақт(да); белгили ёки белгисиз вақт(да); белгили бўлмаган вақтда; ҳар замон-ҳар замон(да). *Менинг уйим — сизнинг уйингиз. Вақт-бевақт келиб туринг.* Ҳ. Фулом, Машъал. *Кампир мен туғилганимда, киндигимни кесиб, энагалик қилган экан, шу боис ўз онамдай кўриб, вақт-бевақт ҳолидан хабар олиб турар эдим.* «Ёшлик». *У энди вақт-бевақт кирадиган бўлиб қолди.* Шухрат, Жаннат қилдирганлар.

ВАҚТ-ВАҚТ: вақти-вақти билан Баъзи-баъзида, вақти-вақти келиб, ора-сира, ўқтин-ўқтин. *Кўзга чалинмаслик учун, мен вақти-вақти билан Тошкентдан чиқиб кетар.. эдим.* Мирҳодиев, Унутилмас лаҳзалар. *Умуқиқани ва ашулани ҳам севар.. вақти-вақти билан бировга эшиттирмай ашула айтар экан.* Ҳ. Носирова, Мен ўзбек қизиман.

ВАҚТИДА 1 «Вақт» сўзининг ўрин-пайт келиши шакли. *Ишга бораётган вақтида.* *Ушлаб ётган вақтида.*

2 Белгили, ўз, қонуний, зарур вақтида. *Бевақт айтилган азондан вақтида узилган хазон яхши.* «Қанотли сўзлар». *Яхшиямки, фаросатли Табибий вақтида этагини тортиб қолди.* *Йўқса, Аваз ирғиб турар, «Бас!» деб қичқирарди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Хайриятки, шулар бор экан, кўзимни вақтида очиб кўйишди.* А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат.

ВАҚТИНЧА Доимий бўлмаган (доимий эмас), маълум вақт доирасида амал қиладиган, амалиёти маълум вақт билан чегараланган. *Бир қарасанг, ҳамма нарса бор. Яна бир қарасанг, ҳеч нарса йўқдай.* *Бари вақтинча..* А. Мухтор, Туғилиш. *Ҳозир-чи? У киши вақтинча директорми?* «Муштум». *Шундай қилиб, вақтинча бўлса-да, бошпана топилди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ВАҚТИНЧАЛИК айн. **вақтинча.** *Лекин бу вазият вақтинчалик эсан кўклам шамолига ўхшар эди.* Ш. Холмирзаев, Шудринг тушган бедазор. *Сизга.. Давид ҳам вақтинчалик керак, ишингиз битиб, эшагингиз лойдан ўтгунча даркор бўлса керак.* Ё. Хаимов, М. Раҳмон, Ҳаёт-мамот.

ВАҚТИХУШЛИК Кўтаринки кайфиятли ҳолат; хурсандчилик. *Одамлар қандайдир вақтихушлик билан қизиқиб, Хуррамга қарашди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *Ҳамманг ҳам шундай ўйлаб, Вақтихушлик, уйин бўлсин.* «Баҳром ва Гуландом».

Вақтихушлик қилмоқ Яхши кайфиятли, хурсанд ҳолатни кечирмоқ, хурсандчилик қилмоқ. *Улар анча маҳалгача коллектор ёқасидаги чайлада вақтихушлик қилиб ўтирдилар.* Газетадан.

ВАҚТИЧОҒЛИК *айн. вақтихушлик.* Тақдир ҳамиша унинг вақтичоғлигининг ғамини еб юргандай эди. А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат. *Жангчилар бу кунни уйин-қулги, вақтичоғлик билан ўтказдилар.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ВАҚТЛИ I *айн. вақтинчалик.* *Ер ислоҳоти – вақтли кампания.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Шундай қилиб, вақтли маконни ташлаб, шаҳарга келдилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Одатдагидан, белгили вақтдан олдин; эрта, барвақт. *Вақтли келинг. Болалар вақтли ётиб ухлашди.* ■ *-Эсизгина, – дедим ўзимга, – вақтлроқ уйланган эканман.* «Гулдаста». *Жума куни эрталаб дўконни вақтли очдим.* «Гулдаста».

Вақтли матбуот Вақти-вақти билан, белгили муддатларда босиб чиқариладиган, нашр этиладиган газета ва журналлар.

ВАҚТСИЗ *кам қўлл. қ. бевақт.* *-Вақтсиз сизни бетинч қилганимиз учун кечирасиз, – деди Зухуров.* А. Қодирий, Кичик асарлар. *Вақтсиз тугалди бебаҳо умринг.* Файратий.

ВАҚТ(И)-СОАТИ Бирор иш, воқеа ва ш. к. нинг юз беришига имкон берадиган пайт, амалга ошиш пайти; фурсат. *Билмадим, биров заҳарлаганими, ҳайтовур, вақт-соати етган экан.* Ойбек, Танланган асарлар. *Вақти-соати келур, Самарқанд орзусига ҳам эришурсиз.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Ҳа, майли, бунинг ҳам вақт-соати келиб қолар.* К. Яшин, Ҳамза.

ВАҚФ I [*а. وقف* – хайрия мақсадларида васият қилинган мулк, вақфий мулк] *тар. I* Мулкдор шахслар ёки давлат томонидан диний муассаса ихтиёрига даромадидан фойдаланиб туриш, аммо ўзини сотмаслик шарти билан ўтказилган ёки васият қилиб қолдирилган мулк (ер-сув, мактаб, шифохона, уй-жой, дўкон ва ш. к.). *Мадрасаи олиянинг уч юз олтимишта вақф дўконидан ижара ҳақиға олтинлар оқиб турарди.* К. Яшин, Ҳамза. *Валихон мадрасада диний таълим олиб, мударрис бўлиб чиққанда, отаси уни сон-саноқсиз вақф мулкларига эга қилишни ният қилганди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ВАҚФ II [*а. وقف* – тик туриш, тўхталиш] **1** Сўзлаш пайтида, Қуръон сураларини ўқиётганда (ҳар бир оят охирида) тўхташ.

2 Мусиқа асарларини ижро этиш пайтидаги тиним, кичик пауза.

ВАҚФНОМА [вақф.. + нома] *тар.* Ер-сув, хўжалик бинолари ва даромад келтирадиган бошқа мулкларни диний эҳтиёж ёки хайрия ишлари учун диний муассасалар ҳамда айрим руҳонийлар тасарруфига ихтиёрий суратда ўтказганлик тўғрисидаги ҳужжат.

ВАҚФХҲҲ [*а. + ф. وقف خور* – вақф еювчи] *тар.* Вақф даромадидан фойдаланувчи ёки вақф маблағи ҳисобига яшовчи талаба. *Демак, элик минг тангали ижара бадалидан.. уч минги барча вақфхўрга ва ўн уч минги бир неча шериклар орасида бўлинган.* С. Айний, Қуллар. *Ухўжраларнинг эгалари вақфхўрлар эмас. Улар юксак оилаларнинг ўғиллари эдилар.* Ойбек, Навоий.

ВАҒИЛЛАМОҚ I «Вағ-вағ» деган товуш чиқармоқ, шундай товуш билан гапирмоқ. *Бульдозерлар бири олиб, бири қўйиб вағиллайди. Орқага тисарилади, олдинга интилади.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил. *Қаердадир йироқда радиоприёмник вағиллайди.* С. Зуннунова, Янги директор. *Тешабойнинг доим оғзи гапта, вағиллагани вағиллаган.* Ойбек, Болалик.

2 Тўлиб, куч билан ҳаракат қилмоқ (баъзи табиат ҳодисаларига нисбатан қўлланади). *Печь ёнидаги мўридан вағиллаб олов ва учқунлар чиқа бошлади.* Мирмуҳсин, Чиниқиш.

ВАҒИР-ВУҒУР *тақл. с.* Говур-ғувур ва шунга яқин товуш ҳақида. *Вағир-вуғур қилмоқ. Хонадаги вағир-вуғур босилди.* ■ *У сўзларни вағир-вуғур такрорлаш билан овора бўлди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Теварагимдаги кишилар орасида вағир-вуғур гап, тўзимсизланиб, улоқнинг бошланишини кутадилар.* А. Қодирий, Улоқда.

ВАҒИРЛАМОҚ қ. вағилламоқ. Бақириб, шовқин солиб гапирмоқ, вағир-вуғур қилмоқ. *Вағирламанг беҳуда, бу гал навбат бизники.* Ойбек, Болалик.

ВАҲ *унд. с.* Бировни чўчитиш учун тўсатдан, билдирмасдан айтиладиган сўз. *Орқадан келиб «ваҳ» деса, бир чўчиб тушибман.*

ВАҲДАТ [*а. وحدت* – бирлик, якаю ягоналик]: **ваҳдати вуҷуд** *флс. дин.* Абадий ягона Аллоҳ бор деб ҳисобловчи таълимот;

пантеизм. *Навоийнинг фалсафий дунёқараши тасаввуфнинг ваҳдати вуҷуд, яъни борлиқнинг бирлиги таълимотига асосланади. “ЎТА”.* **Ваҳдати мавҷуд** *флс. дин.* Аллоҳ билан бирга ягона моддий олам бор деб ҳисобловчи таълимот. *Айтмоқчи, Спиноза ҳам сизга ўхшаган материалист. Уям ваҳдати мавҷуд тарафдори. “Ёшлик”.*

ВАҲДОНИЯТ [a. وحدانیت — бирлик, яқкалик; яккаҳудолик, монотеизм] *дин.* Аллоҳнинг якка-ягоналигини таниш ва эътироф этиш (Ислом динининг асосий ғояси).

ВАҲИЙ [a. وحى — илоҳий хабар] *дин.* Ислом ақида­сига кўра, пайғамбарларга фаришталар орқали Аллоҳ томонидан юборилган буйруқ ёки кўрсатмалар. - *Пайғамбар бўлсанг, худодан нима деб ваҳий келди? — деб сўради ҳоким афандидан. «Латифалар».* *Тенгдошларидан ўйчанлиги ва ювошлиги билан ажралиб турадиган бу болакайга ўн икки ёшида ваҳий келади.* Газетадан. *Овозаларга қараганда, жаноб эшоннинг қаландархона­сига кечалари Жаброил осмондан ваҳий олиб келиб турар экан..* Ф. Фулом, Шум бола.

ВАҲИМ [a. وهم — хаёл, тасаввур; гумон, шубҳа] **1** Кўрқинч, кўрқув. *Бошида тўсатдан бир ваҳим, кўрқинчли фикр уйғонди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Фуломжон кўрди-ю, шарпа ваҳимини ҳам унутиб, шохларни икки ёнга қайирди-да, орасидан суқилди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Ваҳимали, кўрқувга солувчи, таҳликали. *Тўғонбек, гарчи вазиятини озгина бўлсин ўзгартирмаган бўлса ҳам, тили кесилиб, ваҳим бир сукутга кетди.* Ойбек, Навоий. *Ҳамма ерда ваҳим тушининг оғир қаноти.* Ф. Фулом.

ВАҲИМА [a. واهمه — кўрқув, таҳлика; хаёлот; руҳий безовталиқ] **1** Ҳис-туйғу ва кайфиятнинг бузилиши; кўрқув босиш, хавфсираш, юракни гулгула босиши натижасида юзага келадиган руҳий ҳолат, кўрқув ҳолати, руҳий безовталиқ. *..кичкина дарчадан ваҳима билан мўралаб турган Бекажону Тўлғонийнинг мунгли кўзлари кўринади.* С. Сиёев, Аваз. *Онаби бундан ҳеч хавотир оладиган нарса топмайди-ю, лекин яна қўли ишга бормади, кўнглидан ваҳима аримайди.* А. Мухтор, Чинор. *Осмондаги жимир-жимир этиб турган сон-саноқсиз юлдузларга тикилгандагина киши ваҳимани унутарди.* Э. Усмонов, Ёлқин. *Серкарлар бутун сурувни ўз*

орқаларидан эргаштириб, худди бўри қувгандай, ваҳима ичиди тўппа-тўғри жарликка қараб чопмоқда эди. С. Анорбоев, Оқсой.

2 Ваҳимани қайд этувчи, ваҳима билдирувчи гап-сўз, хатти-ҳаракат ва ш. к. - *Яна нима ваҳима? — деди. — Менга ишонмасангиз, мана, Муҳаммад Султон жанобларидан сўранг.. фитначилар бугун кечаси Сўзангарон дарвозасини Бобурга очиб бермоқчи эмишлар.* П. Қодиров, Юлдузги тунлар. *Ҳаҳ, ҳали гап шуми? Ваҳимангиз бор бўлсин, одамни кўрқитиб юбордингиз-а.* К. Яшин, Ҳамза. *Ҳали шунга шунча ваҳимами?* «Муштум».

3 Шундай руҳий ҳолатга соладиган нарса, гап, манзара ва ш. к. *Ўрмон қоронғилигининг ваҳимаси.* ■ *Кечаги ваҳималарни ўз кўзлари билан кўрган шоханшоҳлар бир-бирларига сездирмай, кечасининг ўзидаёқ қуён бўлиб қочиб қолган эканлар.* «Эртақлар». *Кўчаларда аскарлар, ҳар ёқдан физиллаган ҳарбий машиналар кўп бўлишига қарамай, бу ердан урушининг қора ваҳимаси оз сезиларди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

4 Кўриниш, тузилиш ҳолати ваҳимали туюлувчи; баҳайбат, салобатли. *Ваҳимаси зўр.* ■ *Қоронғида ваҳима бўлиб кўринган тоғ унча баланд эмас экан.* С. Кароматов, Олтин кум. *Самолётга етдик. Эҳе, унинг ваҳимасини кўринг.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

5 Ваҳимали гапларни кўп гапирадиган, бўлар-бўлмасга ваҳима қиладиган шахсга нисбатан қўлланади. *Ҳе, ваҳима бўлсан, укам.* С. Анорбоев, Оқсой.

6 айн ваҳимали. *Бу ваҳима гапларни қаёқдан топасиз-а, бекам.* Мирмуҳсин, Меъмор.

Ваҳима босмоқ Ваҳима ҳис-туйғуси эгалламоқ. *Ваҳима босди, юрагини кўрқув тешиб, оёғидан мадор кетди.* «Ёшлик». *Уни ваҳима босди, кўз олдидан аллақандай пажмурда гавдалар ўта бошлади.* К. Яшин, Ҳамза. **Ваҳима касали** с.т. *Ўзини доим таъқиб ёки хавф остида сезишдан иборат руҳий касаллик.* **Ваҳима кўтармоқ** Ваҳимага туширувчи иш-ҳаракат, ҳолатни қўзғамоқ. *Пировардида йигитлар похолларга ўт кўйиб, душман тўдаси ичиди ваҳима кўтардилар.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. **Ваҳима солмоқ** Безовта қилувчи, ваҳимали руҳий ҳолат қўзғамоқ. *Аллақаердан тун қушининг юракка ваҳима солувчи ҳорғин но­ласи эшитиларди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол. **Ваҳима тушмоқ** Руҳиятида ваҳима, кўрқув

хисси кўзгалмоқ. *Душман сарбозлари рўна-раларида қандайдир бир телба.. кимсага кўз ташлашиб, юракларига ваҳима тушди.* Мирмуҳсин, Меъмор. **Ваҳима қилмоқ** 1) ваҳима, ҳайрат ҳолатида бўлмоқ; кўрқмоқ. *..қозон тўла этга қараб, «шунча гўштни ким ейди», дегандек ваҳима қилиб ўтиришар.. эди.* К. Яшин, Ҳамза. *Ваҳима қиладиган жойи йўқ. Арзимаган гап [деди Ҳожимат].* С. Аҳмад, Қалдрон далалар; 2) ваҳима кўзгатадиган (ваҳимали) гап-сўз қилмоқ. [Марасул:] *Аҳаджон ака, жуда қалтис иш-да.. бир чувингиз чиқса борми, бу ёғингиз — райком, у ёғингиз — прокурор-а!* [Заргаров:] *Э, ваҳима қилаверма!* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. *Ваҳима қилган Ҳожиматга бир ўқрайди-ю, яна чўкка тушди.* А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат. **Ваҳимага тушмоқ** Ваҳима, кўрқув ҳиссига берилмоқ. *Очил аканинг гапларидан Шермат ака нақ ваҳимага туша бошлади.* А. Ҳайитметов, Шонли авлод. *Ваҳимага тушган кўшин бирдан ўзини орқага ташлади..* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. **Ваҳимаси учмоқ** Ўта даражада ваҳимага тушмоқ, кўрқув, ҳаяжон ва ш. к.дан ҳангу манг бўлмоқ. *Чирманда бўғиқ гумбурлайди. Кўнғироқларнинг жарангидан ваҳиманг учади, гўё чирмандани одам чалмайди, қоронғи кечада мудҳиш жар ёқасида дев чалади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ВАҲИМАЛАНМОҚ Ваҳимага тушмоқ, таҳлика тортмоқ, кўрқмоқ. *Вали ака ваҳималаниб: -А!! — деб юборди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *«Умр алдоқчи нарса, бирпасда ўтади-кетади» деган гапнинг нечоғли тўғри эканлигини ваҳималанганча ўйлади.* «Ёшлик».

ВАҲИМАЛИ 1 Кишини ваҳимага соладиган; кўрқинчли. *Ваҳимали кўриниш. Ваҳимали товуш. ■ Фронт Бектемирга дастлаб унча ваҳимали кўринмади.* Ойбек, Кўёш қораймас. *Ҳаял ўтмай, ваҳимали гулдураш яйловни ларзага солди.* А. Дилмуродов, Осмоннинг бир парчаси. *Ўнғирнинг тепаси баланд жар. Унинг тагида ғор ҳам бор. Бу ваҳимали жойларга кундузлари ҳам ҳеч ким келмайди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 Салобатли, ҳайбатли. *Олис-олисдан ваҳимали кўринган қоялар аста қиёфаларини ўзгартириб, чала-ярим кўрғонларга ўхшаб қолди.* Ж. Абдуллахонов, Орият.

3 Ваҳимани, кўрқинчни ифодаловчи, шундан дарак берувчи. *Омил Нодирнинг бу ваҳимали гапларга ҳам эътибор бермаган-*

лигига ажабланиб турди-да, амакнинг олдидан туришини айтиб, чиқиб кетди. С. Юнусов, Кутилмаган хазина. *Хотин, ранги оппоқ, кўзларини катта-катта очиб, унга ваҳимали қарар ва бошини чайқаб пичирлар эди.* А. Қаҳҳор, Анор.

ВАҲИМАЧИ Ваҳима қилувчи, ваҳима тарқатувчи; лоф уриб, кишилар юрагига гулгула солувчи. *Ўзи докторлар ҳам ваҳимачи бўлади-да, сал нарсага касалхона..* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. *Бир ваҳимачининг қутқуси билан одамлар тўзиб кетди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Ваҳимачи старшина сизларни роса кўрқитганга ўхшайди.* Ҳ. Гулом, Тошкентликлар.

ВАҲМ 1 айн. ваҳима. *Ўлимнинг ваҳмидан ҳар дам юрак тўлганга йиғлайман.* Ҳамза. *Чолнинг ваҳми, Ҳасан сўфининг ерга ётиб қулоқ солиши Фуломжонларни ҳайрон қолдирди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Унинг овозидан кўрқинч аралаш ташвиш, боя ўзи айтганидек, ваҳм аломатини сезган Шерали хоҳолаб юборди.* С. Кароматов, Олтин кум. *Бари чопқу олда, Эркин, не учун ваҳм айладинг..* Э. Воҳидов, Муҳаббат. *Барот полвоннинг хотини ўйда ёлғиз; эри ҳам, ўғли ҳам гузарда.. кўчадаги хотинлар чувури, болалар йиғиси юрагига ваҳм соларди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 айн. ваҳимали. *Кейинги кунларни.. Анорхон ваҳм ўйлар билан ўтказди.* Ойбек, О. в. шабадалар.

ВАҲМА с. т. 1 айн. ваҳима. *Бу ерда илк бора янграган Темур саси, Чингизийлар бошига солиб кўрқув, ваҳмалар.* А. Орипов. *Нега бу йигитнинг юрагига ваҳма соляпсиз? С. Аҳмад, Ҳукм.*

2 Ваҳима касаллигига учраган одам.

ВАҲМАК [а. + ф. وهمك — гумонли, ваҳимали] **1 шв. айн. ваҳимачи.**

2 зоол. Кўртларнинг танасига тухум кўювчи ҳашарот.

ВАҲМАҚУШ Читтаклар оиласига кировчи, ранги оқишдан тўқ жигарранг ва қорамтиргача бўлган, бошининг икки ёнида қора йўли бор майда қушча.

ВАҲМКОР айн. ваҳимали 2. *Бўлса ҳамки ваҳмкор, улкан, Чекинади оч тўда четга. «Ёшлик».*

ВАҲОЛАНКИ, ваҳолонки [ф. وحوالآنکه — ҳолбуки] *боғл.* Тенг ҳуқуқли, лекин зид маъноли гапларни боғлаш учун хизмат қилади; ҳолбуки. *Бойваччадан гумоним йўқ деяпсиз,*

вахоланки, сизни йўлдан урган ўша. С. Юнусов, Кутилмаган хазина.

ВАХШАТ [а. وحشت – ёлғизлик, бегоналик; хавотир; жаҳолат, ваҳшийлик] **1** Кишини даҳшатга соладиган аянчли аҳвол, ўтакетган маданиятсизлик; нодонлик, жаҳолат. *Яшасин мактаб, шогирдлар ўқисин. Эски турмушлар, ваҳшатлар йўқолсин!* Ҳамза. *Ваҳшат билан инсон юзма-юз келди, Даҳшат билан инсоф юзма-юз келди.* Ж. Жабборов.

2 Кишини даҳшатга соладиган ваҳшийлик, йиртқичлик, ёвузлик; ваҳшиёна ва мудҳиш хатти-ҳаракат. *Душман ваҳшатидан эҳтиётланиш учун томда ётган Собирнинг қонсиз юзига ҳам қуёш нури тушгач, у сесканиб уйғонди.* Х. Шамс, Оқпадар. *Иброҳим Дўлдой сарбозлари кенг саҳрода бўрондай чанг кўтариб, қийқариб, ваҳшат билан фарғоналиклар устига от қўйишиди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

3 Умуман, кўрқувга солувчи ҳолат; даҳшат. *Андижонда юз берган ваҳшатлар хабарини Самарқандга етказиш учун лой сачратиб от чоптириб бораётган Тоҳир энди Қувага яқинлашди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

Ваҳшат солмоқ Даҳшат, кўрқинч солмоқ, шундай ҳолат кўзғатмоқ. *Шоқосимнинг башараси ҳам унинг танига ваҳшат соларди, бу безори бир кун эмас, бир кун шикаст етказишидан чўчирди.* Ойбек, Танланган асарлар. **Ваҳшат қилмоқ** Дўқ-пўписа қилмоқ, даҳшат қилмоқ. *-Хўш, тўғрисини айтасанми, йўқми! – деб ваҳшат қилди Бахўрға кўрбоши.* Ё. Хаимов, М. Раҳмон, Ҳаёт-мамот.

ВАХШАТЛИ Даҳшатли, кўрқинчли, мудҳиш. *Ваҳшатли товуш. Ваҳшатли манзара.* ■ *Мен шайтондан минг мартаба ваҳшатли бўлган Олчоқларни кўриб, чидаб турганман аввал.* А. Орипов. *Уруш тугади. Ажал тўпларининг ваҳшатли қаҳқаҳаси тинди.* Газетадан.

ВАХШИЁНА 1 Ваҳшийларга хос бир йўсинда; ваҳшийларча. *Ваҳшиёна қийнамоқ.* ■ *Онахоннинг яраси ўнг елкасида, ваҳшиёна урилган пичоқ яраси эди.* А. Мухтор, Опасингиллар. [Амир] *Бухоро аркига борган йигирма бир кишини ваҳшиёна ўлдирган.* С. Айний, Қуллар.

2 Ёввойи, жаҳолатпараст кишиларга хос равишда; ёввойиларча, нодонларча. *Қани, менга айтинг-чи, бу ярамас, ваҳшиёна одатлар, қалин олишлар, зўрлаб эрга беришлар қачон барҳам ейди?* П. Турсун, Ўқитувчи.

ВАХШИЙ [а. وحشى – ёввойи, йиртқич(ларча)] **1** Ибтидоий босқичдаги, маориф, маданиятдан узоқ, жуда ҳам орқада қолган; ёввойи. *Ваҳший халқларда қонхўрликка тамойил зўр бўлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 кўчма Шундай шахс, жамоа, халқ ва ш. к. га хос одат, хатти-ҳаракат ва б. *Аваз кўндан бу ваҳший удумни ўйлаб изтироб чекар, бу забун, меҳнаткаш тўда хусусида бир шеър ёзишни мўлжаллаб қўйган эди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Булар нега бир-бирларини ҳеч аямай қамчи билан савалашяпти. Шунақаям ваҳший ўйин бўладими?* К. Яшин, Ҳамза.

3 Жониворлар гўшти билан яшовчи, инсонлардан холи тоғ, сахро ва ш. к. жойларда яшайдиган, кўрқинчли бўлган (жониворлар ҳақида); йиртқич. *Ҳар турли ваҳший жондорларни кўриб, Зевархон ов қилмоқчи бўлди.* “Баҳром ва Гуландом” Тоғдаги ваҳший жониворлар Муродхонни кўриб, унга ҳамла қилди. “Муродхон”.

4 кўчма Шундай жониворларга хос хусусиятли, инсон қиёфаси йўқ, ёвуз. *Оромингни бузди сенинг ҳам фашист деган ваҳший оломон.* А. Орипов. *..надари бузрукворининг ўлимига кўз тикиб, тиш қайраб ўтирган Исфандиёрдек ваҳший шербаччага қамчи кўтариб, Аваз гумроҳлик қилмадими?* С. Сиёев, Аваз.

5 кўчма Кўрқинч солувчи, бало-офат келтирувчи, ёввойи. *Кўрқиб қарар ваҳший сувларга ва денгизни айлланиб ўтар.* Ш. Раҳмон. *Нусратилла ваҳший кўзларини йилтиратиб, титраб, шивирлаб, ёлворган йиғи товуши билан гапирар эди.* А. Мухтор, Опасингиллар.

ВАХШИЙЛАРЧА айн. ваҳшиёна. *Ҳаж ўўлида икки беғуноҳ ўғли билан ваҳшийларча ўлдирилган Хўжа Яҳёнинг тарафдорлари.. қосиб ва деҳқонларни кўзғатдилар.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

ВАХШИЙЛАШМОҚ Ваҳшийга хос хусусият, одат касб этмоқ, тус олмоқ. *Чунки улар аламзада! Ваҳшийлашиб кетганлари ҳам шунинг учун.* Ш. Холмирзаев, Сўнмас ўт. *Бундай ўйин-кулги, танца-панца қилиб келмасак, одам жуда ваҳшийлашиб кетди.* Ф. Мусажон, Хури.

ВАХШИЙЛИК 1 Ваҳший ҳолат. *Шунинг учун.. жаҳолат ва ваҳшийликнинг томирини қирқиб ташлаётимди..* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Ваҳшийларга хос иш, феъл, хатти-ҳаракат. *Бундан ортиқ ваҳшийлик борми? Ҳали бу Иброҳим Султон мингларча бухорийларни ёқади.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Ўзбеклар эрга хиёнатни қон тўкиш, фожиа билан яқунлашини қоқоқлик, ваҳшийлик деб атади.* Мирмуҳсин, Умид.

ВАҲҲОБИЙ Ваҳҳобийлик оқимининг издоши, тарафдори.

ВАҲҲОБИЙЛИК, ваҳҳобизм [а. Муҳаммад Абдулваҳҳоб (оқимнинг асосчиси) номидан] Марказий Арабистонда XIX асрда пайдо бўлган, ислом динининг суннийлик йўналиши — ҳанбалия мазҳабидаги ақида-параст оқим (дастлаб Ислом динининг илк даврдаги ҳолатини тиклаш учун курашувчи диний оқим сифатида майдонга чиққан, кейинчалик унинг фаолияти сиёсий, ҳатто террористик тус олган).

ВЕГЕТАРИАНЛИК [ингл. vegetarian < лот. vegetarius — ўсимликка оид] Гўштли ва балиқдан тайёрланадиган овқатларни тан олмай, фақат ўсимлик овқатлар (мева ва сабзавотлар) билан овқатланиш тарзи.

ВЕГЕТАТИВ [лот. vegetativus — ўсимликка оид] биол. Ўсимликларнинг озиқланиши, ўсиши ва кўпайиши учун хизмат қилувчи.

Веgetатив аъзолар Ўсимликларнинг ўсиш ва озиқланиш аъзолари (илдиз, поя, барглар). **Веgetатив кўпайиш** Ўсимликларнинг гайрижинсий йўл билан, яъни қаламча ёки пайванд қилиш каби йўллар билан кўпайиши. **Веgetатив нерв системаси физиол.** Нерв системасининг овқат ҳазм қилиш, қон айланиш, нафас олиш аъзолари фаолиятини, шунингдек, организмда моддалар алмашувини бошқаришда иштирок этувчи қисми. *Равно Салоҳиддинова одам веgetатив нерв системасининг тузилишини ўрганиш устида қатор тажрибалар ўтказмоқда.* Ш. Гуломов, Ёрқин уфқлар.

ВЕГЕТАЦИОН бот. Веgetацияга, ўсишга оид.

Веgetацион давр айн. веgetация даври қ. веgetация.

ВЕГЕТАЦИЯ [лот. vegetatio — уйғониш, жонланиш] биол. Ўсимликлардаги ҳаёт жараёnlари (кўкариш, ўсиш, етилиш). *Веgetация даврида ғўза тупида кўп миқдорда шона, гул ва ҳосил тугунчалари пайдо бўлади.* «Фан ва турмуш».

Веgetация даври 1) метеорологик шароитларга кўра йилнинг ўсимликлар ўсиши ва ривожланиши мумкин бўлган даври; 2) қишлоқ хўжалиги экинларининг тўлиқ ривожланиш циклини ўтиши учун зарур бўлган давр.

ВЕДАЛАР [санск. «веда» — билим] Ҳиндистон адабиётининг энг қадимги, будда дини пайдо бўлишидан олдинги намуналари, диний-бадий асарлар. *Хунрезлик қил демаган-ку на ведаю на Қуръон.* Э. Воҳидов, Садоқатнома.

ВЕДОМОСТЬ [р. ведомый — «таниш, таниқли» сўзидан] 1 Бирор турдаги маълумотлар йиғиндиси; қайднома. Мас., иш ҳақи ведомости. *Ҳалим ака, идора хизматчиларининг ведомостини олиб киринг-чи.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

2 эск. Ахборот, ахборотнома (баъзи даврий нашрларнинг номи).

ВЕЗДЕХОД [р. «езде ходить» бирикмасидан — «ҳамма ерда юрувчи» маъносидан] Ҳар қандай оғир йўлда, йўлсизликда ҳам юра оладиган автомашина. *Вездеходлар билан вертолётлар яйловларга озиқ-овқат.. етказиб бермоқдалар.* Газетадан.

ВЕЙ унд. с. Ҳайронлик, таажжуб, норозилик ҳис-туйғуларини ифодалайди. *Вей, ўзинг кимсан? Хотиниммисан? Мен фронтда қон тўкиб келганман.* С. Аҳмад, Уфқ.

ВЕКСЕЛЬ [нем. Wechsel — ўзгариш; алмаштириш] Қонун билан қатъий белгиланган шаклдаги ёзма қарз мажбурияти: қарз олувчи томондан кредиторга берилиб, кредиторга белгиланган муддатдан сўнг қарздордан векселда кўрсатилган пул суммасини тўлашни талаб қилиш ҳуқуқини беради. *Шўринг қургур саводсиз деҳқонлар бойдан олган юз сўм пуллари бадалига юз йигирма, баъзан юз элик сўмлик вексель бериб кетардилар.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. - *Шу бас, — деди бойвачча, — буни вексель дейдилар. Муддатиди тўлайди!* Ойбек, Танланган асарлар.

ВЕКТОР [лот. vector — олиб борувчи; кўчувчи] мат. физ. Тўғри чизиқнинг муайян сон қийматига ва йўналишга эга бўлган кесмаси.

ВЕЛОДРОМ [лот. velox — тез + юн. dro-mos — югуриш; югуриш жойи] Велосипед машқлари ва мусобақалари ўтказиладиган махсус майдон.

ВЕЛОПОЙГА Велосипедда ўтказиладиган пойга, мусобақа; велосипед пойгаси.

ВЕЛОСИПЕД [фр. *velocipede* < лот. *velox* — тез + *pedis* — оёқ] Педаллар ёрдамида ҳаракатга келтириладиган икки ёки уч гилдиракли транспорт воситаси. *Пойга велосипеди. Велосипед спорти. Велосипед пойгаси. Велосипед минмоқ.* ■ *Қудрат велосипедда қушдай учиб кетаётдиб, Марҳаматнинг гаплари устида ўйлайди.* Ҳ. Назир. Сўнмас чақмоқлар.

ВЕЛОСИПЕДЧИ Велосипед минувчи; велосипед спорти билан шуғулланувчи.

ВЕЛОСПОРТ, велосипед спорти Велосипедда сайр қилиб юриш, велосипед сайёҳлиги ва велосипед пойгасини қамраб олувчи спорт тури.

ВЕЛОТРЕК [лот. *velox* — тез + ингл. *track* — сўқмоқ, йўлка; югуриш йўлкаси] Велопойгалар ўтказиладиган, айланма қия югуриш йўлкаси бўлган спорт иншооти.

ВЕЛЮР [фр. *velours* — духоба < лот. *villus* — тук билан қопланган, пахмоқ] 1 Буғу, қўй ва б. ҳайвонлар терисидан ошлаб ва хромлаб тайёрланадиган, асосан устки кийим-бош ва пойабзал тикиладиган калта тукли юмшоқ бахмалсимон чарм.

2 Тоза, сифатли жун толаларидан тўқиладиган калта тукли газлама ёки калта ва майин тукли мато (мовутнинг бир тури).

ВЕНАЛАР [лот. *vena* — қон томир] анат. Аъзо ва тўқималардан юракка қон олиб келадиган томирлар. *Венадан қон олмоқ. Вена қони.* ■ *Ҳужайраларда моддалар алмашинуви натижасида ҳосил бўлган қолдиқ моддалар ва карбонат ангидрид вена капилляр қон томирларига ўтади.* «Одам ва унинг саломатлиги».

ВЕНГЕР 1 Венгриянинг асосий (ерли) аҳолисидан иборат халқ, миллатнинг номи. *Венгер халқи. Венгер миллати.* қ. **венгерлар**.

2 Шу халқ, миллатга мансуб, тегишли, оид. *Венгер тили.*

ВЕНГЕРЛАР Венгриянинг асосий аҳолисини ташкил этган халқ. *Янги йил куни венгерлар фақат бахт-саодат ҳақида ўйлашади. Бу ерда ғалати бир одат бор.* Газетадан.

ВЕНЕПУНКЦИЯ [лот. *vena* — қон томири + *punctio* — санчиш; санчиқ] Ташхис (диагноз) қўйиш ёки даволаш мақсадида вена қон томирига нина санчиш.

ВЕНЕРА [В — *катта* < лот. *Venus, Veneris*] 1 Қадимги Рим мифологиясида — севги-муҳаббат ва гўзаллик маъбудаси.

2 *астр. айн. Зухра.*

ВЕНЕРИК [лот. *Veneris* — Венерага алоқадор]: **венерик касалликлар.** *айн. таносил касалликлари.* қ. **таносил**.

ВЕНЕРОЛОГ Венерология мутахассиси, таносил касалликлари врачлари.

ВЕНЕРОЛОГИЯ [лот. *Venus, Veneris* + юн. *logos* — таълимат] Клиник тиббиёт соҳаси; таносил касалликларнинг юзага келиш ва тарқалиш сабаблари, диагностикаси ва клиник кечишини ўрганати, уларнинг олдини олиш ва даволашнинг самарали усулларини ишлаб чиқади.

ВЕНТИЛЬ [нем. *Ventil* — клапан; жўмрак] 1 Суюқлик, буг, газ ва ш. к. нинг оқими, чиқишини тўғрилаш, бекитиш, уларни кўпайтириш ва камайитириш учун хизмат қилувчи қурилма; клапан. *Вентиль ишлаб чиқариш.*

2 *мус.* Пуфлаб чалинадиган мис чолғу асбобларида ҳаво чиқувчи қувур йўлларини узунлаштирадиган мослама.

ВЕНТИЛЯТОР [лот. *ventilator* — елпиғич; совурувчи, шамоллатувчи] Ёпиқ бинодаги ҳавони янгилайдиган, ҳавони тозалаб турадиган, машина қисмларини совитадиган шамолпарракли механизм. *Электр вентилятор.* ■ *Тажрибали пармакаш эди-ю, фалокат босиб, қўли ишлаб турган дизела кирди-ю, вентилятор парраклари икки бармоғини узиб кетди.* Газетадан.

ВЕНТИЛЯЦИОН Вентиляцияга оид. *Вентиляцион қурилма. Вентиляцион труба, қувур.*

ВЕНТИЛЯЦИЯ [лот. *ventilatio* — совитиш, шамоллатиш, елпиш, совуриш] 1 Турли система ва мосламалар ёрдамида биналар ҳавосини янгилаш, тозалаш, шамоллатиш. *Турли тешик, очиқ жой, ёриқлар орқали ҳавонинг янгиланишига табиий вентиляция дейилади.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

2 Бино ҳавосини янгилаш, тозалаш, шамоллатиш учун қурилган мослама ёки мосламалар тизими. *Қурилиш гипсидан архитектура-бинокорлик буюмлари, вентиляция қутилари.. тайёрланади.* «Фан ва турмуш». *Вентиляция системалари, иситиш қозон-хонаси.. бир меъёрда ишлашга тахт қилиб қўйилди.* Газетадан.

ВЕРГУЛ [фр. virgule — айни тиниш белгиси] тлш. Гапда интонацион бўлак ёки синтактик гуруҳларни айирувчи тиниш белгиси (,). *Вергул қўймоқ. Вергул билан ажратмоқ.* ■ *Ундашни кучли ифодалаш учун ундаланинг олдидан ундовлар қўлланади, ундов билан ундалма орасига вергул қўйилади.* «Она тили» (8–9-синфлар дарслиги).

ВЕРДИКТ [лот. vere dictum — тўғри айтилган] Суд маслаҳатчиларининг судланувчини айбдор ёки айбдор эмас деб чиқарган қарори.

ВЕРМИШЕЛЬ [итал. vermicelli — чувалчанглар < лот. vermiculus — чувалчанг; қурт] Бўғдой унидан қорилган хамирдан тайёрланадиган ингичка, узун озиқ-овқат маҳсулоти. *Суюқ ошлар гуруч, оқшоқ.. оқшоқ уни, макарон, вермишель ва ҳоказолардан пиширилади.* К. Маҳмудов, Ўзбек таомлари.

ВЕРНИСАЖ [фр. vernissage — локлаш] Бадий кўргазманинг тантанали очилиши.

ВЕРНЬЕР [ихтирочи француз олими П. Вернье (P. Vernier) номидан] 1 Узунлик ва бурчакни аниқ ўлчаш учун ишлатиладиган мослама.

2 Радиоприёмник ва бошқа радиоаппаратураларни аниқ созлаш учун мўлжалланган мослама.

ВЕРСИЯ [лот. versio — бурилиш, ўзгариш; кўринишини ўзгартириш] 1 Пайдо бўлиши жиҳатидан бир асосга эга бўлган, бироқ сюжет ҳалқасидаги айрим ўринлар, айрим талқинларда фарқланувчи бир асарнинг бир неча нусхаси. *..натижада эпик асарнинг тарқалиши ва яшаш шароитлари.. версия ва вариация, маълум ижтимоий-иқтисодий шароитларнинг конкрет асарга таъсири каби масалаларни ёритишда ижодий ютуқларни қўлга киритди.* «ЎТА».

2 ҳуқ. Тергов ва суд фаолиятида терговчи ёки суднинг воқеа ва фактларнинг мавжудлиги ёки йўқлиги ҳақидаги тахмини.

ВЕРСТАК [нем. Werkstatt — устахона] Дурадгорлик, слесарлик ва ш. к. қўл ишлари бажариладиган махсус дастгоҳ. *Ҳасан ўйчанлик билан верстак устида турган электромоторлар корпусига бошини бурди.* Ибохон, Улуғ йўл.

ВЕРТИКАЛ [лот. verticalis — осма, тик] 1 *от* Осмон сферасида зенит нуқтаси орқали ўтувчи ҳар қандай катта доира.

2 *от* Текисликка 90° бурчак остида ўтказилган тик чизиқ, вертикал чизиқ.

3 *сфт.* Горизонтал текисликка нисбатан тик, осма. *Вертикал чизиқ.*

ВЕРТОЛЁТ [р. верт(еться) — айланмоқ + лет(ать) — учмоқ] Тикка учиб чиқиб, ерга тикка қўнадиган ва осмонда муаллақ тура оладиган, парракли, ҳаводан оғир учиш аппарати. *Бирпас ўтмай вертолётнинг мотори гуруллаб, устидаги катта парраклари айлана бошлади.* Н. Фозилов, Дийдор.

ВЕРФЬ [ғолл. verf — кemasозлик корхонаси] Бевосита сув ҳавзаси соҳилида жойлашадиган, кемалар ясайдиган ва ремонт қиладиган корхона.

ВЕРШОК [р. верхушка > верх + ок] Россияда метрик тизим жорий қилинганига қадар қўлланган ва 4,4 сантиметрга тенг бўлган узунлик ўлчов бирлиги. *Бир газ ўн олти вершок бўлади.* ■ *Мулла Обиднинг ўз синовича, ғумайнинг томири йиғирма, ҳатто йиғирма беш вершок чуқурда ётади.* А. Қодирий, Обид кетмон.

ВЕСТЕРН [ингл. west — ғарб; ғарбий] 19-асрдаги Шимолий Американинг ғарбий штатларида кечган ҳаёт тарзи мавзуйига бағишланган саргузашт фильм.

ВЕСТИБЮЛЬ [лот. vestibulum — уйга кираверишдаги майдонча, даҳлиз] Кино, театр, метро ва ш. к. бошқа жамоат иншоотларининг ичкари қисмига кириш жойидаги катта, кенг саҳн, майдон. *Театр вестибюли. Клуб вестибюли. Метро вестибюли. Мактаб вестибюли.* ■ *..вестибюль деворини тўлдирган узундан-узоқ буйруқ-рўйхатларда Шавкатнинг фамилияси ҳам чиқди.* П. Қодиров, Уч илдиш. *..узун йўлак, кенг вестибюлдан ўтиб, кўчага чиққанларида, ҳамма ёқ қопқоронги ва совуқ эди.* С. Анорбоев, Меҳр.

ВЕТВРАЧ Ветеринария врачлари. айн. **ветеринар**. *Бунақа жигарранг «Жигули»дан совхозда етти кишида бор. Қайси бири экан? Бош зоотехникми, ветврачми, ким бўлди?* Газетадан.

ВETERАН [лот. veteranus — кекса, тажрибали; кекса жангчи] қ. **фахрий**. *Уруш ветерани. Меҳнат ветеранлари.* ■ *Ҳар қандай.. қимматли ташаббусларнинг бошида ветеранларнинг доимо бош-қош бўлиб туриши ажойиб анъанага айланиб қолди.* Газетадан.

ВETERИНАР [лот. veterinarius — ветеринария мутахассиси, врачлари] Ветеринария

бўйича олий малакали мутахассис; мол доктори. *Ҳозирги замон ветеринарлари фақат касал ҳайвонларни даволабгина қолмай, соғломларини ҳам текшириб туришади, уларни касаллик юқишидан эҳтиёт қилишади, касалга чалинмаслиги учун эмлашади.* «У ким, бу нима?»

ВЕТЕРИНАРИЯ [лот. veterenarius — ҳайвонларни боқувчи, парваришловчи; ҳайвонларни даволовчи] Ҳайвонларнинг касалликлари, уларнинг олдини олиш усуллари ҳамда ушбу касалликларни даволаш тўғрисидаги фанлар тизими. *Ўртоғим танишганимиздан буён мол доктори бўламан, деб юрарди. Хужжатларини ветеринария техникумига топширди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.

ВЕТО [лот. veto — рухсат бермайман, ман қиламан] ҳуқ. 1 Ривожланган давлатларда биронта орган, ташкилот қонуни ёки қарорининг кучга киришини тўхтатиш ёки кучга киришига йўл қўймаслик ҳуқуқи.

2 Бирор қарорнинг қабул қилинишига тўсқинлик қилувчи бирдамликнинг йўқлиги.

ВЕШАЛКА [р. «вешать» сўзидан — илгич] Уст кийимларни илиб қўйишга мўлжалланган буюм, илгич. *Лолахон уни [пальтони] олиб, уйга кирaverишдаги вешалкага илиб қўйди.* С. Зуннуова, Янги директор.

ВЁРСТКА [р. «верстать» сўзидан — саҳифалаш] *полигр.* 1 Босма қолип тайёрлаш жараёни; терилган матн ва унга тегишли бошқа унсурлардан газета, журнал ёки китоб саҳифаларини шакллантириш. *Унинг [китобнинг] муқоваси, титул варағи.. эътиборсизлик ва дидсизлик билан вёрстка қилинбди.* Газетадан.

2 Тайёр қилинган саҳифа ва ундан олинган нусха. *Вёрсткани ўқимок.*

ВЗВОД I [р. «взводить» сўзидан — юқори кўтариш] ҳарб. Рота, батарея таркибига кирадиган кичикроқ бўлинма. *Танкчилар взводи. Автоматчилар взводи.* ■ Элмуроднинг взводи ҳам батальон билан икки ҳафталик дала машқиға чиққан эди. Шухрат, Шинелли йиллар.

ВЗВОД II Қуролнинг тепкини кўтаришга имкон берувчи кичикроқ мосламаси.

ВЗНОС [р. «вносить», «внести» сўзидан — тўлаш, тўлов] қ. бадал. *Аъзолик вноси.* ■ Кабинетда внос қабул қиладиган қиз ўтирган эди. П. Қодиров, Уч илди.

ВИБРАТОР [лот. vibrare — тебратмоқ; титратмоқ, қалтиратмоқ] *тех.* Тебранма ҳаракат ҳосил қиладиган асбоб, ускуна.

ВИБРАЦИЯ [лот. vibratio — улоқтириш; тебратиш; титраш] *тех.* Қаттиқ жисмларнинг механик тебраниши, силкиниши. *Фойдали вибрация вибраторлар билан ҳосил қилинади ва турли технологик операцияларни бажаришга хизмат қилади.* «Политехника лугати».

ВИБРО- [лот. vibrare — титратмоқ, қалтиратмоқ, тебратмоқ] Ўзлашма байналмидал сўзларнинг биринчи таркибий қисми бўлиб, шу сўзларнинг тебранишга, вибрацияга алоқадорлигини кўрсатади.

ВИБРОБОЛҒА *техн.* Зарб билан ишлайдиган асбоб.

ВИБРОИЗОЛЯЦИЯ [вибро.. + фр. isolation — ажралиш, ажратиш, узиш] Одамлар ва иншоот, машина, асбобларни вибрациянинг зарарли таъсиридан ҳимоя қилиш.

ВИБРОМЕТР [вибро.. + юн. metron — ўлчов] Тебранувчи жисмларнинг силжишини, турли қурилмалар вибрациясини ўлчайдиган асбоб.

ВИБРОТЎҚМОҚ Зарба ва тебранишлар таъсирида ерга қоziқ, труба қоқадиган, шунингдек, музлаган материалларни юмшатадиган, тупроқни зичлайдиган зарбий вибрацион машина.

ВИБРОҒАЛВИР Вибрация таъсирида ишлайдиган механик ғалвир.

ВИВЕСКА [р. «вывесить» сўзидан — осиб, ёпиштириб қўйилган нарса] қ. *пешлавҳа.* *Шамол.. китобларни варақлар, осилиб қолган вивескаларни тебратарди.* Ойбек, Қуёш қораймас. «Чайная № 5» деган вивескага кўзим тушиб, «кўк чой ичиб, бир ҳузур қилай», дедим. «Муштум».

ВИГОВОР [р. «выговорить» сўзидан — танбеҳ бериш] қ. *ҳайфсан.* *Виговор бермоқ. Виговор эълон қилмоқ.* ■ Ҳақимов қаттиқ виговор билан деканликдан ва кафедра мудирлигидан туширилган, энди фақат лекция ўқиб юрар эди. П. Қодиров, Уч илди.

ВИДЕО- [лот. video — кўряпман] Ўзлашма байналмидал сўзларнинг биринчи қисми бўлиб, сўзнинг тасвири электрон сигналлар асосида етказиб беришга алоқадорлигини билдиради. *Видеомагнитофон. Видеотелефон.*

ВИДЕО *айн. видеомагнитофон.* *Йигитлар видео кўриб ўтиришибди. Кўшиниларимиз ви-*

део олишибди. ■ *Диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган матбаа нашрларини, кино, фото, аудио, видео маҳсулотларини..* Газетадан.

ВИДЕОАППАРАТУРА [видео.. + аппаратура] Видеотасвирни олиш ва қайта кўрсатишга хизмат килувчи мосламалар мажмуаси.

ВИДЕОБАР [видео.. + бар] Видеотехника билан жиҳозланган кўнгилочар жой. *Унинг бир хонаси видеобар, қолганлари иш юриштишга, ҳордиқ чиқаришга мўлжалланган эди.* Т. Малик, Шайтанат.

ВИДЕОЁЗУВ Овоз ва рангтасвир ёзиб олиш жараёни ва шу жараён маҳсулотининг номи. *Ҳажмий кинематография, бир ангстремга қадар ажратиб олиш қобилиятига эга бўлган микроскопия, рангли видеоёзув ва бошқалар шулар жумласидандир.* «Фан ва турмуш».

ВИДЕОКАНАЛ [видео.. + канал] Телекўрсатувларда видеофильмлар намойиш этиладиган махсус канал. «*Чинор*» *видео-канали..* Газетадан.

ВИДЕОКАССЕТА [видео.. + кассета] Видеотасма жойлаштирилган юпқа қутича. *Айрим хусусий дўконларда, жамоат жойларида безорилик ва бузуқликни ўргатадиган видеокассеталар, 18–19-асрларда Франция ва Россияда урф бўлган фаҳш китоблари сотилмоқда.* Газетадан.

ВИДЕОКУЧАЙТИРГИЧ Телевизион узатгичларда ва телевизорларда тасвир сигналларини кучайтирадиган мослама.

ВИДЕОМАГНИТОФОН [видео.. + магнитофон] Телевизион дастурларни ва умуман воқеа ва ҳодисаларни магнит тасмасига ёзиб олиб, қайта кўрсатадиган ва эшиттирадиган аппарат.

ВИДЕОСАЛОН [видео.. + салон] Видеофильмлар кўрсатишга мослашган хона, жой. *Кейинчалик бу видеосалонда томошабинлар учун бир қанча қулайликлар яратилди.* Газетадан.

ВИДЕОСЕРИАЛ [видео.. + сериал] Телекўрсатувларда узоқ вақт кўрсатишга мўлжалланган кўп серияли видеофильм.

ВИДЕОТАСВИР Видеотехникада намойиш қилишга мўлжалланган воқеа ва ҳодисалар тасвири. *Бугун барча айбни видеотасвирларга қўйиб, тўғри қиялғимизми?* Газетадан.

ВИДЕОТЕКА [видео.. + юн. theke – омор, сақлов жойи] Видеокассета ва видеодисклар тўплами ва улар сақланадиган жой.

ВИДЕОТЕЛЕФОН [видео.. + телефон] Абонентлар бир-бирини кўриб гаплашадиган, шунингдек, расм, фотосурат ва матнлар намойиш қилинадиган алоқа тури.

ВИДЕОТЕХНИКА [видео.. + техника] Турли мақсадларда воқеа ва ҳодисаларни магнит тасмасига ёзиб олиб, қайта намойиш қилишга мўлжалланган техник жиҳозлар мажмуаси. *Оддий видеотехниканинг бугунги ҳаётимизда тутаётган ўрни муҳим бўлиб бормоқда.* Газетадан.

ВИДЕОФИЛЬМ [видео.. + фильм] Видеомагнит тасмасига ёзилган фильм. *Айниқса, шу кунларда томошабинлар эътиборига ҳавола этилаётган «Чархпалак» видеофильмини ўзига хос воқеа деб аташ мумкин.* Газетадан.

ВИДЕОЧИ Видеоаппаратура билан видеофильмлар намойиш қилиш ва турли тадбирларни видеотасвирга тушириб олиш ишлари билан шуғулланувчи шахс. *Улар видеочи таниш акаларининг олдига кетган эдилар.* Ҳозир келиб қоладилар. Газетадан.

ВИДО [ا. وداع – хайрлашув, кузатув] Сўнги хайрлашув, айрилиш. *Етмасмиди видо, етмасмиди ғам? Етмасмиди шўрлик онанинг зори..* С. Акбарий.

ВИДОЛАШМОҚ 1 Марҳум билан (ёки ҳаётдан кўз юмаётган шахс ўзгалар билан) абадий хайрлашмоқ. *Жангчилар.. милтиқдан бир йўла ўт очиб, Сариков билан сўнги дафъа видолашдилар.* Н. Сафаров, Дон. *Қутидор видолашиб, аравага чиққанида, кўча тарафдан Отабек келаберди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ахир келган-кетганга ризолик бериб, видолашиб ётган эмиш. Мен ҳам сўнги бурчимни адо этиб қўйсаммикан?* С. Сиёев, Аваз.

2 *кўчма* Умуман, кимса ёки нарса билан ундан абадий ажралиш олдидан хайрлашмоқ. *Бек унинг [отининг] тизгинидан тортиб, синиқ товус билан: «Кел, жонивор, видолашайлик!» – деди-да, болта сопини камарига суқиб, отнинг бўйнидан икки қўллаб қучоқлаб олди.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Эрали чўнтагидан эскириб кетган хатни олиб очди-да, гўё у билан видолашаётгандек, бошқатдан ўқиди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

Ҳаёт билан видолашмоқ Оламдан ўтмоқ; вафот этмоқ, ўлмоқ. *Эртаси, якшанба кунини,*

тонг чоғида шоир ҳаёт билан видолашди. Ойбек, Навоий. *Ичкилик — захарли қора илон, унга ружу қилган одам ҳаёт билан видолашиши.. турган гап.* Газетадан.

ВИЖ-ВИЖ I айн. **биж-биж.** ..гўристонда-чи, жин ҳам, ажина ҳам, арвоҳ ҳам — ҳаммаси виж-виж эмиш. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ВИЖ-ВИЖ II тақл. с. Ҳўл ўтиннинг ёниши, ачиган, бижғиган нарсанинг қайнаши ва ш. к. да чиқадиган товуш ҳақида. *Юпқа тери (урдакнинг териси) орасида ялтиллаб турган сап-сарик ёғ оловда куйиб, виж-виж қайнади.* О. Ёқубов, Ларза.

ВИЖДОН [а. وجدان — эҳтирос, ҳис-туйғу; инсоф, диёнат] Кишининг ўз хатти-ҳаракати, қилмиши, юриш-туриши учун одамлар, жамоатчилик олдидаги масъулият ҳисси, инсонийликнинг асосий белғиларидан бири; диёнат, инсоф. *Виждонни асрагангиз ҳар недан ортиқ, ягона заминни асрагансимон.* А. Орипов. *Бу одамгарчиликдан, виждондан эмас. Бу — пастлик.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Наҳотки улар гурур, орият, виждон деган инсонийликнинг улуғ хислатларидан юз ўгиришган бўлса?* Газетадан.

Виждонни ютмоқ Инсоф, диёнатдан ташқари, виждонсизлик билан иш тутмоқ. *Кимки пора берса, у виждонини ютган, поклигини йўқотган бўлади.* Газетадан.

ВИЖДОНАН рвш. Виждон билан, виждонли кишига хос тарзда. *Виждонан меҳнат қилмоқ. Ишдаги камчиликларни виждонан очиб ташламоқ.* ■ *Халқимизнинг энг муҳим маънавий-ахлоқий фазилати ўз иш жойида виждонан ва фидокорона меҳнат қилишдан иборатдир.* Газетадан. *Уларнинг [ҳашарчиларнинг] кўплари ҳалол, виждонан тер тўкмоқдалар.* Газетадан.

ВИЖДОНИЙ Виждонга оид, виждон тақозо этадиган. *Виждоний азоб. Виждоний вазифа. Виждоний иш.* ■ [Элмурод:] *..ўша қамалда ётганларни тезроқ озод қилишимиз керак. Мана бу бизнинг инсоний ва виждоний бурчимиз, дўстим!* П. Турсун, Ўқитувчи.

ВИЖДОНЛИ Виждонан иш тутадиган, виждони бор, инсофли, диёнатли. *Соф виждонли кишилар.* ■ [Элмурод] *Гулсум, Давлатёр каби виждонли одамларнинг ҳаётлари ёруғ ва ўзлари чинакам бахтиёр бўлмоқлари учун қандай чоралар бор, деб ўйлайдиган бўлди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *...асар*

одамларни тўғрилиқка, ҳалол ва виждонли бўлишга ургатади. Н. Сафаров, Оловли излар.

ВИЖДОНСИЗ Виждонан иш тутмайдиган; виждони йўқ, диёнатини ютган. *Виждонсиз, вафосиз у она ҳали бу гўдакнинг тирноғига ҳам зор бўлади.* М. Алиев, Шонли авлод. *Отабек.. ҳиссиётини босолмади — [Ҳомидни] «виждонсиз тўнғиз» деди-да, ихтиёрсиз ўрндан туриб кетди.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар.

ВИЖДОНСИЗЛИК Виждонсиз кишиларга хос иш, хатти-ҳаракат. *Бирон буюмни сифатсиз ишлаб, аъло навга ҳақ олиш ноинсофлик, виждонсизлик, тўғрироғи, ўғрилиқнинг бошқа бир тури-ку!* Н. Сафаров, Оловли излар.

ВИЖИЛЛАМОҚ «Виж-виж» деган ва шунга яқин товуш чиқармоқ (қ. **виж-виж**). *гир-гир шабада юзни сийпайди, Қалдирғочлар вижиллайди.* Н. Ёқубов, Хаёлимдаги қиз. *Гоҳ-гоҳ шамнинг вижиллагани эшитилиб қолади.* Шухрат, Шинелли йиллар.

ВИЖИР-ВИЖИР тақл. с. 1 Баъзи кушларнинг сайраганда чиқарадиган товушини, унга тақлидни билдиради. *Атрофдаги овозга гала-гала чуғурчуқларнинг вижир-вижири қўшилади.* Ҳ. Назир, Бир туп гўза. *Қиш бўйи аллақайси гўр остларида жунжиб чиққан куш зотлари: чумчуқлар, читтаклар, тўрғайлар, саввалар ва бошқа аллақанча қуш туркумлари ўз тўплари билан вижир-вижир, чуғур-чуғур сайраб куйлайдилар.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар.

2 кўча Болаларнинг чуғурлашига нисбатан қўлланади. *Директор болаларнинг вижир-вижирларини эшитиб, қулоғи битди.* «Муштум».

ВИЖИРЛАМОҚ «Вижир-вижир» товуш чиқармоқ, чуғурламоқ. *Қиз борар ишига, унга ёнма-ён Атласнўш қалдирғоч вижирлаб учар.* Х. Расул. *Сўри ёғочида туриб олиб, вижирлаб сайраётган қалдирғоч жимиб қолди.* М. Мансуров, Ёмби.

ВИЗ тақл. с. Тез айланувчи ва умуман тез ҳаракат қилувчи нарса ҳосил қиладиган товуш ва унга тақлидни билдиради. *Виз-виз учиб арилар, Гул ўпар шарбат ялаб.* Қ. Муҳаммадий. *Уҳ, тинди тиғларнинг совуқ жаранги, Тинди камон ўқин машғум виз-визи.* О. Ҳакимов.

Виз этмоқ «Виз» деган товуш чиқармоқ. *Тилла қўнғиз виз этиб учди. Ўқ виз этиб ўтиб*

кетди. ■ [Асаларилар] Кўз илғамас хар-тумчалари билан шира эмиб оладилар-да, яна виз этганча келиб.. уйларига кириб кетдилар. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ВИЗА [лот. visum – кўрилган] 1 Бирор хорижий мамлакатга бориш, унда яшаш ва унинг ҳудудидан ўтиш учун тегишли маъмурий идора томонидан паспортга қўйиладиган махсус рухсат белгиси. *Америка президенти Хитой маъмурларига «Озод Осиё» радиостанциясининг мухбирларига ташриф визалари бермаганликлари учун норозилик билдириш ниятида.* Газетадан.

2 Мансабдор шахс томонидан бирор ҳужжатга унинг тўғрилигини тасдиқлаб қўйилган ёки унга ҳуқуқий куч берувчи имзо, белги.

ВИЗВИЗАК Тугма ёки бошқа нарсадан ип ўтказиб, икки қўл бармоқларидан бирига ўрнатиб, икки ёнга тортиш ва бўшатиш билан виз-виз товуш чиқартириб ўйналадиган болалар ўйини. *Шу ондан бошлаб йиғитча унинг [Мирсалимнинг] бармоқларига боғланган визвизак бўлди: истаса – айлантиради, истаса – ёнига солиб қўяди.* Шуҳрат, Олтин зангламас.

ВИЗИЛДОҚ с. т. Қора чигиртка, чирилдоқ. *Далалар визилдоқларнинг музикасини тинглагандай жимжит.* Ойбек, О. в. шабадалар.

ВИЗИЛАМОҚ «Виз-виз» овоз чиқармоқ (тезучар ҳашарот, отилган ўқ, шамол ва ш. к. ҳақида). *Шамол кимга тегажаклик қилишни билмай тургандек, ўзини уларга урди, кийим-бошларини тортқилаб, қулоқлари тагида визиллаб шўхлик қила бошлади.* Ф. Мусажонов, Баҳор нафаси. *Туқай чеккасидан икки ўқ варанглади. Бемўлжал отилган бу ўқлар анча наридан визиллаб ўтди.* Ҳ. Фулом, Машъал.

ВИЗИР [нем. Visier < лот. visere – кўрмоқ, қарамоқ] 1 Ўқотар қуроолларнинг мўлжалга олиш, мўлжалга тўғрилаш мосламаси.

2 Фотоаппаратларда кўриниш (тасвир)ни қидириш, унинг фотоплёнкага сиғадиган қисмини аниқлаш учун хизмат қиладиган асбоб; тасвир қидиргич.

3 Геодезий асбобларда уларни бирон-бир нуқтага йўналтиришга имкон берадиган мослама.

ВИЗИТ [фр. visite – ташриф < лот. vise-re – кўрмоқ; ташриф буюрмоқ] Расмий

суратда бирор элда, бирор шахс ҳузурида қисқа фурсат бўлиш, ташриф буюриш, ташриф. *Дўстлик визити. Жавоб визити.* ■ *АҚШ давлат секретарининг Африка масалалари бўйича ёрдамчиси Ч. Крокер расмий визит билан Луандага келди.* Газетадан.

ВИЗИТКА [<р. «визитная карточка» (ташриф варақаси) бирикмасидан] Расмий мансабдор шахснинг исми, фамилияси, унвони, тураржойи кўрсатилган, шу шахс томонидан бирон-бир ташриф, учрашув, танишув пайтида бошқаларга бериладиган кичикроқ қалин варақча.

ВИЗУАЛ [лот. visualis – кўришга оид] Кўриш мумкин бўлган, кўринадиган.

Визуал кузатиш Бирон-бир воқеа-ҳодисани оддий кўз билан ёки дурбин, телескоп ёрдамида кузатиш, ўрганиш.

ВИКЛЮЧАТЕЛЬ [р. «выключить» сўзидан – узувчи] Электр токини узиш ва улаш учун хизмат қиладиган мослама. *Виключатель мен томонда экан, чироқни ёқдим.* П. Қодиров, Эрк.

ВИКОНТ [фр. vicomte – вице-граф < лот. viscomes – тарбиячининг ўринбосари] Фарбий Европа мамлакатларида дворянларнинг граф билан барон оралигидаги унвони.

ВИКТОРИНА [лот. victoria – ғалаба] Билимнинг муайян соҳасига доир саволларга жавоб бериш ўйини. *Адабий викторина. Муסיқавий викторина.* ■ *Болалар учун концертлар, марокли эртақлар, викториналар тайёрланган.* Газетадан.

ВИЛКА [р. вилка – санчқи] 1 Овқатни санчиб оладиган дастали асбоб; санчқи. *Овқатни вилка билан емоқ.* ■ *Учинчи қадаҳдан кейин Зокирнинг гўштга санчмоқчи бўлган вилкаси тарелкага санчиладиган, лаблари ясама лабдай қўпол-қўпол қимирлайдиган бўлиб қолди.* П. Қодиров, Уч илди.

2 тех. Айри учли ҳар хил деталларнинг номи. *Штенсель вилкаси. Велосипед вилкаси.* ■ *Ихтирочи стол лампасининг ипини розеткадан чиқариб олиб, ўрнига машинасининг вилкасини тиқди.* «Муштум».

3 шахм. Асп (от) ёки пиёданнинг айрисимон, бир йўла икки сипоҳга ҳужум қилиш ҳолати.

ВИЛЛА [лот. villa – шаҳар ташқари-сидаги шинам уй, ҳовли] Шаҳарлар атрофида, ҳушманзара жойга қурилган катта

боғли ҳовли-жой. *Вилла деганлари ғоятда озода боғ, уч қаватли иморат, мрамар ҳовуздан иборат эди.* Т. Малик, Шайтанат.

ВИЛОЯТ [a. ولايت — бошқарув; чекка жой, ўлка] **1 тар.** Мамлакатнинг пойтахтдан йироқдаги чекка ўлкаси. *Бобур мирзонинг орзулари шулким, Мовароуннаҳр яна Улугбек давридаги каби бирлашса, пойтахт аслига қайтса, ҳамма вилоятлар ҳамжиҳату обод бўлса..* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 эск. Умуман, мамлакат, ўлка, юрт. *Қадимдан ложувард, лаъл ва бошқа қимматбаҳо тошлари билан машҳур бўлган Бадахшон вилоятида [Афғонистонда] ҳам геологлар янги конларни аниқладилар. “Фан ва турмуш”. Ота, Чамбил дерлар вилоятингни.. “Ҳасанхон”. Худди ўша йили.. Шимолий Ҳиндистон ҳокими Акбар тобелигидаги Марказий Ҳиндистон вилоятига элчилар юборди. С. Кароматов, Олтин кум. Сенда кўндир, ўғлим, ақлу фаросат, Охир сеникидир тахту вилоят. “Эрали ва Шерали”.*

3 эск. Шаҳардан чекка жой(лар). *Кезиб шаҳру вилоят, кў-бақуийн дарбадар кўрдим. Увайсий.*

4 Мамлакатнинг бир ва ундан ортиқ шаҳарларини ҳам ўз ичига оладиган йирик маъмурий-ҳудудий бўлинма. *Тошкент вилояти. Навоий вилояти. Қашқадарё вилояти.* ■ *Андижон вилояти пахтакорлари бу йилги режани муддатидан илгари амалга оширдилар.* Газетадан.

ВИЛТ [ингл. wilt — сўлимоқ, қуримоқ] *Ғўза, картошка, маккажўхори, кунгабоқар, қарам сингари ўсимликларда бактериялар, замбуруғлар, вируслар орқали тарқаладиган касаллик (бу касаллик ўсимликнинг сўлиб қолишига, барглари қовжираб, ҳалок бўлишига олиб келади). Тўғри, пахтанинг ашаддий офати вилт эди. Ҳозирча олимларимиз унинг пайини қирқдилар. Н. Сафаров, Оловли излар. Салимхон Обидийнинг айтишича, селекцияда ҳозир чирсиллаб турган масала — вилтга қарши кураш.* Мирмуҳсин, Умид.

ВИМПЕЛ [голл. wimpel — байроқ] **1** Кеманинг қайси давлатга мансуб эканлигини кўрсатадиган айри учли энсиз байроқ.

2 Меҳнатда намуна кўрсатган бригада ёки айрим кишига бериладиган энсиз ва узун ёки учбурчак байроқча. *Энг яхши тракторчиға бериш учун “Меҳнат жасорати” вимпели таъсис этганмиз.* Газетадан.

3 Учиш аппаратидан турли маълумот, хабар, газета ва ш. к. ташлашга мўлжалланган махсус ғилоф ва унга солиб ташланган нарсa. *Полвон отряди турган жойини қийинчилик билан топиб, устидан бир неча марта айланиб ўтди-да, кейин пастлаб, вимпел ташлаб учиб кетди. Полвон вимпел ичидаги қоғозни ўқиб..* Ж. Шарипов, Хоразм.

ВИНДИКАЦИЯ [лот. vindicatio — ҳимоя, қўриқлаш; даъво, талаб қилиш] *иқт.* Мулк эгасининг ўз мол-мулкни унга қонунсиз эгалик қилаётган шахслардан суд орқали талаб қилиб олиши.

ВИНЕГРЕТ [фр. vinaigrette — сиркали салат, қайла] *кул.* Майда тўғралган сабзавотлар, гўшт ёки балиқ, тухумга сирка, мой ва ш. к. қўшиб тайёрланган яхна овқат.

ВИНО [лот. vinum — узум, ток танаси; айланувчи, ўралувчи] Узум ва мевалар шарбати ёки турпини ачитқилар иштирокида спиртли бижғитиш йўли билан тайёрланадиган ичимлик. *Йулчи винони ҳидлаб, юзини буриштирди. Ойбек, Танланган асарлар. Хўжабеков ниёлачага лоларанг вино тўлдириб, жувонга узатди. Ўз ниёласига беш юлдузли коньякдан қуйди. С. Анорбоев, Оқсой.*

ВИНОЧИ Вино тайёрлаш бўйича мутахассис, шу соҳада ишловчи шахс. *Республика виночилари ҳар йили 16,5 миллион декалитр вино материаллари тайёрламоқдалар.* Газетадан.

ВИНОЧИЛИК Узум ва бошқа мевалар шарбатини бижғитиб вино тайёрлаш. *Виночилик саноати.*

ВИНТ [нем. Gewinde — қирқма, резьба] **1** Бурама резьбали стержень; маҳкамлаш мосламаси. *Винт кесиш. Винт билан маҳкамлаш. Винт ясайдиган станок.*

2 Кема ёки самолётни ҳаракатга келтирадиган механизмнинг айланувчи ўққа ўрнатилган парраги. *Кема винти. Самолёт винти.*

ВИНТОВКА [р. «винт» сўзидан] Стволнинг ичида ўқни айланма ҳаракатлантирадиган винтли қирқмалари бўлган милтиқ. *Кичик калибрли винтовка. Автоматик винтовка. Винтовка затвори.*

ВИНТСИМОН Винт шаклидаги, спираль шаклидаги; бурама, айланма. *Винтсимон зинапоя. Винтсимон ҳаракат.* ■ *Таркибий дейилишининг сабаби, у икки қисмдан — стержень ва унга винтсимон қилиб, спирал*

тарзда ўраладиган тишли нўлат лентадан иборат. «Фан ва турмуш».

ВИНЬЕТКА [ф. vignette — узум новдалари ва баргларидан қилинган безак < vignе — узум] Китобнинг, матннинг бошида ёки охирида расм, нақш кўринишида бўлган безак.

ВИОЛОНЧЕЛЬ [итал. violoncello — кичик контрабас (violone — контрабас)] Бас-тенор регистрли, катта скрипка шаклидаги тўрт торли, камонли мусиқа асбоби.

ВИРАЖ [фр. virage — бурилиш, айланиш] махс. 1 Оддий учувчиликда горизонтал текисликда самолётни кескин ёнга оғдириш, 360° буриб учиш усули.

2 Юқори тезликда бораётган автомобиль, мотоцикл ва велосипеднинг эгри чизиқ бўйлаб бурилиши.

3 Автодром, велодром ва яхмакларда нишабли бурилиш жойи.

4 Фотосуратларга ранг беришда ишлатиладиган суюқлик.

ВИРИЛИЗМ [лот. virilis — эркакларга хос, алоқадор] Аёлларда эркакларга хос иккиламчи жинсий белгиларнинг мавжудлиги (мас., соқол, мўйловларнинг ўсиши, овознинг дўриллаши ва б.).

ВИРТУОЗ [итал. virtuoso — ўз ишининг устаси, талант < лот. virtus — жасорат; истеъдод] Ўз ҳунарини мукаммал, санъат даражасида эгаллаган санъаткор (созанда, хонанда ва б.).

ВИРУСЛАР [лот. virus — ўсимлик шираси; заҳар] Фақат тирик ҳужайраларда кўпайиб, одам, ҳайвон, ўсимликда юқумли касалликлар кўзгатувчи микроорганизмлар. *Грипп вирус*. ■ *Вируслар маълум филътрлардан ўтиб кетадиган бактериялар бўлиб, улар бактериядан кичик бўлади*. 3. Орипов, Кўз илғамас дунё. *Вильсон Смитнинг аниқлашича, гриппи бактериялар эмас, балки ниҳоятда майда-майда, кўз илғамас вируслар вужудда келтирар экан*. «Фан ва турмуш».

ВИРУСОЛОГИЯ [вирус + юн. logos — билим, таълимот] Вируслар ва улар тарқатадиган касалликларни ўрганадиган фан. *Вирусология соҳасидаги муваффақиятлар хавфли вирусли касалликларга қарши янги..*

ВИРУСОЛОГИЯ [вирус + юн. logos — билим, таълимот] Вируслар ва улар тарқатадиган касалликларни ўрганадиган фан. *Вирусология соҳасидаги муваффақиятлар хавфли вирусли касалликларга қарши янги..*

воситаларни ишлаб чиқишга имкон берди. Газетадан.

ВИСИР-ВИСИР шв. Пичир-пичир, шивир-шивир. *Улар «Ёқут бошқоронғи, Қодиржондан боласи борга ўхшайди», деган висир-висирни қулоқдан қулоққа ўтказиб юборишди*. А. Абдувалиев, Бизнинг йўлимиз.

ВИСИРЛАМОҚ шв. Пичирламоқ, шивирламоқ. *Ҳожи хола, араванинг гижири-гижирида биров эшитиб қоладигандай, шип-шишини яна ҳам пасайтириб, жувон қулоғига висирлади*. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ВИСКИ [ингл. whisky — ҳаёт суви; ароқ] Ўткир (кучли) инглиз ароғи. *..қўярда-қўймай хонасида роппа-роса тўрт соат олиб ўтирди*. *Эшикни қулфлаб қўйиб, элликтадан виски қўйди*. Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ВИСКОЗА [лот. viscosus — ёпишқоқ; қовушоқ] 1 Целлюлозадан махсус йўл билан ишлаб олинадиган ёпишқоқ модда ва ундан тайёрланган сунъий ипак. *Жаҳонда ишлаб чиқариладиган сунъий ва синтетик тола-ларнинг 75 фоизидан ортиқроғи вискоза тола-лардир*. «У ким, бу нима?»

2 Шундай толадан тўқилган газлама.

ВИСКОЗИМЕТР Суюқлик ва газларнинг қовушоқлигини аниқлайдиган асбоб.

ВИСКОЗИМЕТРИЯ [вискоза + юн. metron — ўлчов] Физиканинг қовушоқликни ўлчаш билан шуғулланадиган бўлими.

ВИСМУТ [лот. Bismuthum; нем. Wismut < Wissmat — оқ масса] 1 Менделеев даврий системасининг V гуруҳига мансуб кимёвий элемент; қизғиш-кумушранг, оғир, мўрт металл.

2 Шу металл бирикмаларидан тайёрланган дори.

ВИСОЛ [а. وصال — боғланиш; севги алоқалари; эришув, етишув] айн. **васл**. *Мен биламан, соғингансан, вафולי дилдор, Яқинлашиб келмоқдадир висол кунлари*. Миртемир. *Қул учун озодликдан, ошиқ учун ўз жонони висолидан яхшироқ нарса йўқ*. С. Айний, Дохунда.

ВИСТАВКА [р. «выставить» сўзидан — кўрсатиш; кўргазма] қ. **кўргазма**. *Илғор тажрибаларни оммалаштириш мақсадида ташкил этилган виставка жуда катта аҳамиятга эга бўлди*. Газетадан.

ВИТ тақл. с. Бедана ва ш. к. қушларнинг овози ҳақида. *Бедананинг «вит» дегани — қочгани*. Мақол.

Вит демоқ с. т. дағл. Қочмоқ, енгилмоқ, ўйиндан чиқмоқ. *Қулидан келмаса, «вит» деб майдонни бўшатиб қўя қолсин-да!* У. Исмоилов, Сайланма.

ВИТАМИН(ЛАР) [лот. vita — ҳаёт + amin < amtiac] Инсон ва ҳайвон организмнинг одатдаги ҳаётий фаолияти учун зарур моддалар, шундай моддалари бор препарат; дармондори. *Ҳозирги кунда 30 га яқин витамин маълум. Витаминларни соддароқ белгилаш учун лотинча ҳарфлар қўлланади. «У ким, бу нима?». Нон маҳсулотлари таркибида оқсил, турли минерал моддалар ва витаминлар бўлиши муҳим аҳамиятга эга. «Фан ва турмуш».*

ВИТАМИНЛИ Таркибида витамин бўлган; витаминга бой. *Витаминли овқат. Витаминли ўсимликлар.* ■ *Бу йил ўт-ўланларнинг кўп бўлиши кўпроқ витаминли ўт уни тайёрлаш имконини беради.* Газетадан.

ВИТ-ВИТ «Вит» ва шунга яқин товушларни, унга тақлидни билдиради. *Ҳар томондан «вит-вит», «чиғи-чиғи» деб сайраган қушларнинг турли қўшиқлари сойнинг нашъасига мос бир музика ҳосил қилган.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ВИТРАЖ [фр. vitrage < vitre — дераза ойнаси < лот. vitrum — шиша] Дераза, эшик ва ш. к. га рангли шиша парчаларини териб ёки ёруғлик ўтказадиган бошқа материаллардан фойдаланиб, нақш, тасвир ишлаш санъати. *Мозаикага яқин турадиган санъат турларидан бири витраж — шишани ҳар хил суратлар билан безаш санъатидир.* М. Аминжонова, Шишанинг кашф этилиш тарихидан. *Жануб томонида металл витраждан ташқари қуёш нурларини қайтарувчи осма темир-бетон панжаралар ишланган.* Газетадан.

ВИТРИНА [фр. vitrine < vitre — дераза ойнаси] Савдо корхоналарида, магазинларда, суратхоналарда моллар, экспонатлар ва ш. к. ларнинг намуналарини қўйиш учун махсус жиҳозланган ойнаванд қути, шкаф, ойна. *Магазин витринаси. Витринага қўйилган мол.* ■ *Витамин танқислиги эндиликда хавфли эмас; дорихоналарнинг ойнали витриналарига қўйилган турли хил витамин нўхатчалари, эритмалари ва шарбатлари соғлиғимизнинг ишончли дўстларидир. «У ким, бу нима?». У одати бўйича дарсхонадан ҳаммадан кейин чиқиб, севимли гўшасига —*

газета витриналари хиёбонига йўл олди. Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари.

ВИЦЕ- [лот. vice — ўрнига; бамисоли, ўхшаш] Ўзлашма қўшма сўзларнинг «ўринбосар», «ёрдамчи» деган маъноларни англатувчи биринчи таркибий қисми. *Вице-президент.*

ВИЦЕ-АДМИРАЛ [вице.. + адмирал] Адмираллик унвонининг контр-адмиралдан юқори, адмиралдан қуйи даражаси ва шу унвонга эга бўлган киши.

ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕНТ [вице.. + президент] 1 Президент ўринбосари.

2 Баъзи илмий муассасалар (академия, илмий жамият қабилад)да, халқаро ташкилотларда сайлаб қўйиладиган лавозим (мас. Ўзбекистон Фанлар академиясининг вице-президенти. Халқаро Олимпия комитетининг вице-президенти.).

ВИШ тақл. с. Чўзиқ «ш» тарзидаги товуш ва унга тақлидни билдиради. *Илон виш этиб, бошини кўтарди.* ■ *Тахталардан ясалган икки қават сўрида чақалоқ бармоғидай келадиған виш-виш овоз чиқаради. Қуртлар шамолдай виш-виш овоз чиқариб, сўнги барглари шипирмоқда эди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ВИШИЛЛАМОҚ «Виш-виш» товуш чиқармоқ, «виш-виш» қилмоқ. *Паровоз вишиллади. Ўтин вишиллаб тутаётир. Илон вишиллади.* ■ *Чол қопқоғидан вишиллаб буғ чиқаятган самовар олдиға келди.* С. Караматов, Олтин қум. *Абдулаҳад.. гоҳ оловга қарайди, гоҳ бурқиган идишларда вишиллаган моддаларни темир асбоб билан айлантиради.* Ойбек, Навоий.

ВИШКА [р. вишка — тепалик; минора] 1 Баланд минора шаклидаги иншоот. *Кузатиш вишкаси. Бурғилаш вишкаси. Парашиот вишкаси.* ■ *Ўнг томонда тоғ оралиғидаги нефть қудуқларининг вишкарлари кишига шох-шабалари қуйиб кетган даракхларни эслатади.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар.

2 кўчма Олий жазо — ўлим жазосининг маҳбуслар орасидаги номи. *Бунақа шилта ишни менга илма, начальник.. Бу қилиғиндан вишканинг ҳиди келиб турибди.* Т. Малик, Шайтанат.

ВИҚОР [а. وقار — жиддийлик, салобат, улуғворлик] кт. 1 Мағрурона ва улуғвор кўриниш; салобат. *Водийдан ўтарди дарёйи азим, Вазмин оқишида салобат, виқор.* С. Абдуқаҳҳор. *Қордай ярқироқ янги салла ўраган*

махдум виқор билан йўталиб, меҳмонхонага кирди. Ҳ. Фулом, Машғал.

2 Мағрурлик туйғуси, мағрурлик, гурур. Қиёфасидан ғолиблик виқори ва мағлуб бўлганга шафқат акс этиб турарди. С. Анорбоев, Оқсой. Ойнининг остида, музей тўрида Шишада туради бир сиқим тупроқ.. Уни кўрганларнинг кўкси тоғ бўлиб, Кўзида тенги йўқ виқор ёнади. Шухрат.

ВИҚОРЛИ Мағрур, улуғвор ҳолатли, мағрурлик ва улуғворлик ифодасига эга. Фарғона, Қўқон шаҳарларининг виқорли қиёфаси, Самарқанднинг қадимий обидалари ва, ниҳоят, Ўзбекистон пойтахти Тошкентнинг чиройи, улуғворлиги мени мафтун этди. Газетадан. Унинг юзи виқорли тус олди. С. Анорбоев, Оқсой. Аллақандай таниш башаралар кўз олдига келди: бири виқорли, бошқаси нозли. С. Анорбоев, Оқсой.

ВКЛЮЧАТЕЛЬ [р. «включить» сўздан – улагич] Электр токини улайдиган асбоб; электр калити. Анна туриб, девордаги включателни чиқиллатган эди, уч лампали қандил ёғдуси нотинч ва ҳаяжонли юзларга тушиди. П. Қодиров, Уч илдиз.

ВОАЖАБ(О) [ф. + а. *واعجا* – жуда қизиқ, ажойиб] эск. айн. **ажабо**. .. бизнинг хотинга қорнингиз орқа умуртқангизга ёпишиб юрса, ёқасиз. Воажаб, воажаб! Ф. Мусажонов, Сабоқ, Сураткаш илжайди. Воажаб! С. Сиёев, Ёруғлик.

ВОБАСТА [ф. *وابسته* – боғлиқ, алоқадор; қарам] эск. кт. Бир-бирига боғлиқ, мос, мувофиқ; уйғун. Муҳаббат ҳуснга вобаста. ■ Аждодларимизнинг асотирий дунёқарашидagi илон тотеми билан вобаста айрим саҳифалар билан танишамиз. Газетадан. Бу улкан майдондаги сон-саноксиз одамлар орасида шу икки дилгина бир-бирини англар, бир-бирига ҳамоҳангу вобаста эди. «Ёшлик».

ВОВ тақл. с. Ит вовиллаганда чиқардиган товушни ва унга тақлидни билдиради. Мирёқуб Мирзабобони ёнига олиб, дарвоза дарчасидан кўчага чиққан ва қишлоқ итларининг вов-вовлари ўртасида кета туриб, жоҳил сўфининг қайсарлигини синдириш учун турли-туман тадбирлар ахтарарди.. Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ВОВАЙЛАТО 1 айн. **вовайло**.

2 Войвойлаш, байбайлаш.

ВОВАЙЛО [а. *واويلا* – афсус, аттанг, эвоҳ] унд.с. Оҳ-воҳни, ҳасратни, афсус-надо-

матни ифодалайди. Вовайло қилмоқ. Нега булут аро боқасан, офтоб, Нега куйларда ҳам дариғ, вовайло? Миртемир.

ВОВИЛЛАМОҚ 1 «Вов-вов» деган овоз чиқармоқ; хурмоқ. Ит вовиллади. ■ Ғазабланган кучуқларнинг вовиллаши, томошачиларнинг қийқириши кўкни қоплайди. Ойбек, Танланган асарлар. Изма-из келаётган Йўлбарс вовиллади. Ота орқасига қайрилиб қараса, салт отличқа кўзи тушиди. С. Анорбоев, Оқсой.

2 кўчма с. т. Ақилламоқ, ўшқирмоқ, қопмоқ. [Эшон:] -Сенга ким қўйибди бундай гапларни! – деб вовиллаб берди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ВОДАРИФ(О) [ф. *وادريفا* – э афсус, аттанг] унд. с. Афсус-пушаймонни, оҳ-воҳни ифодалайди. Водариғо! Бу қандай гап! ■ Яккалашса, келар эди зўрлигим, Водариғо, кўрсатмадим эрлигим. Асир қолиб, келди қаттиқ хўрлигим, Қизилбоша банди бўлдим, найлайин. «Гўрўглининг туғилиши». Бировнинг ҳалоллиги биров суядиган замон экан-да, водариғ! С. Сиёев, Ёруғлик.

ВОДЕВИЛЬ [фр. *vaudeville* < *vau de Vire* – Вир дарёси водийси – “водевир” халқ ашулалари тарқалган жой] **1** Куплетли кўшиқ, романс, рақс, мусиқа жўрлигида ижро этиладиган, латифасимон мазмунга асосланган енгил комедия.

2 Водевиль охирида унинг ижрочилари томонидан томошабинларга қарата айтиладиган сўнгги кўшиқ.

ВОДИЙ [а. *وادى* – водий; қуриб қолган ўзан; жарлик] **1** Дарё бўйлаб чўзилган ёки тоғлар орасидаги кенг текислик. Дарё водийси. ■ Катта-кичик водийларни қоплаб ётган туман худди кўлга ўхшаб кўринар эди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. Бир томонингиз – харсанглар макони, иккинчи томонингиз – уфққа туташ ям-яшил водий. Ж. Абдуллахонов, Орият.

2 Умуман экин экиладиган, обод ер. Амударёни жиловласак, Ўзбекистонда бутун-бутун янги пахта водийлари яратилади. Ойбек, О. в. шабадалар.

3 Умуман, мамлакат, юртнинг бир бўлаги; диёр. Чўлқуварлар бир мақсад – Сурхон, Шерободни боғ-роғли водийга айлантириш орзуси билан яшамоқдалар. «Ўзбекистон кўриқлари». Бу чол Гулистондагина эмас, бутун водийда «чавандоз» номини олган улоқчи эди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

4 кўча Бирор нарса учун хос бўлган жой, макон. *Афтидан, унинг ўзи ҳам афсонвий гўзаллик водийсини кўришга ошиқарди.* С. Кароматов, Олтин қум. *Ротамиз жангчилари ярадорларни кўтариб чиқишар, ҳалок бўлганлар ўрнига ёрдамчи жангчиларни эргаштириб, «ажал водийси»га кириб боришарди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат. *– Мен ўлим водийсида хизмат қилганман, – деди ошпаз.* Ойбек, Қуёш қораймас.

Жунун водийси Мажнунлик, телбалик олами. *Жунун водийсига мойил кўрармен жони зоримни.* А. Навоий. **Ишқ водийси** Ишқ-муҳаббат олами. **Фано водийси** Йўқлик (йўқ бўлиш) олами. *Чиқолмай сира маълум гирдобдан, Фано водийсини кезган бандалар.* Ғайратий.

ВОДОВОЗ [р. вода – сув + воз(ить) – ташимоқ] с.т. Сув ташийдиган машина. *Шаҳарча томондан ҳам водовозлар кела бошлади.* П. Қодиров, Эрк. *Водовоз келиши билан вагонлардан кишилар, хотинлар, болалар сакраб тушишди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

ВОДОКАНАЛ [р. вода – сув + лот. canalis – қувур, нов] Сув ўтказиш тизими, тармоғи. *Водоканал ходимлари келиб, машиналар билан кавлашади, тўғрилашади, кўмишади.* Газетадан.

ВОДОКАЧКА [р. вода – сув + качка – (насос билан) босиб чиқариш] Сув чиқарувчи насослар ўрнатилган махсус бино. *Водокачка очилиш маросими катта тўйга, каттакон сайишга айланиб кетди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ВОДОЛАЗ [р. вода – сув + лаз(ить), лезть – кирмоқ, тушмоқ] с.т. қ. **гаввос.** ..сув ости техника бошқармасининг водолазлари ва электрпайвандчилари.. газ қувурларини дарё тубига ўрнатадилар. Газетадан.

ВОДОПРОВОД [р. вода – сув + про-вод(ить) – ўтказмоқ] Саноат ва маиший эҳтиёжларни сув билан таъминлаш учун қурилган сув қувурлари, насос станциялари ва ш. к. тизими. *Тошкент водопроводи. Водопровод тармоғи. Водопровод суви.* ■ *Водопровод учун кавлаб қўйилган чуқурлар қоронғида ваҳимали кўринади.* Э. Раймов, Ажаб қишлоқ. *Кампир водопроводдан сув олиб, ҳовлига сепмоқчи бўлди.* «Гулдаста».

ВОДОПРОВОДЧИ Водопровод қуриш ва тузатиш ишларида ишловчи мутахассис ишчи.

ВОДОРОД [р. вода – сув + род(ить) – туғиш, туғдириш] Кислород билан кўшилиб, сув ҳосил қиладиган, Менделеев даврий системасининг I гуруҳига мансуб рангсиз, ҳидсиз енгил газ; кимёвий элемент. *Водород билан тўлдирилган азростат.* ■ *Лойиҳага кўра, уй чердагига ўрнатилган қуёш батареяси сувни кислород ҳамда водородга ажратади.* «Фан ва турмуш».

ВОЕЙ унд. с. Қаттиқ алам ёки ортиқ даражадаги завқ, қувонч каби ҳис-туйғуларни ифодалайди. *Воей, ёш бола деган шунақа ширич бўладими!* ■ [Майсара Ҳидоятга:] *Келин қўрққанидан ҳуши кетиб қолди, икковингиз-ку майли, бу ўртада мени худо урди. Худди тилка-тилка қилади-да, воей!* Ҳамза, Майсаранинг иши.

ВОЕНКОМ [р. “военный комиссар” бирикмасининг қисқартмаси] с.т. эск. Ҳарбий комиссар. *Ана энди военкомнинг мардикорга қараб айтаётган сўзи.. “Ўзбек фольклори”.*

ВОЕНКОМАТ [р. “военный комиссариат” бирикмасининг қисқартмаси] Ҳарбий комиссарлик. *Нормат узр айтгунча, шофер жавоб қилди: Соат тўққизда военкоматда бўлишимиз керак.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ВОЖАК [р. “вожати” < “водить” сўздан – бошлаб, бош бўлиб борувчи] с.т. эск. Бошқариб, раҳбарлик қилиб борувчи шахс; бошлиқ. *– Комсомолсиз? Мен сизнинг вожакингиман. Айтинг, ахир, хотинингизни нега ташлаб кетдингиз? – Вожак бўлиш у ёқда турсин, пайғамбар бўлсанг ҳам, айтмайман.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

ВОЖАТИЙ [р. “вожати” < “водить” сўздан – бошлаб борувчи] эск. I Пионер отряди, болалар уйи, комсомол қабиларда отряд, дружинанинг раҳбари. *Пионерлар лагерини тарбиячи ва вожатийлар билан таъминлаш масалалари ҳал этиб қўйилди.* Газетадан.

2 с.т. Трамвай ҳайдовчиси. *..Тошкент трамвай ишхонасига кирди. Вожатий бўлиб ишлади.* Газетадан.

ВОЖИБ [а. واجب – зарур, керакли, мажбурий; мажбурият, бурч] I дин. Ҳар бир мусулмонга пайғамбар томонидан буюрилган, бажарилиши мажбурий, зарур бўлган амал тури. *Уч хил амал бордирки, улар ҳар бир мўмин зиммасига вожибдир.* «Фан ва турмуш».

2 с. т. Бажарилиши мажбурий. [Барногул:] *Амри подшо вожиб, ҳеч ким тарки вожиб қилолмайди. «Орзигул». Биз дўконни ёпиш хусусида амри фармон берган эдик. Ё бизнинг амримиз сенга вожиб эмасму?* С. Сиев, Аваз.

ВОЗ: воз кечмоқ 1 Эгалик ёки фойдаланиш ҳуқуқидан, имкониятидан кечмоқ, фойдасидан, баҳридан ўтмоқ. *Меросдан воз кечмоқ. Ҳақидан воз кечмоқ.* ■ У [Турғун] *Саодат учун ҳамма нарсадан воз кечишга ҳозир эканини ёзган эди. О. Ёқубов, Тоғ қизи.*

2 Бирор фикр, хатти-ҳаракат ва ш. к. нинг зиддига қарор қилмоқ, ундан қайтмоқ. *Немислар роса қирғин ўқига учрагач, ҳужумдан воз кечиб, орқага.. қайтишга мажбур бўлди. Т. Рустамов, Мангу жасорат. Аҳмаджон ҳозирча хат ёзишдан воз кечди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.*

ВОИЗ [ا. واعظ — тарғиб қилувчи, ваъзхон] 1 *дин.* Диний мазмунида ваъз қилувчи, ваъз айтувчи, ваъзхон, ваъзгўй. *Кейинчалик Доий Хивадаги Жоме масжидига воиз қилиб тайинланди. «ЎТА».*

2 *эск. кт.* Насихатомуз ёки ташвиқий нутқ сўзловчи, нотик. *-Энди реакциянинг аврағич воизлари мусулмонлар бирлиги тўғрисида кўкрақларига уриб, дарё-дарё сўз қуядилар, — деди Муҳаммад Жамол. Ойбек, Нур қидириб.*

ВОИЗЛИК Воиз вазифасини бажариш; ваъзхонлик, нотиклик.

ВОЙ *унд. с.* Қаттиқ оғриқ, алам туйғусини ифодалайди. *Мен унинг қўлини қаттиқроқ қисдим. Маҳбуба «вой» деб юборди. О. Ёқубов, Икки муҳаббат. Уринг, Урмонжон ака! Сўйинг! Қоним оёғингизга тукилсин. Вой десам, инсон эмасман!* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Ҳаяжон, кўрқув ва, аксинча, севинч, ҳайрат, таажжуб каби ҳис-туйғуларни ифодалайди. *-Бу нима? Вой, қўлогингиз орқаси ҳам озгина қонабди, — деди Гулнор кўрқиб [Йулчига]. Ойбек, Танланган асарлар. «Вой шайтонлар, роса ўхшатибди!» деди-да, жимгина томошага берилди. Ойбек, Танланган асарлар. Кечқурун кўча эшиги тақиллади-ю, кампирнинг «Вой ўрғилай! Вой, гиргиттон» деган товуши эшитилди. Ойбек, Ҳаҳл ўтмай эшикдан Самандаров кирди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

Охири вой Охири, оқибати ёмон (бўлади). *Ваъдабозлик, ёлгончилик, кўзбўямачиликнинг ҳам умри қисқа, охири вой!* «Муштум» **Ҳолига вой** Ҳоли ёмон, аҳволи оғир. *Йигидан кўзлари, қовоқлари қизариб шишган Шоқосим етиб*

келди: -Вафот қилди жонкашим, дардкашим. Ҳозир қўлимда жон берди. Ҳолимга вой! Ойбек, Танланган асарлар.

ВОЙБЎ(Й) *унд. с.* Ажабланишни, ҳайратни ифодалайди. *Муса Назарович соатиға қараб, шошилиб ўрндан турди: -Войбўй, ўтириб қолибман, у ёқда ишим ошиб-тошиб ётибди. П. Қодиров, Уч илдиз. [Орипов:] Ҳўш, хоним, қаерга келган эдик? Менга қаранг, войбўй, мунча қовоғингиздан қор ёғяпти. З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.*

ВОЙВОЙЛАМОҚ Дод-вой қилмоқ, вой-вой деб қичқирмоқ (оғриқ, қайғу-алам, кўрқув ва ш. к. туфайли). *Миришаб кучаниб туриб, (боланинг ўнг қўлогини) зарб билан тортган эди, оғриқ жонидан ўтиб кетди, шекшлли, бола войвойлаб юборди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

ВОЙДОД *унд. с.* 1 Ёрдамга чақириб, бирон иш, хатти-ҳаракат ва ш. к. га чидай олмаслик, норозилик нидоси. *-Дод! Войдод! Қароқчилар босди!!! — доvon орқасидан икки хотин фарёд кўтариб чиқди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Войдод, халойиқ, бу қандай эркакки, хотинини бировга кўшиб қўйиб, ўзи эшик пойлаб ётади. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин.*

2 Ўта завқланиш, хурсандликни ифодалайди. *-Войдод! — Мирсалимов бамисоли товуқдай қийқанглаб кулди. «Гулдаста». [Мулладўст:] Войдод, мен айтдим, чимматнинг ёнбошидан қарайдиган бўлиб қолди, деб. Ҳамза, Майсаранинг иши.*

ВОЙДОДЛАМОҚ Войдод деб қичқирмоқ, дод-фарёд кўтармоқ, ёрдамга чақириб додламоқ.

ВОКАЛ [лот. vocalis — овозли, хушовоз; унли] Ашулага, ашулачиликка оид: ашула қилиб айтиш учун мўлжалланган. *Вокал мусиқа.* ■ *Фестиваллар Ўзбекистон пойтахтида кучли вокал мактаби шаклланаётганидан далолат беради.* Газетадан.

ВОКАЛИЗМ Бирор тилнинг унли товушлар тизими. *Бухоро шевасининг вокализмидаги специфик хусусиятлар сифатида қуйидагиларни қайд этиш мумкин.. «ЎТА».*

ВОКАЛИСТ Ашулачилик санъати мутахассиси; моҳир ашулачи; санъаткор. *Республикамизда мусиқа санъатининг тез суръатлар билан ривожланиши.. малакали вокалистлар етишиб чиқишига замин тайёрлади.* Газетадан.

ВОКЗАЛ [ингл. Vauxhall, айн. Вокс кошонаси – Лондондаги сайргоҳ боғнинг номи] Йўловчилар ва транспортга хизмат кўрсатиш учун мўлжалланган бино, бинолар мажмуи (Вокзалнинг темир йўл вокзали, автовокзал каби турлари бор). *Кеч соат ўнга яқин поезд жўнади-ю, у деразадан қўл силкита-силкита кўринмай кетган Гавҳарни кўз олдидан кетказолмай, вокзалдан секин чиқди.* П. Қодиров, Уч илдиз. *Йўлдош вокзалда эшелон жўнашга тайёр турганини кўрди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

ВОЛА [а. والە – шайдо; мафтун, ҳайратда қолган; ақл-хушини йўқотган] *эск. кт.* Мафтун, ҳайратда, ҳайрат ҳолатида бўлиш. *Не ажаб, сизга ҳама вола экан..* Ҳабибий. *Тушимми ё ўнгимми – унга қараб қолдим, кўзимда вола.* Ш. Раҳмон, Юрак қирралари.

Вола бўлмоқ Мафтун бўлмоқ, ҳайратли ҳолатга тушмоқ. *Бўлибман, нетай, бир пари воласи, Қизил юзлари гулшаним лоласи.* Ҳабибий. *Йўқ, ул пиёла эрмас, Санъат экан мукамал, Кўрганда этти иқлим Ҳайрону вола бўлгай.* Э. Воҳидов, Мухаббатнома.

ВОЛАН [фр. volant – учадиган] Бадминтон ўйинида: бир томони патли тўпча, коптокча.

ВОЛАПЮК [volapuk < ингл. world – жаҳон + speak – гапирмоқ, сўзламоқ: “жаҳон тили”] Сунъий халқаро тиллардан бирининг номи (оммалашмаган).

ВОЛДИР Шох ёки металлдан ясалган соққа; золдир. *Биласизми, қаҳратон қиш, қор бўрони қутурган пайт. Туф десанг, тупугинг ерга муз волдир бўлиб тушиб ўйнаб кетади.* Ш. Фуломов, Бўз ер уйғонди.

ВОЛЕЙБОЛ [ингл. volley – уриб қайтармоқ + ball – тўп] *спрт.* Қарши команда майдонида тўпни қўл билан уриб, тўрдан ошириб тушириш ўйини. *Волейбол ўйнамоқ. Волейбол майдони. Волейбол командаси.* ■ *Волейболни ҳамма ерда ўйнаш мумкин. Бунинг учун фақат тўп, тўр, 9 x 18 метрли текис майдонча ва ҳар бири 6 ўйинчидан иборат икки команда керак. «У ким, бу нима?» [Қудрат].. мактаб майдончасида волейбол ўйнаётган болаларга қўшилди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ВОЛЕЙБОЛЧИ Волейбол ўйновчи спортчи. *1963 йили Москвадаги жаҳон чемпионатида япон волейболчилари тўп узатишда кўп очкони қўлга киритдилар. «У ким, бу нима?».*

ВОЛИДА [а. والده – она] *эск. айн. она.* *Волидамиз бетоб ётган эканлар, мени кўриб ҳушдан кетдилар. А.Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Икки тарафимизни ёғий босган. Волидангиз тайинлаб юбордилар. Дарҳол Андижон қўрғонига бориб, бекларни тўпламоқ керак.* П.Қодиров, Юлдузли тунлар.

ВОЛИДАЙН [а. والدین – ота-она] Ота-она. *Ота-оналар фарзандларига, болалар эса волидайн умрига барака беришини сўраб, Яратганга ёлбордилар.* Т. Малик, Шайтанат.

ВОЛИ(Й) [а. والى – ҳоким, ҳокимият вакили] Ўрта асрларда Шарқ мамлакатларида хон ва подшоҳ томонидан тайинланадиган вилоят ҳокими.

ВОЛОСТЬ [р. волда – ҳокимият] *тар.* Чор Россиясида ва СССРда 1919–1929 йиллардаги районлаштиришга қадар уезд таркибига кирувчи қуйи маъмурий-худудий бўлинма. *..ер бўлиш вақтида волость ер қўмитасидан тўқайга Арслонбеков вакил бўлиб келган. Ҳ. Фулом, Машъал. Қисқаси, намуна фирқа ячейкаси билан волость комсомол ёшлар қўмитасининг ношир афкори “Ёш куч” деворий газетасини чиқара бошлади.* Н. Сафаров, Жасоратнинг давоми.

ВОЛЬТ [итал. < италян физиги А. Вольта (Alessandro Volta) номидан] *физ.* Халқаро бирликлар тизимида электр токи кучланиши ва электр юритувчи кучнинг ўлчов бирлиги.

ВОЛЬТА [итал.] *вольта ёйи физ.* Электр токи занжирига уланган электродлар орасидаги газда ҳосил бўладиган чўғ ёй.

ВОЛЬТЛИ Маълум вольт кучланишга эга бўлган. *Паст вольтли электр тармоғи. Юқори вольтли қурилма.*

ВОЛЬТМЕТР *физ.* Электр занжирининг икки нуқтаси орасидаги кучланишни ўлчайдиган асбоб.

ВОЛЬФРАМ [лот. Wolframium < нем. Wolfram < Wolf – бўри + Rahm – сўлак, кўпик] Юқори температурада эрийдиган, оғир, жуда қаттиқ оч кулранг металл, Менделеев даврий системасининг VI гуруҳига мансуб кимёвий элемент. *Вольфрам қотишмалари.* ■ *Вольфрам нўлатларни легирлашда, ейилишда чидамли ва иссиқбардош қаттиқ қотишмалар олишда кенг қўлланади.* «Политехника лугати».

ВОЛЮНТАРИЗМ [лот. voluntas – ирода; хоҳиш-истак; интилиш] *1 флс.* Иродани борлиқнинг энг олий кўриниши, тамойили

деб қаровчи, ақл-идрок ва таҳлилга суянишга қарши бўлган фалсафий оқим.

2 Тарихий жараёнларнинг объектив қонуниятларига риоя қилмасдан, мавжуд шарт-шароитлар ва имкониятлар билан ҳисоблашмасдан, ўзбошимчалик билан сиёсат юритиш, ўз хоҳиш-иродасини ҳамма нарсадан юқори қўйиш.

ВОЛЮНТАРИСТ Волонтаризм тарафдори.

ВОЛЮНТАРИСТИК Волонтаристга хос, волонтаризмга асосланган. *Волонтаристик дунёқараш. Волонтаристик назария. Волонтаристик сиёсат.*

ВОНА Корея Республикаси ва Корея Халқ Демократик Республикасининг пул бирликлари.

ВОРИЛЛАБ Равон ва тез (сувнинг оқиши ҳақида) қ. **вариллаб**. *Чинорлар тагидан вориллаб бир ариқ сув чиқиб ётарди. «Ёшлик». Қор эриб, тунука тарновлардан сув вориллаб оқа бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.*

ВОРИС [а. وارث — меросхўр, мерос қилиб олувчи] **1** Мерос олиш ҳуқуқига эга бўлган шахс, мерос эгаси, меросхўр. *Олимхоннинг «фазилатлари» саноқсиз.. ерли-сувли, пулдор одам вафот қилса, унинг ворисларини бир-бири билан жиққамушт қилади. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 кўчма Ўтмишдан, ота-боболардан мерос қолган моддий ва маданий бойликларга эгаллик қилувчилар, уларнинг ишларини давом эттирувчилар. *Ишчи ва деҳқонларнинг муносиб ворисларини тарбиялаш — ҳунар-техника билим юртининг асосий вазифаси. Ҳ. Иброҳимов, Ворислар.*

ВОРИСЛИК Вафот этган шахс (мерос қолдирувчи) ҳуқуқ ва мажбуриятларининг ўз меросхўрларига ўтиши.

ВОРОНКА [р. — ичи тешик нарса; найча] **1** Оғзи тор идишларга суяқлик қуйиш ва филтрлаш учун ишлатиладиган, бир (қуйи) томони найчали, конус шаклидаги асбоб. *Шиша воронка. Керосин воронкаси. Сут воронкаси.*

2 Шу асбоб шаклига эга бўлган нарсага нисбатан қўлланади. *..сартарош оғзидаги носини қўлидаги воронка қилиб ўралган қоғозга ташларкан, «бўлмайдди», деди. «Муштум».*

ВОСИЛ [а. واصل — эришувчи, етишувчи; етиб келувчи; бириктирувчи]: **восил бўлмоқ** экс. кт. Эришмоқ, етишмоқ; бориб етмоқ.

Ёнимга тезроқ келсанг-а, Васлимга восил бўлсанг-а, Тинмай бўсалар олсанг-а, Ёринг нидо айлади. «Тоҳир ва Зухра».

ВОСИТА [а. واسطه — чора, тадбир, усул; ўрта, ўртадаги] **1** Бирор мақсадга эришиш ёки бирор ишни амалга ошириш учун дастак бўлиб хизмат қиладиган нарса, қурол. *Ахборот воситалари. Техника воситалари. Транспорт воситалари. Ишлаб чиқариш воситалари. ■ Дарёдан сузиб ўтиш учун Умаровда қайиқ ҳам, оддий сузиш воситаси ҳам йўқ эди. Т. Рустамов, Мангу жасорат.*

2 Умуман, бирор нарсани амалга ошириш учун хизмат қиладиган, фойдаланиладиган нарса, омил. *Дейдиларки, одатда, севишганлар ўз кўнгилларини тил билан изҳор этолмайдилар, имо-ишора ва баъзан қочириқ гаплар жуда яхши восита эмиш. Шухрат. Шинелли йиллар. Меҳнат интизоми шундай бир воситаки, у ишда уюшқоқликни, ташаббускорликни, ижодкорликни таъминлайди. «Ўзбекистон кўриқлари». Қорақанд меваси билан чинор пўстлоғидан тайёрланган шарбат ҳам қандли диабетни даволашда яхши восита экан. «Фан ва турмуш».*

3 (ў.-п. к. да — **воситасида**) кўм. вzf. Орқали, туфайли. *..фақат у менинг воситамда тўйни бошлаш учун сиздан изн олгани келган экан. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. ..уларнинг [давлатмандларнинг] зиёфатлари воситасида баъзи мадрасаларнинг мударрислари, муҳаррирлари билан ҳам танишди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.*

Восита қилмоқ Восита сифатида ишга солмоқ, фойдаланмоқ. *Мунисхонни шунча ваҳима босдики, онасини восита қилишга сабри чидмай, акаси билан юзма-юз ўтириб гаплашишга мажбур бўлди. А. Қаҳҳор, Сароб.*

ВОСИТАЛИ Воситага эга бўлган, бирор кимса ёки нарса воситаси билан амалга ошириладиган; бавосита.

Воситали тўлдирувчи тлш. Тушум, қаратқич, бош келишикларидан бошқа келишикларда, шунингдек, айрим кўмакчилар билан келган сўзлар орқали ифодаланган тўлдирувчи.

ВОСИТАСИЗ қ. **бевосита**.

Воситасиз тўлдирувчи тлш. Тушум келишигидаги сўз орқали ифодаланган тўлдирувчи.

ВОСИТАЧИ Бирор ишнинг амалга оширилишида восита ролини ўйновчи кимса

ёки нарса. *У билан биз подшонинг амрини юзгага чиқарадиган воситачилар, холос.* К. Яшин, Ҳамза. *..малакали таржимонларнинг етишмаслиги натижасида ханузгача француз адабиёти намуналари воситачи тил орқали таржима қилинмоқда.* «ЎТА».

ВОСИТАЧИЛИК Воситачи ишини бажариш, воситачи бўлиш. *Махдум Сафар бўзчини мулла Абдурахмон тарафидан воситачилик учун жўрттага келган, деб ўйлади.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ВОТУМ [лот. votum – тилак, истак, хоҳиш] Сайловчилар ёки вакиллик органларининг кўпчилик овоз билан қабул қилган қарори ёки фикри.

ВОФУРУШ [ф. فروش – очик + وا – сотувчи] эск. 1 Оёқ кийимлари билан савдо қилувчи дўкондор. *Исоқ отанинг қўлидан чиққан кавуш бежирим, бекам-кўст бўлгани учун, вофурушлар уларни жон деб сотиб олишарди.* М. Осим, Тилсиз гувоҳ. *Кўнчилар қайиш, сахтиён.. тайёрлаб, вофурушларга улгуржи ёки пойабзал тикадиган косибларга чакана сотадилар.* Н. Сафаров, Наврўз.

2 Эгар, ўроқ каби буюмларни олиб сотувчи дўкондор.

ВОЯ [ф. وایه – ҳисса, насиба; истак, эҳтиёж; ақл, эс]: **вояга етмоқ** 1 Улғайиб баалоғатга (баалоғат ёшига) етмоқ. *Вояга етган қиз.* ■ *Маълумки, сўнги йилларда ичкилик-бозлик ва гиёҳвандлик вояга етмаган болалар ўртасида ҳам кенг тарқалмоқда.* Газетадан.

2 Умуман, ёш ва бошқа жиҳатдан етук (етилган) даражага эришмоқ. *-Мен шундай табаррук, фидокор инсонни туғиб вояга етказган онани албатта кўришим керак, – деди меҳмон.* Назармат. *Жўрлар баланд сайрайди. Мадатов оиласида 8 фарзанд туғилиб вояга етди.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

3 Маълум бир иш, фаолиятда етукликка, камолотга эришмоқ. *..оқсоқол ёзувчилар қурултойга ўз кўз қорачиқларидек ардоқлаб вояга етказган ўнлаб талантли шоғирдларини эргаштириб келдилар.* Н. Сафаров, Оловли излар.

4 Униб, ўсиб етилмоқ. *Даромадни егани-ку еган, вояга етган мева дарахтларини кесиб кетаётгани нимаси?* «Муштум». *..ташлаган данаклар кўкариб, вояга етиб, ҳосилга ҳам кирибди.* С. Анорбоев, Йўлда йўлдош бўлганлар.

ВОҚЕ(Ъ) [а. واقع – йиқилаётган; содир бўлаётган; рўй бераётган; ҳақиқий]: **воқе бўлмоқ** кт. Содир бўлмоқ, рўй бермоқ, юз бермоқ; келиб чиқмоқ. *Эртаси кун бутун Марғилон деярлик Маликбойнинг майдонида воқе бўлган ишга жуда ҳайрон эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ВОҚЕА [а. واقعه – ҳодиса; ҳол, ҳолат; жанг] Воқе нарса, иш-ҳодиса, ҳолат ва ш. к. *Кутилмаган воқеа. Тарихий воқеа. Халқаро воқеалар. Қувончи воқеа. Қизиқ воқеа. Нохуш воқеа. Муҳим воқеа.* ■ *Бу фильмдаги воқеаларни айтишга одам боласининг тили бормас эди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Ўзи билан боғлиқ бўлган бир неча воқеаларни ҳам сузлаб берди.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув. *Фарғона водийсида энг буюк, тарихга кирган воқеа Катта Фарғона каналининг қазилишидир.* «Ўзбекистон кўриқлари». *Романнинг бадиийлигига соя ташлаб турган воқеалар баъзи ўринларда ортиқча чўзилиб кетади.* С. Кароматов, Олтин қум.

ВОҚЕАН [а. واقعا – ҳақиқатан] рвш. эск. кт. Ҳақиқатан, дарҳақиқат; дарвоқе, айтганча. *Кутидор ўзича нима тўғрисидадир ҳисоб юритди-да: -Воқеан, сиз мени эслай олмайсиз, – деди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *-Ҳай, воқеан, – деди махдум, кулги ораси тўхтаб.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ВОҚЕАНАВИС [воқеа.. + ф. نویس – ёзувчи] 1 Воқеликда юз берган, ҳақиқий ҳодисаларни акс эттирувчи ёзувчи. *Шолохов – атоқли санъаткордир.. талантли ва ростгўй воқеанависдир.* Газетадан.

2 эск. Расмий йўл билан қўйилган махфий агент; махфий кузатувчи; айғоқчи, жосус. *-Эҳтиёт бўлиш керак, – астагина шивирлаб насиҳат қилади халфа ва шоғирдларга бобом. – Шу кунларда палиса ғиз-ғиз санғиб қолди, воқеанавислар урчиб кетди.* Ойбек, Болалик. *Ҳусайн Бойқаро.. ўзининг воқеанавислари орқали.. олиб турган маълумотларини сузлади.* Ойбек, Навий.

ВОҚЕИЙ [а. واقعی – ҳақиқий, амалдаги] 1 Воқе ҳолатли, ҳақиқатан рўй берган; чин, реал. *Воқеий ҳодисалар.*

2 Воқе ҳолатда бўлган нарсаларга оид, улар ҳақидаги. *Воқеий ҳикоя.* ■ *Адабиётимиздаги ҳужжатга, ҳаётда бор фактларга асосланиб ёзилган воқеий асарлар катта салмоққа эга.* Н. Сафаров, Жасоратнинг давоми.

ВОКЕЛИК Табиий ва ижтимоий-тарихий ҳодисаларни ифодаловчи объектив реаллик. *Ҳар бир миллий тил воқеликни билиш жараёнини мустақил, ўзига хос равишда акс эттириш характериغا эга. «ЎТА». Бу даврда эртак ва афсоналар чинакам воқеликка айланмоқда.* Газетадан.

ВОКИФ [а. واقف — тўхтаб қолган, турғун; хабардор, билувчи] Бўлиб ўтган ёки бўлажак воқеа, ҳодисадан, махфий нарса, сир ва ш. к.дан хабари бор; хабардор. *Ота-она ва ҳатто ҳамма нарсадан воқиқ буви кўз олдиди.. Ҳафиза тамоман ўзгаргандай бўлди.* Мирмуҳсин, Умид. *У амирнинг қушбегиси.. давлатнинг барча ички-ташқи сирларидан воқиқ.. ҳазратнинг наздида кемадай қалқиб турган шаҳар сирларидан ҳам хабардор.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

Воқиқ бўлмоқ Хабар топмоқ, хабардор бўлмоқ; билмоқ. *Сиз шундай қилингни, бола сиздан сир яширмасин. Ана унда.. сиз унинг бутун хатти-ҳаракатидан воқиқ бўлиб турсиз.* С. Зунунова, Янги директор. *Орадан уч кун ўтган, Довуд ҳукумати бу шов-шувдан воқиқ бўлиб, Тоҳирни саройга чақиринди.* Мирмуҳсин, Чодрали аёл.

ВОҲ унд. с. Гам, қайғу, алам, афсус ёки оғриқни ифодалайди; оҳ, вой. *Турфа савдолар бошига тушди, кетди ихтиёр, Воҳ, ўтарга ўхшади энди умр занжирда.* Ҳамза. *Қизил гулдай хотиним қолди.. Воҳ, воҳ, пешонам.. Ёдима тушса, жигарим хун бўлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ВОҲА [а. واحه — саҳро ўртасидаги сувли, кўкаламзор жой] Чўл ва чалачўлларда обод қилинган ер. *Зарафшон воҳаси. Хоразм воҳаси.* ■ *Бир томчи сувга зор бўлиб ётган дашт ўзлаштирилиб, маъмурчилик воҳасига айлантирилиб, Оқар қишлоғи аҳолиси қараб турармиди. «Ўзбекистон кўриқлари». Воҳанинг узунлиги нари борса уч-тўрт фарсанг, кенглиги кўп бўлса бир фарсанг келар. О. Ёқубов, Кўҳна дунё. Тупроғи серунум, иқлими мўътадил, аммо суви камчил Қашқа воҳасини боғ-роғларга айлантириш қадимий орзу эди. «Ўзбекистон кўриқлари».*

ВОҲАСРАТО [ф.+а. واحسرتا — қаттиқ қайғуриш, ачиниш ва ш. к. да айтиладиган сўз] кам кўлл. **1** унд. с. Ачиниш, қайғуришни билдиради.

2 Ачинарли, аянч ҳолатли. *Наҳотки унинг қисмати бир умрга шундай воҳасрато бўлиб*

қолиб кетса. К. Яшин, Ҳамза. *1930 йилда Қашқадарё қишлоқларига.. борганимизда, камбағал деҳқонларнинг воҳасрато кулбаларини.. кўриб келган эдик.* Ҳ. Носирова, Мен ўзбек қизиман.

ВОҲИД [а. واحد — ягона; бир; бирлик] эск. кт. **1** Бир, якка, ёлғиз; бирдан-бир. *Тўй тугагач, вавдаи воҳид қайта-қайта эслатилиб, қуюқ хайрлашилди.* Н. Аминов. Ёлғончи фаришталар.

2 эск. мат. Бирлик (ўлчов бирлиги).

3 Ягона субстанция (алкимёчилар тасаввурида).

4 Воҳид (эркаклар исми).

ВРАЧ [р. врач < враги — гапирмоқ, сўзламоқ; авроқчи; сеҳргар] Олий маълумотли (ўрта маълумотли тиш врачларидан ташқари) тиббиёт ходими. *Болалар врачлари. Ветеринария врачлари.* ■ *Эмизикли она ҳар қандай дорини ҳам врач маслаҳатисиз ичмаслиги керак.* Газетадан. *Пахтакор — пахта, боғбон — мева етиштиради, рассом расм чизади, врач даволайди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

ВРАЧЛИК Врач касби, иши. *Врач кузатувчан ва сабр-тоқатли бўлиши шарт. У врачлик сирларини гапириб қўймаслиги учун тилини тия билиши ҳам керак. «У ким, бу нима?» Врачлик нақадар олижаноб касб ва бу касб эгалари жуда ажойиб кишилар эканлигини сиз яхши биласиз. «У ким, бу нима?»*

ВУЖУД [а. وجود — борлик, мавжудлик; гавда, жисм] **1** Кишининг бутун борлиғи, жони-тани; аъзойи бадан. *Ҳўжабеков бўмбўш кўчада якка ўзи. Бутун вужуди асабий титрайди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Ота домдараксиз кетган ёлғиз ўғли Раззоқни эслаб, бутун вужудиди аллақандай бир ҳолсизлик сезди.* Ҳ. Фулом, Машғал. *У қоп-қора, қотма, вужуди пай бир йигит бўлиб, афтидан ёшини чамалаш қийин эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

Бутун вужуди билан Бор (тамоми) имконияти, диққат-эътиборини ишга солиб. *Мана шу бахтиёр кунларни халқимиз ўзининг қони билан, жони билан, бутун вужуди билан ҳимоя қилган.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. *Устоз гапларини тушуниб олиш учун бутун вужудим билан тинглардим.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Сайдқосим ўринбосарлик ишига бутун вужуди билан киришди. «Ўзбекистон кўриқлари».*

2 *кўчма* Одам, шахс, зот. [Отабек:] -Сизми, Кумуш? – деб сўради. [Кумуш:] -Мен, мен! – Бу савол-жавоб ила икки вужуднинг ҳамма ҳасратлари, аламлари бир-бирларига англашилган.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Умуман, жонли ва жонсиз нарсаларнинг борлиғи, жисми. *Жамики мавжудотнинг вужудида ҳам тебранма ҳаракатни кўрамиз.* «Фан ва турмуш».

Вужудга келмоқ Дунёга келмоқ, юзага келмоқ, яралмоқ. *Унинг [Ботиралининг] ҳисобича, шу поёнсиз тўқайнинг ўзида бир неча янги қишлоқ вужудга келиши мумкин.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Нон қанчадан-қанча кишиларнинг ҳалол меҳнати билан вужудга келади.* Газетадан.

ВУЖУДИЯТ [а. وجودیت – мавжудлик билан боғлиқ барча нарсалар] эск. кт. қ. **вужуд** 1. *Агарда бутун вужудиятини.. йигитнинг ишқи тўлдирмаган бўлса эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ВУЗАРО [а. وزار – «вазир» сўзининг кўплиги] қ. **вазир-вузаро.**

ВУЙ унд. с. Муболагани, ҳайратни ифодалайди. *Вуй, одам! Вуй, ари! ■ Вуй, чиройлигини! Кокил, бу кимники, ўзингикими? С. Сиёев, Ёруғлик. -Вуй, мунча-а! – Лобар сирли пичирлади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ВУЛКАН [лот. vulcanus – ўт, олов < қадимги Рим мифологиясида: олов ва темирчилик маъбуди номи] Ер пўстидаги ёриқлар, каналлар орқали лава, иссиқ газ, сув буғлари ва жинс бўлақларини чиқариб турадиган геологик тузилма. *Вулканлар Ер пўстида содир бўладиган тектоник ҳаракатлар натижасида пайдо бўлган ёриқ (канал)лар орқали лава, иссиқ газ, сув буғлари*

ва бошқа жинсларни чиқариб турадиган конус шаклидаги баландликлардир. «У ким, бу нима?»

ВУЛКАНИЗАЦИЯ, вулканлаш [ингл. vulkanization – каучукни резинага айлантириш] *тех.* 1 Вулканизация агентлари деб аталувчи олтингугурт, органик пероксидлар ва баъзи синтетик смолалар иштирокида каучукни резинага айлантириш ва резина буюмлар тайёрлаш жараёни.

2 Автомобиль, велосипед, мотоциклларнинг резина камераларини, шиналарини ямаш. *Вулканизация аппарати. Вулканизация устахонаси. Вулканизация қилмоқ.*

ВУЛКАНОЛОГИЯ [вулкан + юн. logos – фан, таълимот] Вулканларнинг келиб чиқиш сабаблари, уларнинг ривожланиши, тузилиши, Ер юзида тарқалиши, жойлашиши ҳақидаги фан. *Вулканология институтидан хабар беришларича, иккита оловли лава отилиб чиқиб.* Газетадан.

ВУЛЬГАР [лот. vulgarus – оддий; одатий] Дағал, кўпол, одобдан ташқари. *Вульгар сўз. Вульгар ибора.*

ВУЛЬГАРИЗМ тлш. Адабий тилда ишлатиладиган вульгар сўз ёки иборалар. *Ғафур Фулом поэзиясида образликни таъминловчи воситалар сифатида архаизм, профессионализм, вульгаризм каби алоҳида махсус лексика ресурслари эмас, балки кенг истеъмолдаги “оммавий” сўзлар асосий роль ўйнайди.* «ЎТА».

ВУЛЬГАРЛАШТИРМОҚ Обьектив ҳақиқат, воқеа-ҳодиса, таълимот ва ш. к. нинг туб маъносини жуда ҳам соддалаштириб, сохталаштириб, бузиб кўрсатмоқ, нотўғри ва сийқа талқин қилмоқ.

ВУЛҚОН эск. айн. **вулкан.**